

LJUBLJANSKI ZVON

LETNIK XLVI

1 * Q * 2 * Ó

ŠT 12

Vsebina zvezka za mesec december:

1. Iz sodobne lirike	721
Janko Glaser: Domotožje	721
Janko Samec: Kamenarji	721
Stano Kosovel: Balada o sebi	722
Radivoj Rehar: Bog molčanja	723
Miran Jarc: Laze	724
Rad. Peterlin-Petruška: Večer	724
Pastúškin: Jeklo in svinec	725
† Srečko Kosovel: Vstajenje — smrt	726
Vinko Košak: Ljubim	726
Anton Ocvirk: Visoka pesem	727
2. Ivan Zorec: Ban Vuk Strahinja. (Konec.)	728
3. K. Dobida: Jesenska razstava	742
4. Angelo Cerkvenc: Atentator	754
5. Dr. Ivan Lah: Jiři Wolker. (Konec.)	766
6. Vladimir Levstik: Hilarij Pernat. (Nadaljevanje v prih. letniku.)	775
7. Bratko Kreft: Špijon	785
8. Književna poročila	788
Slovenska dela: Knjige Vodnikove družbe (Fran Albrecht.) —	
Srbsko-hrvatska dela: Ranko Mladenović: Dramske	
gatke (A. Budal). — Ivan S. Šajković: Novi prorok (Miran Jarc).	
— Stanislav Vinaver: Čuvari sveta (Miran Jarc).	
9. Kronika	792
Domači pregled: † Zofka Kvedrova (F. A.). — Spomini † Ivane	
Kobilčeve (K. D.). — Cankarjev «Budalo Martinec» (Dr. Fr. Zbašnik).	
— Naš igralski naraščaj (Konec. — Ciril Debevec). — Inozemski	
pregled: «Jugoslavie» v Topičevem «Sborniku» (J. A. G.).	

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrto leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka brezplačno le tedaj, če se je ista reklamirala najkeseje en mesec po njenem izidu. Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje FRAN ALBRECHT.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani (Fran Šarabon).

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

IZ SODOBNE LIRIKE

Janko Glaser / Domotožje

Tja bi šel, kjer pozabljene in razsute
 samevajo póhorske naše glažute
 (mojih prednikov priče, kjer glažarji kremen talili
 so v čaše pojoče in vroče krvi z drvarji se bili!) —
 zdaj samo še tiho pod jelšami temnimi v senci
 pohlevni in skriti šumijo mimo studenci.

Gozdovi na levi, gozdovi na desni — vmes frate ožgane,
 s krompirjem zasajene, z ovsom posejane,
 ki reven med črnimi bukovimi štori
 poganja na tenki, peščeni zemlji bori ...

Tja bi šel in poslušal iz strmih, izvoženih kolobarjev
 bi težko hojo in zategnjene klice volarjev —
 in kakor oni bi bil, ki z obrazom znojnim
 tam mučijo z zemljo se trpko — in vendar s srcem pokojnim.

Janko Samec / Kamenarji

V taktu po štiri in štiri
 bijó kamenarji na skalo sivo! —

In kakor pada na kamen kladívo,
 da moč si z zakoni narave izmeri,
 takó jim v prsih utripa živo
 jekleno srcé
 in poje o pesmi delóvnega dné.

O, kakor junaki,
 stoječi v gorah pod oblaki,
 s kladívi pojočimi bijejo, bijejo
 od zgodnjega jutra do pozne noči,
 da kamen se stiska, bolno ječi,
 ko v mrzlo drobovje zagozde mu rijejo ...

A njim pa pogledi v radosti sijejo
in kakor kristali
jim padajo kaplje raz znojna lica;
in vsaka kot biser se v tla zakotali,
da brž jo popije žejna zemljica ...

O, morda se trud teh krepkih mož
ob letu prelije v dehtenje rož!

A spodaj iz dalje smejoče
jih vabijo k sebi rodna brda ...
Tam cesta življenja je težka, trda,
da se njih koč
jim zdijo kot starke nadložne, bolne,
ker — usmiljeni Bog! —
bolj in bolj polne
so jetičnih mater in gladnih otrok ...

O, to je hudó ... a vendar je tuje
njih mislim svobodnim, neumljivo! —
Saj kakor pada na kamen kladivo,
si z udarom na udar
vsak kamenar
srcé za najtrše življenje izkuje!

Stano Kosovel / Balada o sebi

Komu, o komu zapisal sem dušo svojó?
V moji samoti tako je temno,
v moji samoti tako je tesno,
da srce poka, kadar čez strune gre lok,
in duša se lomi in trže kot jok
brezupnih otrok.

Strt, kot spokornik pred svojim življenjem stojim,
nemo, brezglasno prehojene ceste motrim —
kamor ozrem se — za mano sam prah in dim ...
Čemu sem živel? Da služim začasnosti mar,
da iz mozaika postavim Gospodu oltar,
da sam žrtvovalec bom, drvo in plamen in dar?

Čemu sem se mučil, čemu reševal zagonetk
tegobna vprašanja, ogibal se mrzkih spletk,
izhoda iskal skozi šibe jeklenih kletk?

Vse bilo zato je, da sem se prepozno zavel,
odrekel se svetu, sam s sabo neskončno trpel,
doklèr so za kazen obsuli me snopi gorečih strel?

In zdaj ležim tukaj od strel kakor smrtno zadet,
in zdaj sem od zlobnih močí tu v pokoro zaklet,
pa hodim, da greh svoj popravim, nazaj na svet?
In mojim povratkom še davno konca ni,
še davno ne konca — joj! — doklèr ta svet stoji,
doklèr se srečaval bo dan z valovi nočí? —

Komu, o komu zapisal sem dušo svojó?
V moji samoti tako je temný,
v moji samoti tako je tesný,
v moji samoti tako je grozný:
v njej mračni duhovi tako se tepó,
da klici rešilni nikoli iz nje ne prodró ...

Radivoj Rehar / Bog molčanja

Priklenjeni na ozki kos planeta,
zaprti v ječo ilnatih teles,
iščoči v temi poti razodetja,
pred tabo padamo, o silni Râ,
in ko v ekstazi svetega zavzetja
se dvigajo od zemlje do neba
stotere misli, želje pregoreče,
te kličemo: O dvigni nas iz dna!

Presilne misli v glavah nam kalijo,
prelepe želje v srcih nam cveto,
pretesne so lobanje naše zanje,
premehka srca naših so teles;
zaman vse naše večno je iskanje
poti v prehod od zemlje do nebes.

In ti si nem, neskončni bog molčanja,
ko sfinks nikoli ne spregovoriš,
ne vidiš nas, ne čuješ vzdihovanja
rodov ginečih, ti molčiš, molčiš ...
In v glavah naših misli bolne mrejo,
in v srcih naših želje se suše
ko rože v noči brez svetlobe dneva,
o večni Râ, o večni Amon-Re.

Miran Jarc / Laze

Svetovdani so bili ljudje,
ki so v to gozdno samoto zapeli
svoje domove... kakor da molijo
čisto so rezale trde roké
zemeljsko dlan... v radósti in boli jo
oblikovaje po svoji podobi...

Svet
v trate in v holme ujet,
v troje hiš, v smrečje in brezje,
v smehljaj otrok, ki si vence pletó,
v zdravje fantov in deklet,
v modrost starčka, ki zre življenju že čez goró...
katera jih združila vez je?

Ura jim je skrivna postava
za delo in molitev...
Ko se pod njimi obrazita poljé in dobrava,
rastó neopazno v izpolnitev...
Vesolju so bratje in sestre, voljni in tihi
in sami ne vedo, da so trde stopinje mehki dihi
in da se od njih razteka vseširna sončava.

Rad. Peterlin=Petruška / Večer

Ah, proč je, proč ljubezni maj:
že lega senca iz kraja v kraj,
vrhovi brez le še žarijo,
že gasnejo v somrak in zdaj
planin temena odplamtijo. Adijo!

Prišel je že ločitve čas...
In gora, dol in cesta, vas
zgoste se v sivo harmonijo
in s stolpa se razlegne glas,
doneč, pojoč «zdravo Marijo». Adijo!

Vse pusto, prazno v dnu srca:
Kot bela lilija si šla,
kjer sveče noč in dan gorijo,
kjer sredi polnočnega sna
Jehovi psalmi nun donijo... Adijo!

Pastúškin / Jeklo in svinec

To ne godi v deveti se deželi,
 godi se v tisti, ki je prva... Prva?

Mož silne volje z drznimi očmi
 množico urekel je, s pestjo jekleno
 razdvojil jo v častivce in črtivce.
 Častivci so ga slepo slušali,
 ljubili ne, samo oboževali,
 ker se jim videl je dovolj močan,
 da jim pohlepne sanje uresniči.
 Pogled mu bil je tako tog in trd,
 da v strupu prekaljena bi puščica
 ne ranila tako nasprotnih src,
 kot jih je on. Pol lepe domovine
 ga je slavilo, pol pa ga je klelo —
 on se naslajal je i s tem i z onim.
 Žezlo si ulil iz jekla je in svinca
 in ga vihtel visoko nad častivci
 in sipal grožnje na sovražnike,
 da se je v strahu vse prihulilo
 in se povsod je zgrnil strašen mir,
 napet, neznosen, mrko škripajoč.
 On se bahal je, da je vse njegovo
 in da ga ni, ki bi ga strmoglavil.

Tedaj je zviznil mimo njega svinec
 iz jekla sprožen. Mož ni pobledel,
 poveznil žezla ni, še bolj je zrasel.
 «Zdaj vidite,» je rekel, «podli strel
 me ni zadel; za vas me čuva — Bog.»

Ker si je sam verjel, so mu i drugi.
 Pol lepe domovine v hramih božjih
 Najvišjemu glasno je hvalo pelo,
 da jim je ljubljenca obvaroval;
 po ulicah so ukali sprevodi,
 iz oken prapori vihrali so,
 po trgih so odmevali govóri
 in omahljivce vabili: «Sedaj —
 kedor ni z nami, ta je proti nam.»

Črtivci so povесili glavó,
naklepe nove noč in dan kovali,
kako bi domovino rešili
jekla in svinca. — Spet je vladal mir,
napet, neznosen, strašen, škripajoč ...
To jekla je in svinca tajna moč.

† Srečko Kosovel / Vstajenje = smrt

Povsod tiha pomladna rast,
mirna je priroda kamenita —
a mojo dušo vodi v propast
bolest, v globini skrita.

Pogledam jo: to je zlomljena ost
moje strte življenske sile —
ali še globlje je polna mladost —
zelene strasti bi jo pile ...

Vidim še globlje: črni razkol,
stavba, razbita v osnutku —
vprašam se: bom li krepak dovolj,
ko zavem se v boleštnem trenutku?

O, kako rad sredi trav bi stal,
drevo, ki čuti v sokovih,
da pride pomlad, da bi pognal,
da bi se košatil v vrhovih!

Sredi zelenih ros kakor ognjen
iščem lepote, a vsa mi je tuja,
zrak je negiben, veter steklen —
in vendar pomlad, aleluja ...

Vinko Košak / Ljubim ...

Ljubim poljane — prostrane vrtove
človekovega dela —
in góre — mogočne mejnike,
ljubim žival, upreženo v jarem,
motor in lokomotivo.
Ljubim jih vse, ker služijo delu.

Da bi tako mogel ljubiti človeka.
 Ne morem.
 Preplahе so moje roke,
 da bi objemale, kar sovražim,
 da bi z ljubeznijo napolnile
 sovražno srce.

Kako bi ljubil bogatina,
 ko vidim pod njegovim oknom siromaka,
 ki od gladu se je zgrudil sred tlaka,
 kako bi ljubil moža, ki bije ženo,
 mater svojih otrok —
 in kako bi ljubil onega,
 ki je zatajil besedo materino?

Povejte, ljudje, mi: kako!

Anton Ocvirk / Visoka pesem

Obraz, ki je dahnila vanj boleš sto rodov.
 Obraz, ki ve in vidi skrivnost onostranstva.
 Obraz, zagonetno molčoč sredi naših domov.
 Obraz sredi večno prelivajočega se tostranstva.
 O obraz človekov, ki te kličemo v blodečem
 nemiru samotni in revni vsi bratje in sestre
 ob urah strahotnih videnj v srcu bolečem.
 O videc naš daljni, meso od mesa nas vseh,
 iz naše krvi in trpljenja, iz blede groze
 in sladke sreče ob prvi besedi človeški.
 Ti najbolj resnični človek, človek!
 Čuj! Silno se dviga v nas žeja po tvoji pesmi
 najglobljega človeka, da bi jo pili, pili, pili!
 Bolna so srca in duše te kličejo v sili
 po praznem prostranstvu kot ranjen
 jelen iz prepadov. Iz morja praznote,
 v brezmočnem hotenju, iz brezobrazne samote,
 kjer smo si vsi čudno tuji brat bratu,
 si pojemo skrivaj visoko pesem o tebi — človeku,
 ki te slutimo. Pridi že, videc naš sladki.

Ivan Zorec / Ban Vuk Strahinja

(Nadaljevanje in konec)

Pot mu je skoraj brez počitka šla in šla čez hribe in doline. Vse se je zdelo mrtvo, nikjer ni srečal, nikjer ni došel junaka: kdor je mogel, je pobegnil in se zameknil pred strašnim Alijem. Bolj ko se je bližal Kosovu, bolj je bilo pusto in prazno: — kakor v kraju, ki je Bogu čisto za hrbtom.

Ali ko je prišel do Kosova, je videl turške sile po polju, šotor pri šotoru. Bogme, pridržal je spenjenega belca in gledal, gledal. Nekoliko ustrašil se je res — kaj se ne bi? —, zaklonil se pa vendar ni. Ampak v srcu ga je bolj in bolj tiščala pekoča tesnoba. Kaj ko bi ga nejeverniki prepoznali? O, dušo bi moral dati, preden bi se utegnil maščevati za sramoto in za vse hudo. Pa Rósica? Kaj bi potlej Rósica? In kako beden bi bil spomin njegovega imena! Še po smrti bi trpel... Strašni Ali bi mu truplo onečastil, obglavil in dal v plen krokarjem, jastrebom... Misli so se mu zmedle in pred njim so migljali mili spomini vesele, junaške mladosti, so se ga dotikali topli vzdihli sladkoboječih ljubezenskih nežnosti in so vihrali krvavi pretepi v premnogih junaških bojih.

Ho-ho! Domislek silnih bojev in slavnih zmag ga je zdramil, poživil in čisto opogumil. Kakor vselej pred bojem, se je tudi zdaj trikrat prekrižal, pobožno zmolil kratko molitev in pojezdil na ravno polje Kosovo.

«E, boj — to je slast življenja!» se je otresal še zadnjih malo-dušnosti in pogumno jahal naravnost med šotore.

Ha! Kje je šotor prekletega Alija —?

Kje —?

Dà. Priroda je tiho dihala, bilo je vroče; le iz rečice, polzeče v vijugasti peščeni strugi, je prijetno pihljal osvežujoč hlad, šotori so trudno dremali, spali morda in sanjali v žgoči solnčni pripeki.

A ban Vuk Strahinja je kot turški velikaš moško jahal med njimi sem, je jahal tja, po turško pozdravljal ali zmerjal brkate Turke, drhtel obenem od tesnobe in tegobe in ogledaval šotore, pa nobeden ni bil tak, da bi utegnil biti Alijevo gnezdišče... Še je iskal in iskal, kar ti je skozi vrbe in rakite ob vodi zagledal zelen šotor.

Aha, zdaj sva pa vkup!

Zaškrtal je z zobmi in brez oklevanja tja nameril konja.

Ojej, kakšen šotor!

Zelene šotornice v spreminjastih barvnih dehljajih kakor draga svila, iz razporkov dehtenje božajočih dišav, vrh šotora zlato jabolko, sijoče ko božje solnce samo, pred šotorom v tla zapičeno kopje, a ob kopje privezan prekrasen, ko sam živi ogenj isker žrebec vranec, pršeče prhajoč in jezno, besno kopajoč in bijoč ob črno zemljo.

Ob vsaki drugačni priložnosti bi se bil ban zagledal v prekrasnega konja; tako pa ni utegnil, ampak je neutegoma posegel z dolgim kopjem in odgrnil vhodno šotornico.

Nâ —, kdo je pa to?

Pod šotorom je po turško sedel star derviš; bela brada mu je šla do pasa, v roki je držal vinski vrč, iz oči mu je sijala vinska dobrovoljnost, a lice mu je grela krvava rdečica.

Ban se je nasmehnil skritemu pijančku in ga po turško pozdravil.

Ali pijani derviš ga je pozorno pogledal, se namuzal in odzdravil lepo po srbsko:

«Zdrav bodi, junak Strahinja, bane iz male Banjske blizu polja Kosova!»

Junak iz male Banjske se je prestrašil in po turško odgovoril:

«O derviš stari, pókaj piješ in se opijaš? V pijanosti govoriš neumnosti in zamenjuješ pravovernika z nejevernikom. A jaz sem aga Alaj Tahir in sem v sultanovi službi. Ne žali sultanovega človeka!»

Derviš je še malo strmolet vanj, potlej pa se je zakrohotal na ves glas.

Ali ban je preteče zarenčal nanj:

«Strezni se, nesrečni starec! Ne nori več in ne žali me, če ne te zatožim sultanu in velikemu veziru. Pred njima bi te minil smeh, to ti rečem.»

Še glasneje se je zasmel turški dobrovoljček in napol resno, napol podsmešno odgovoril:

«E, veš kaj, junak Strahinja? Če sem bil res že vinski, — zdajle sem čisto bister. S sultanom in z velikim vezirjem si me stregnili. In tako ti rečem: Če bi te zagledal sredi sultanove vojske same, prepoznal bi tebe, tvojega iskrega belca in zvestega hrta Karamana prej nego slavnega svojega bojnega konja... Poznam ti čelo in brazgotino na njem, poznam ti temne oči in poznam ti mrke brke. Čemu se zatajuješ pred menoj, svojim starim znancem?»

«O ubogi derviš! Glej, Bog te je udaril s slepoto, ker grešiš zoper prerokovo postavo, ko piješ nejeverniško vino —.»

«Res je, ban Strahinja, pijem, rad pijem dobro vino, ker čutim, da mi veselo greje staro kri in prijetno krepki uvelo telo; rad pijem, a kadar pijem, nate mislim vselej, glej!»

«Zdaj vidim, da se ti res blede,» ga je ban resno pomiloval. Pa derviš se ni dal premotiti.

«Ko so me tvoji junaki ujeli, mi nisi storil nič hudega, le v ječo si me zaprl. Ondi sem ždel leto in dan; naenkrat pa sem se ti zasmilil in si ukazal jetničarju Radu, naj me privede predte. A ko si videl, kako me je ječa strla in potrla, si me lepo pogostil s pečeno jagnjetino, z belo pogačo in z dobrim, dobrim vinom. O, bolj ko sem pil, veseleji in krepkeji sem bil: — spoznal sem veselost in sladkost vina... Od tačas ga rad pijem na veselje duha in na zdravje srca, prehudo našo postavo preklinjam in se tebe hvaležno spominjam.»

«Lepe zglede daješ pravovernikom!»

«Ne glejte, samo poslušajte me! jih učim in je prav zanje in je prav zame.»

Ban se še ni hotel podati, še ni zaupal pijancu.

Dervišu pa je vino nabrusilo jezik. Smehljal se je banovemu potajevanju in govoril dalje:

«In potlej si me vprašal, ali bi se mogel odkupiti. Pa sem ti moško povedal, da imam doma nekaj imetja in da bi se z izkupičkom utegnil rešiti ujetništva, če bi smel iti domov in v denar spraviti, kar imam. Da te hočem preslepiti, si mislil in se mi smejal. A jaz, ki me je ječa že čisto umedila, sem te prosil: Dovolj mi, da grem po odkupnino! Za poroka, da se vrnem, ti zastavim svojo moško besedo, prisežem ti na trdno vero božjo in na Boga večnega, ki naj me udari, če bi te hotel preslepiti. — In ti, slavni ban, si mi zaupal na besedo in Boga in me izpustil... A doma mi je imetje medtem šlo v nič: kuga mi je podavila družinčad in služinčad, drobnjad je poginila od vsega hudega ali pa se razbežala kaj vem kam in drugega blaga se je polastil, kdor je le utegnil... Bil sem siromak, da ti odkupnine nisem mogel zbrati. Kaj zdaj? I, zadal sem ti bil trdnega poroka, da se vrnem, in sem se vrnil kar neutegoma... Ko si me zagledal in ko si slišal o moji nesreči, si se začudil in zaklel na svojo dušo, da mi siromaku, a poštenjaku tudi brez odkupnine daješ zlato svobodo. — Kako, da si me zgrešil, kako, da tega več ne pomniš, blagi ban Strahinja? Jaz, glej, ti tiste dobrote ne morem pozabiti. Zdrav bodi in Bog te blagoslovi zanjo!»

Zdaj se ban ni hotel še dalje potajevati; skočil je s konja in pozdravil starca:

«Vidim, nisi me pozabil. Hvala ti! Kako ti je z junaškim zdravjem, dragi?»

«Hvala, ne tožim, vino me veseli in krepi, živim brez skrbi. — Ampak, silni junak Strahinja, naj te ne udari nesreča, kaj bi rad sredi Alijeve vojske sam? Če si se morda premislil in si poiskal mene, da bi me vendarle poterjal za odkupnino, ti precej povem, da nimam pare ni dinarja. Oprosti!»

«Nisem se premislil in ne tebe iskal; iščem pa prekletega Alija, da mu polomim kosti, ker mi je okral, razdejal grad in mi še odpeljal mlado ženo Rósico. Kje je prekletnik? Povedi mi in ne izdaj me njegovim vojski, o derviš stari!»

«O, sokole Strahinja bane, trja od kamena samega mi je vera, nikomur te ne bom izdal. Vem, kaj ti je storil Alija, pomagati pa ti ne morem, ne morem.»

«Kje je Alija? Samo to mi povedi!»

«Vidiš na le-onem hribcu bel šotor? Tam ti je silni beg Alija. Stoj, kam le vihraš? Poslušaj dober svèt: Sedi k meni, okrepi se z dobrim vinom, potlej zajezdi belca in beži, kar se dá, beži s Kosova, beži, preden te kdo prepozna!»

«Kaj je z Rósico, ali veš?»

«Rósica —? O, v belem šotoru se lišpa in lepša za Alija in ga kratkočasi.»

Strahinja je stisnil pesti in škrtnil z zobmi.

«In ne verjamem, da se ji kaj posebno toži za teboj, — nikar ne umiraj za njo!» je še rekel starec, a ban je že skočil na belca, pes Karaman je veselo planil pred konja.

«Ne govori, ne greši, starec!» je ban renčal.

«Na brado prerokovo: — zgolj resnico govorim, odkar živim!»

«Vsako jutro, vsak večer napajaš v rečici vranca, — povedi mi, kje so brodi in plitvine, da z Rósico na begu ne zagazim v tolmune in vrtince!»

«O, Strahinja, silni junak slavni, če že res po vsi sili hočeš tvegati življenje: — za odločnega moža s tvojim konjem belcem, za junaka, kakršnen si do zdaj bil ti, o sivi sokol srbski, so brodi in plitvine povsod!»

«Zahvaljen in zdrav bodi še mnogo let, stari derviš!» mu je ban mahnil s konja in odjahal proti hribcu z belim šotorom.

Bogme, ni trepetal od strahu, nekaj ga je pa le dušilo. Ali je bila zgolj želja po maščevanju, ali je silneje bilo vroče hrepenenje po mladi Rósici, dragi ženkici?

Oboje je bilo, oboje ga je grizlo, vmes so se mu ukresavale otožne misli.

E, dà. Kako sladko, lepo in mirno je življenje za nekaterega. Človek, kakor je na primer tale derviš, zjutraj brez skrbi vstaja v nove, še slaje, še večje, morda le še v sanjah gledane radosti in užitke; v mraku počiva, se oddihuje in premišlja, ali mu je blaženi dan božji res dal vse, kar je mogel; potlej s pokojnim srcem zaspi v žive sanje, ki mu kažejo vesele podobe zaužite sreče, — o, vse, vse mu je kakor lep, velik in sladak sèn...!

Strmeče, otožne in zasanjane oči so mu prazno gledale v daljavo in niso nič videle; gledal je z mislimi vase in se je videl...

Še to uro se mu bo odločila usoda: ali bo zmagal in pogubil sovražnika, ki mu je razdejal očetni grad in ukral domačo srečo, ali pa bo junaško pal za čast svojega doma in imena. Pa bodi tako ali tako: samo kje je tisti prekletnik?

Pot se je vzpenjala na hribec. Solnce je stalo v poldne, silno grelo junaka bana, konja belca, hrta Karamana in tiščalo na šotorje močne vojske Alije tirana.

V belem šotoru na hribcu pa je silni Alija vso to noč divje ljubil Rósico mlado, še jo strastno ljubil v zgodnjem jutru, omagal pa in se upehal ob vročem dnevu in ji sladko utrujen zaspal v drhtečem naročju.

Rósica mlada je bila budna in ne speča, po vroči noči bistra in čujčča. Zvesto mu je gledala v ogorelo lice, otepala sitne muhe, ki so mu sedale na obrito glavo, in mu narahlo grebla po resasti bradi. V srcu ji je od radostne samozavesti drhtelo in koprnelo ponosno čuvstvo: O, tale strašni beg Alija! Kako zmagujoče in vriskajoče je prihrumel nadnjo, kako naglo in lepo jo je ugrabil svojemu najhujemu sovražniku; ... nihče drugi je še pogledati ni smel, sam zase si jo je vzel, skoraj kar zviška kakor silni sokol plaho golobico; ... in kako nežen je bil in mehak, kako koprneč in goreč... O, ta je junak junakov...

Ob tej misli ji je srce milo pelo, prijetna vročina jo je oblivala in oči so ji bile svetle ko jasni poletni dan, na prelepem licu ji je rdel sladak, mehak smehlaj... Zares: junak junakov.

Počasi je posegla po zavesni šotornici in jo na široko odgrnila. Oči so ji šle po polju Kosovu. Šotor do šotora je Alijeve vojske, junak do junaka, konj do konja, vsem pa jim ukazuje in vlada tale silni, strašni Alija, junaški zmagovavec in moški osvojevavec.

Srce ji je bilo pijano, polno ponosa, polno veselja in noben pomislek, noben spomin na moža ji ga ni kalil, tako jo je zmagala in prevzela vroča Alijeva ljubezen.

Od nove sreče zasolzene in za veselimi upanji sevajoče oči so ji obstale na pobočju hribca in ji ostrmele.

«O rane božje —, kdo je tistile jezdec —?» je odrevenela, debelo buljila in že ni več dvomila. O, to je njegov konj belec, pred njim pes Karaman, a na konju po turško oblečen junak, — dà, sam živi ban Strahinja!

Brž, brž je potresla težko glavo spečega bega Alija in zahropila:

«Gospodar, o junak beg Alija, na noge, kolikor te je!»

Beg je le napol odprl motne oči in dobrovoljno zagrčal.

A Rósica ga je strahoma tresla in dramila:

«Oh, nič več ne múdi, brž, brž se prebudi, brž se obleci in opasi, svetlo orožje si brž pripaši: — nadte gre sam ban Strahinja!»

Pa Turek je mislil, da se živa in vesela Rósica le šali.

Ali Rósica je zavalila iz naročja lenega Turka in zaihtela:

«Tebe bo obglavil, mene bo zadavil!»

«Kdo?» se je mežc smehljal.

«Ban Strahinja! Zdaj zdaj bo tu!»

Zdaj je Turčin poskočil, si zasenčil oči in se zagledal po hribcu.

«O Rósa Rósica, bolje glej in me ne drami; — sredi turškega tabora turški konj nosi turškega jezdeca!» je godrnjal in se zavalil, odkoder je bil vstal.

«Dobro, predobro vidim, o gospodar! Na noge junaške, ali pa življenje vzame tebi in oči izkoplje meni!»

«Sreča moja, nekdam žena Strahinje bana, kaj se plašiš sredi junaške vojske moje!» jo je pokaral. «Zgolj strah ti povsod kaže Strahinjo. No, le stoj, danes, jutri si že v mojem trdnem gradiču, da ne boš več trepetala pred junakom iz male Banjske.»

«Slepota naj te ne zadene, — pokonci, o silni beg, ali pa pogineš!» ga je rotila razburjena Rósica.

No, beg Alija se je še bolj privijal k njej in se smehljal:

«O duša draga, dušica moja, kako so topla nedrja tvoja!»

«Ne —, ne —!» se ga je otresala. «Strezni se vendar in poglej še enkrat!»

Turčin je temno pogledal venkaj; jezdec že ni bil več daleč.

«Turek je, saj sem rekel,» jo je miril. «Sultanov poslanec. Najbrž me hoče pozvati, naj neham z vojevanjem na svojo pest in naj sultanovi vojski ne odjemam najboljih junakov... Ampak ti se ne boj, sladka moja ljubica, in samo glej, kako ga bom zapodil ali pa posekal, če ne bo pohleven!»

«Gospodar, o silni Alija, kje so ti oči, da ne vidiš, ne spoznaš? To ni Turek, ni sultanov poslanec, to ti je sam ban Strahinja!»

«Ne budali —!»

«— Poznam mu visoko čelo, a pod čelom črne plamteče oči vidim njegove mrke brke, poznam bojnega mu belca konja, poznam mu hrta Karamana, — ne šali se, slepi beg Alija!»

Po hribcu je medtem počasi prijahal jezdec in Rósica ga je še bolj spoznala. Iz oči mu je gorelo, z lica mu je rdečica podila bledico, a rdečica je spet bežala pred bledico, konj je bojevito hrzal in hrupno prhal v bele pene, pes je lajal, — Rósica je od strahu kričala in suvala od sebe neprevidnega Turka.

Zdaj se je ustrašil tudi beg Alija; golorok, kakršen je bil, je treščil iz šotora.

Ban Strahinja je naglo skočil s konja, po travi vrgel vse orožje, ko je videl, da mu je sovražnik neoborožen, in se zagnal proti Aliju:

«O, tu si, prekletnik nejeverni? Čigav dom si razdejal, čigave ljudi klal, čigavo ženo ukral?»

«O, česa se drzneš, norec? Ali misliš, da sem šumadijska baba, da vpiješ in strahuješ?»

«Pes turški, čakaj —!»

Z golimi rokami sta se kakor vihar pograbila, se sukala in nosila; noga zemljo je teptala, roka trd prijem iskala.

Rósica pa je pred šotorom belim stala, v trepetu, strahu konec boja je čakala.

Ampak trdo, močno je držal junak junaka. Grčec in renčec sta se davila in pestila, stiskala in suvala, no, silna je bila moč obupnega junaštva in strašna je bila sila besnega sovraštva: — vila in lomila sta se po zeleni travi sem, vila in lomila sta se po zeleni travi tja, ali oba sta bila junaka in se nista podala.

Kar se ti je beg Alija izvil iz trdnih prijemov močnega bana Strahinja in se zakadil v šotor po sabljo.

Zdaj je tudi ban Strahinja segel po svoji sablji v zeleni travi.

O sablja Alijeva, le kakšna je bila! Kakor kača se je krivila, v zlatem solncu kakor luč nebeška se svetila in žvižgala ko skeleč bič...

O sablja banova, le kakšna je bila! Od nedelje do nedelje so jo kovali trije kovači in trije pomagači, iz jekla so jo pretopili, v ostrino strašno zaostri.

Krivi sablji sta nad glavó žvižgali in rožljali, dokler se nista zlomili in zdrobili.

Potlej sta junaka vsak za svoje kopje zgrabila in se divje naskočila.

Ampak obema je sila bila enaka, junak je udaril na junaka.

Ko sta si polomila tudi tenki kopji, sta se mlatila še s težkim buzdovanom.

Vse orožje svetlo sta si podrobila, okršila in nazadnje za gole roke znova se zgrabila.

Z močjo in zvijačo sta se izpodbijala in vroče sopihala v onemogli togoti; penil in znojil se je silni beg Alija, a zmoči ni in ni mogel hudega bana Strahinje, kakor klòp se je nanj prilepil slavní junak iz male Banjske, kakor s kleščami ga je držal in se z mišičastimi rokami oklenil koščatega nasprotnika, nò, podreti in pòdse dobiti ni mogel ljutega prekletnika.

Ubogi ban Vuk Strahinja je napenjal že zadnje moči, po milo Rósico so mu še šle krvave oči. A ona je vsa bleda in drhteča buljila v oba sopihajoča moža, z rokami se držala za burno bijoče srce in čakala ... čakala.

«O Rósica!» je hropel. «Kaj gledaš! Pomagaj, maščuj se nad njim, ki ti je žalil pošteno ženskost..., poberi buzdovan in ga trešči po betici; ali pa pomagaj njemu, da mi vzame dušo, ko mi je že vzela srečo..., vzemi konec kopja in me dregni v srce...!»

Rósica pa se ni genila, le naprej se je nagnila in čakala.

Strašna, obupna jeza in žalost sta ugriznili upehanega bana, nov val moči mu je napel mišice, beg Alija bi bil skoraj omahnil.

Rósica je od groze zakričala.

A beg Alija jo je proscče pogledal in zagrcal skozi stisnjene zobé.

«Duša moja, Rósica draga, nikar mene, bana Strahinjo suni... On te ne bo več maral, večno te bo grizel in grajal, ker te je našel z menoj pod šotorom... A jaz te bom zvesto ljubil, kakor sem te sinoči ljubil... Z menoj boš šla v bel gradič, skrit in močan..., tam boš kakor carica... Tri sto sužnjic ti bo služilo, tri tisoč junakov te bo branilo... S sladkorjem, z medom te bom hranil, v zgolj svilo in žamet te bom oblačil..., okitil te bom z rumenimi zlatniki, vso te bom okitil od lepe glave do zelene trave — samo udari; zabodi bana Strahinjo!»

Tako se ji je sladkal in veselo upanje mu je vračalo moči.

Obupno, za življenje, za lepo mlado ženo sta se lomila velika junaka, kosti so jima pokale, v strahu in bolečinah sta renčala iz zadihanih prsi in z zobmi škripala v zapenjena usta.

Rósica mlada je rdela in bledela, zaletela se po zeleni travi, brž pobrala konec zlomljene sablje in se zagnala v bana Strahinja in Turka bega Alija:

«Zmagaj, kdor si junak, — zmagaj ali pa pogini...! Samo junaku hočem biti žena...»

Priskakavala je in odskakavala, mahala s koncem sablje, zadala banu skelečo rano, a Turku ni prav nič prizadejala.

Beg Alija je zavriskal, ban Strahinja je zakričal:

«Rósica —!!»

A ona ni nič slišala. Strast jo je vso prevzela. Pihala je vročo sapo in divje gledala, ko je banu zardela rana.

Ban se je zbal rastoče Alijeve premoči in je vdruživ zakričal.

«Karaman —!!»

Pes se je hladil v bližnjem grmičevju in nejevoljno hlastal po nadležnih muhah, a ko je zaslišal gospodarjev klic, je skočil, priskočil in že popal pod koleno bega Alija.

Turek se je ustrašil, roke so mu nekoliko odnehale in ban ga je podrl na tla; ampak beg je brž poprijel in ni izpustil jezno hropečega bana... Pes je lajal, Rósica je drhtela in ihtela, moža sta se dušila in davila, — naposled pa je ban Strahinja z usti dosegel vrat bega Alija in mu ga kakor volk pregriznil.

Begu Aliju so obstale oči in omahnile roke. —

Ban Strahinja je vstal, stopil k Rósici, kakor trstika trepetajoči in plaho se umikajoči, ji molčé vzel iz rok konec sablje, odrezal premaganemu sovražniku glavo, si jo vrgel v torbo, posadil napol odrevenelo Rósico na konja in zdirjal z njo v lepi božji svet.

III.

Jahal je z njo in jahal, noč se je storila, tihota in samota je bila povesod. Priroda je pokojno dihala, vasi, gradiči so lepo spali. Konj je prhal, težko nosil dvojno breme in se spotikal. A ban mu je popustil uzde in mu polglasno prigovarjal. Kri mu je tako vrela in čuvstva so mu tako drhtela, da ni premogel glasne besede. Ječalo mu je srce, a trpel je molčé, na znotraj le se mu je obrnil pogled razbičane duše. Tema in pušča sta bili grozni. V razkošju tople poletne noči je z globokimi vzdihmi dajal duška svojim viharnim moškim mislim in tiho molčal v tesnem objemu mučnih premišljevanj.

Mir samotne noči se mu je počasi silil v srce, misli so postajale.

O, zmagal je slovečega junaka. Vesel je zmage, a ponosne sreče, kakor še vselej ob zmagah, vendar ne čuti; saj ve, da je

zmagal zoper željo in voljo žene, katero je tako nežno rad imel in za katero je tvegajl zdravje, življenje in vse...

Rósica mu je slonela v naročju in se ni upala geniti.

«Zakaj me še ni pogubil?» je ugibala. «O Bog, kaj misli z menoj?» jo je skrbelo.

A on je ves čas molčal in ji ni dal pogleda.

Bolelo ga je, ko se ga je dotikalo njeno vroče in kipeče telo, bolelo ga je, ko se je strahoma odmikala, in bolelo ga je, ker je trepetala in umikala oči. Zakaj v junaškem srcu mu je še zmerom gorela in ga grela močna in preizkušena ljubezen, ki se ob vsaki nesreči ali oviri preraja v radost in sladkost svoje velike zmage...

Druge misli so se mu zgenile in šle svojo široko pot.

Ponos, kakršen še nikoli ne, mu je bočil prsi, radost in sreča junaške zmage sta mu peli v srcu. O, zmagal je, še nikoli ni tako zmagal, prestal, slavno prestal nevarnosti, ki so se jih bali vsi njegovi prijatelji in sam Jug Bogdan in mladi Jugoviči... Zares, lahko se pokaže pred vsemi... Čast in slava njegovega imena bo šla od vzhoda do zahoda in križem sveta, pevci in slepci bodo opevali njegova junaštva...

Naenkrat ga je začela boleti rana, ki mu jo je usekala nezvesta Rósica, še bolj pa ga je skelela bolečina srca.

Ali si je res že opral omadeževano čast, ali mu mora razžaljeni ponos in oskrunjeno ime umiti še Rósičina vroča kri —?

Ta misel ga je bolela in skelela, da je stiskal zobé in krčil roké.

O mila Rósica mlada, črna ti je duša, kačje ti je srce —! Turka si ljubila, njega, nejevernika in sovražnika si volila, moža pa si izdala in ranila, dvakrat si ga ranila —!

Rósica —!!

Srce mu je kričalo in se jokalo.

A še druga misel je silila v ubogega bana Strahinjo, junaka ranjenega.

Dà, Rósica —; kako naj bi se bila ubranila Turkove ljubezni? Ženska je pač in se da lahko preslepiti... Kdor je junak, za tistim ji gre koprneče in vriskajoče srce... Ali bi bilo junaško in práv, če bi jo kaznoval, kër je ženska po žensko mislila in ljubila —?

Hude, težke misli je mislil veliki junak ban Strahinja, trpel v veri in dvomu in bridko vzdihoval.

O mila Rósica mlada —!

«Kaj se ti je ugrelo v njem, kaj namerava?» je Rósica pre-mišljevala in ga skrivši pogledovala; bala se ga že ni več, čeprav ji še ni dal ne besede ne pogleda. —

Tiha pot pa je šla dalje in dalje.

Kam?

Prišla je v veliko hosto in noč je bila še trja, tiha in gluha. Ob zeleni jasi je ban razjahal, nas mukal drevesnega listja in namulil mahu, napravil pod gostim grmovjem mehko ležišče in mirno rekel Rósici:

«Lezi in počivaj!»

To so bile prve besede, ki jih je z njo spregovoril.

Rósica bi se bila rada naglas razjokala, tako jih je bila vesela, a srce, polno obupa in kesa, ji je očitalo:

«Ali vidiš, Rósica nevredna, zoper kakovega moža in junaka si grešila? Po vsem, kar si mu storila iz ničemurnosti in po svoji vroči krvi, so bile prve besede, ki jih je spregovoril, besede dobre in ljubezni?»

Zavest krivde ji je bila zdaj še večja, še huja.

Niti zahvalne besede si ni upala ziniti, pa tudi mogla ni, od ginjenosti so ji solze tiščale v pobešene oči in v grlu jo je dušilo. Pokorno je počenila na ležišče, a leči in spat ni mogla, preveč greha in krivde ji je kljuvalo v srcu, preveč misli ji je gremelo po možganih.

Ban Strahinja je odvezal s sedla dolgo bodalo in izpustil konja na trato, korakal okoli Rósičinega ležišča in čul in stražil.

Za njim so hodile njene oči in se v nemale v čisto novi, vdani ljubezni, v velikem spoštovanju in občudovanju.

O Bog, kakšen junak —!

Še je visela topla noč z gostih vršičkov šelestečega drevja, še se ni danilo, še so zvesto hodile Rósičine oči za junakom in do brotnikom, — kar se je čuječi mož ustavil sredi koraka, pal na tla in pritisnil uho na zemljo. Naenkrat je skočil pokonci, brž ujel konja in ukazal vznemirjeni Rósici:

«Bodi mirna in skrita!»

Iz dalje se je zaslišal konjski peket.

O Rósica bedna, kaj ti je, da blediš in trepečeš?

Rósica je skrila obraz v tresoč se roke in tiho ihtela.

O apostoli božji, kaj bo pa zdaj? Turki so našli sled za njima. Ampak glej, v drugič ti je mož spregovoril, v skrbi zate in v tolažbo ti je spregovoril...

Peket je postajal razločnejši..., se je približal..., sokolje banove oči so ujele jezdeca in ga spoznale.

Bil je stari derviš, ki mu je pokazal Alijev šotor.

«Stoj!» je ban zaklical in mu zastavil pot.

Derviš se je sprva prestrašil, a précej spoznal junaka, urno skočil s konja in poljubil bana v koleno.

«O mili gospodar, o krasni junak, o slavni ban —!» se je klanjal in glas se mu je od radosti zatikal.

«Kam te nosi turški vrag?» je skoraj nejevoljno vprašal ban, ki mu je starec motil mir.

«Za teboj, o blagi gospodar, k tebi, o največji junak!» se je derviš vnovič klanjal. «Ti, dobrotnik moj, si mi edino upanje, v varstvo tvoje junaške roke sem pribežal.»

Tresel se je od razburjenja in mu naglo pripovedoval, kakova zmeda je nastala v taboru in kolik strah je preletal vso vojsko, ko so našli obglavljenega bega; nazadnje se je nekdo domislil na turškega jezdec z velikim psom in da se je tisti jezdec oglasil pri dervišu.

Kje je tisti turški jezdec —?

«Začeli so me sumiti zarotništva, očitati mi izdajo in pijančevanje,» je starec tožil.

«In tako si jim ušel?»

«Ubili bi me bili.»

«Žal mi je, da sem tega kriv jaz.»

«Ampak sam vrag je v tebi, da si zmogel strašnega bega Alija!» je starec obrnil pogovor. «Njegova vojska se tako boji neznanega junaka, da že beži s polja Kosova.»

Banu je pohvala dobro dela, veselo je rekel:

«In ti sam se me nisi bal?»

«Poznam ti predobro in junaško srce, o blagi ban. Vzemi me spet za sužnja, saj ti še dolgujem odkupnino.»

Ban se je nasmehnil:

«Pa vina mojega si se spomnil, kajne?»

«Bog te blagoslovi za moško besedo, o dobrotnik, o varuh moj!»

Po kratkem premisleku je ban vprašal:

«Ali zares hočeš iti z menoj?»

«Hočem in zvest ti bom. Slavno je služiti tako slavnega junaka!»

«Bodi ti torej po volji,» je počasi odločil ban. «Ne suženj, prijatelj mi boš. Nisi me izdal, Alijev šotor si mi pokazal, zelo sem ti hvaležen.»

Podal mu je roko, derviš jo je hlastno prijel z obema rokama in jo vroče poljubil.

Še preden se je prižgala zlata zora mlademu jutru, so vsi trije lepo nadaljevali tiho pot. Molčé je ban spet držal pred seboj lepo Rósico, ki mu je kakor včeraj plaho slonela v naročju, molčé je jahal za molčéčim gospodarjem stari derviš.

Tiho jim je šla pot po široki pustinji, a kmalu so v daljni dalji začeli blesteti beli zidovi trdnega Kruševca.

V Kruševcu je bila zbrana še vsa družčina, kakor jo je bil ban Strahinja pustil. Odkar je bil odšel sam otimat Rósico in maščevat svojo čast, so stari Jug Bogdan in mladi Jugoviči pa njegovi prijatelji iz male Banjske in premnogi sosodje gostje še veselo pili in se krvavo rotili, kako so mogli tako nezvesto zapustiti milega prijatelja, in si v kesu in strahu za slavnega junaka strupeno očitali greh in zmoto.

Ko so ga naenkrat zagledali pod zidovi, so planili in se veselo začudili.

Stari Jug Bogdan se je jokal od sreče, tudi mladim Jugovičem so vroče solze od sramu tiščale v pobešene oči, a prijatelji iz male Banjske in Juga Bogdana sosodje gostje so rdeli in navdušeno grmeli:

«O silni junak, čast tebi in slava, a Bogu hvala za čudovito zmago!»

Ban je ustavil konja, molčal in jih trdo gledal. Potlej je počasi segel v torbo, zgrabil za resasto brado pomodrelo Alijevo glavo in jo zaničljivo vrgel pred noge strmeči kruševski množici:

«Tu vam je glava premaganega junaka bega Alije, ne bojte se ga več; brez strahu in v miru pijte hladno vino, pijte in junaško govorite, gosposko se veselite in gostite —!»

Tako je rekel in poprijel uzdo hrzajočega in prhajočega konja. In vsi so v tla strmeli in od sramu rdeli.

A Jug Bogdan je poihteval in širil roke:

«O presrečna naša domovina, le kakovega si nam rodila sina! Srečna, srečna mu rana, od sile turške mu zadana!»

Ban je odkimal, ni razjahal, po vseh naenkrat je pogledal in vse, kako je bilo, na kratko jim povedal.

«Srečna ali nesrečna rana, turška sila ni mi je zadala. Da bi me žrtvovala in bi Turku pomagala, me je ranila in skoraj pogubila, ko sem se rval z razbojnikom prekletim, — žena Rósica moja, mila hčerka tvoja, o tast moj stari Jug Bogdan ... Oprosti, a moram ti to povedati v zahvalo za vse!»

Kakor bi ga pičila kača, kakor bi ga spekel sam živi ogenj, se je zgenil Jug Bogdan in zakričal in zaječal v jasni solnčni dan:

«O sinovi, sokoli sivi moji, devet ostrih nožev potegnite, izdajalsko nezvestnico ljuto razrežite!»

A ban je tesno držal v naročju ihtečo in trepetajočo ženo Rósico, temno gledal in nihče se mu ni upal približati.

«Kdo ste, da bi ji sodili?» je vprašal. «Kaj vam je storila?»

«Tebe je ranila in izdala, Turka je ljubila in mu pomagala!» je hropel togotni Jug Bogdan.

«Za to sem ji sodnik jaz, zase sem jo otel. Res me je izdala. Ali pa me niste izdali tudi vi? Koliko ste mi pomagali?» jih je podsmešno vprašal.

«O, so junaki, ki junačijo le ob vinu; a so spet junaki, ki vedó, kaj je ponos in čast in čemu jim je meč! V njih je junaško srce, blagor si ga mu, komur prijateljujejo!» jih je dalje pikal.

«Oprosti nam, o čudoviti junak!» so prosili.

«Da norim, ste vpili, ko sem vas prosil pomoči, in drugo hčer si mi ponujal, če Rósico izdam, o stari Jug Bogdan!»

«Pozabi, pozabi in odpusti, o mili moj junaški zet!» se je starec prijemal za glavo.

«A zdaj, ko sem jo srečno otel iz srede turškega tabora, bi ji radi sodili!» je ban kričal v hripavi jezi.

«Ne, ne! Ti sam ji pravično sodi!» se je vdajal nesrečni oče. In ban je v tretjič spregovoril z drhtečo in ihtečo ženo:

«Zdajle précej ti sodim: O Rósica, mlada in zapeljana, o trpinka žena moja, z menoj pojdeš v malo Banjsko, ob tej priči pojdeš; semkaj ne prideva več in k nama nihče ne, ki naju je zatajil... Z menoj pojdeš, o Rósica, duša moja, drugih, drugačnih prijateljev si bova pridobila... O, ne vitezov, ne vinskih junakov!... Izmed kmetov in pastirjev si bom nabral četo pravil, zvestih prijateljev, z njimi se bom poslej branil... In naša nova Banjska ti tudi bodi velika in lepa ustanova v ime božje, v čast in jamstvo srečnejše prihodnosti!»

Mehko je govoril, ko je z ženo v tretjič spregovoril.

Še tesneje je poprijel uzdo, nikogar več ni pogledal, obrnil konja in odjahal iz belega Kruševca nemilega.

Pred njim je veselo skakal in bevskal zvesti prijatelj hrt Karaman, za njim je ponosno jahal v nesreči preizkušeni prijatelj turški derviš.

Zdrav, živ bodi, o blagi ban Vuk Strahinja!

Rósica, mila in lepa, se je stiskala v krepko naročje ljubega moža, ljubeče ga gledala v moško lice, se od sreče jokala in se mu blaženo smehljala.

On pa se je sklanjal nad njo in jo vroče poljuboval v vlažne oči, v cvetoči obraz, v sočna usta, povsod, povsod...

A dan je bil lep in vesel samega sebe, svojega zlatega solnca in svoje visoke jasne modrine in pot ni bila pusta in samotna, z njo je bila sprava, z njo je šla ljubezen.

K. Dobida / Jesenska razstava

Slovensko umetniško društvo.

Jesenska umetnostna razstava na velesejmu predstavlja v analih naše umetnosti nadvse pomemben dogodek. Bila ni to le doslej največja razstava, zgodilo se je tudi prvič, da je upodabljaljoča umetnost nastopila na tako izrazito gospodarski prireditvi. S tem je prvokrat, odkar se prirejajo pri nas razstave, res stopila «pred narod». In mesto običajnih par stotin stalnih obiskovalcev Jakopičevega paviljona je posetilo to razstavo na desettisoče gledalcev, od katerih ogromna večina gotovo še nikdar ni videla nobene umetnostne razstave. Za vse te je bila ta prireditev odkritje in danes si ne moremo niti predstavljati, kakšne koristi lahko obrodi to delo. Načelo splendidne izolacije je premagano in če hočemo, da bo tudi upodabljaljoča umetnost postala svojina ljudskih mas kot je to n. pr. glasba, je treba pozdravljati idejo takih zares demokratskih prireditev, ki so neprecenljivega vzgojnega pomena. Z ustvaritvijo te razstave je gospodarska korporacija, ki je omogočila pred leti že zgodovinsko slikarsko razstavo, vnovič dokazala svoj zmisel za slovensko kulturo.

Po dolgem presledku so se znašli pod skupno streho načelni nasprotniki: stari in mladi. Sicer so to slučajno skupnost skušali zakriti s tem, da so se med seboj strogo odločili, kolikor je to le bilo mogoče. Posebno skupina, zbrana v «Slovenskem umetniškem društvu», je poskrbela, da nastopi tudi na zunaj strnjeno. Ureditev njihovega oddelka je to misel podpirala. Kontrast napram ostalim razstavljalcem je bil očiten.

Med temi sicer zelo raznolikimi značaji se je vendar pokazala neka osnovna skupnost, morda še bolj formalna, nego idejna. Zbrana je bila vrsta plodov skupine, ki nezadovoljna s starimi spoznanji išče novih potov in novih izraznih oblik za izkustva današnjega dne. Ni bilo vse enako vredno, kot niso vsi ti iskalci nove umetnosti enake potence, vendar muči vse enako strastna želja rešiti umetnost materijalizma in prazne formalistike ter ji

vrniti tisto duhovno posvečenost, ki umetniško udejstvovanje dviga tako visoko nad vsa druga človeška prizadevanja. Pokazali so ti člani mlade generacije dobro sestavljen pregled svojega dela v zadnjem desetletju, to pa v obsegu in popolnosti, kakor doslej še nikdar. Žal, da je zaradi pomanjkanja prostora mnogo del moralo izostati. Zato je tudi seznam močno nezanesljiv. Zanje sodelovanje na ti razstavi ni značilo običajne udeležbe na poljubni umetnostni prireditvi, pomenilo je vse več: prav za prav prvo javno afirmacijo njihovega dela pred širokim forumom javnosti, ki jih je spoznavala doslej le fragmentarično od slučaja do slučaja.

Kakor vedno sta tudi to pot brata Kralja predstavljala središče članov nekdanjega «Kluba Mladih». Pokazala sta sicer dela, ki so bila že večkrat razstavljena, vendar sta učinkovala znova zanimivo in v novem miljeju nad pričakovanje ugodno. France Kralj je s svojimi tvorbami, urejenimi čisto razvojno, pokazal, da se že pričinja otresati formalističnega ekspresionizma in njegovih načelnih pretiravanj ter si išče poti k enostavnosti in čustveni spopolnitvi. Razstavil je staro «Betlehemska mater», bolj plastično, nego slikarsko pojmovano kompozicijo, značilno za nekdanjo njegovo težnjo po monumentalni izrazitosti oblike, kateri je žrtvovana vsebina. Dekorativno in čustveno izrazito «Oznanenje» je poznejša tvorba iz vrste, kamor spada tudi zgodnja «Morska zvezda». S svojo naivno in na zdravi fantaziji bogato «Šentpetersko faro» je ustvaril umotvor svojevrstne privlačnosti, kakršnih v našem pokrajinarstvu nimamo mnogo.

Vse te slike so nam že znane, a najkrepkejši poudarek svoji kolekciji je dal z «Rodbinskim portretom». To je delo, ki je značilno za novi njegov pogled na svet in ki se mi zdi bolj program, nego kot slučajno nastala slika. Ne mislim na tehnično plat, ki je novost zanj, temveč na njeno vsebino in na način, kako je podana. Slika je precej jasna in vendar, — če hočete —, zagonetna. Običajna lepo grupirana skupina oseb to sicer ni. Tudi med žanrske kompozicije je ni moči prištevati. Saj ta trojica oseb, ki jo vidimo na platnu, tvori le še nekaj več, nego samo troje portretov. In to je tudi vzrok, da si je pred to sliko marsikdo belil glavo, kaj pomeni ta skupina oseb, in iskal globljega zmisla, oziroma ideje, katero je hotel slikar izraziti. Mislim, da je tako početje jalovo in da gledalcu le onemogoča pot do sprejemanja in uživanja umetnine, kar je glavni njen namen.

Zdi se mi namreč čisto zgrešeno, če hoče kdo v tvorbah upodabljaljajočega umetnika iskati jasno izraženih in razumsko določljivih idej, ki so tvorcu dajale impulza in ga vodile pri ustvarjanju. Tako pojmovanje umetnosti se mi zdi nenaravno in nasprotno njenemu bistvu, ki je izražanje čustvenih doživetij. Zato ne morem verjeti, da je hotel Kralj s to skupino ponazoriti svoje pojmovanje ali izsledke o odnošajih med umetnikom, rodbino in umetnostjo, kot so nekateri tolmačili navidezno zagonetko te slike. Slikar je čisto enostavno hotel samo naslikati sebe in svoje. Ker je umetnik, se je njemu samemu neopazno in nezavedno splela med temi figurami neka nevidna vez, ki jih družijo tudi v življenju. Zato ni to samo fotografijam podobna kopija nature, temveč nekaj več. Zakaj je dodal še ženino soho? Da pokaže nasprotje med živim in mrtvim likom? Mogoče. Da bi bil pa s tem nameraval predmetno izraziti abstraktno idejo nasprotstva med življenjem in umetnostjo, tega ne morem verjeti. Tako pojmovanje ne bi bilo umetniško. Zdi se mi še, da v tem primeru tudi ni nobenega drugega simboličnega ozadja, temveč slika noče predstavljati nič več, nego kar gledalec vidi na platnu. Da to vzbuja v njem čustveno nastrojenje, je le dokaz umetništva slike.

Vsako, še tako globokoumno in logično neoporečno umovanje in tolmačenje umetnin je vedno in nujno čisto osebno, zato docela nezanesljivo in v vsakem primeru različno. Obenem je pa nevarno, ker v umetnost prinaša tuje elemente, s katerimi se ji ni mogoče približati. Zato se umetniku običajno podtikajo nagibi in ideje, kakršnih ta nikdar imel ni, vsaj zavedno ne, če je res umetnik. Razlika med upodabljaljočim umetnikom in gledalcem-filozofom je v tem, da oni čustvuje, sprejema in doživlja svet samo v podobah in predmetih, čisto konkretno, čutno, dočim je temu življenje zgolj rezultanta abstraktnih predstav in pojmov. Odtod izvira tudi veliki pomen materiala za upodabljaljočo umetnost, ki bi bil racionalističnemu oblikovalcu postranskega pomena. Odtod izvira slog in kompozicijski zakoni, ki v svojih skrajnih posledicah pomenijo pravo nasprotje in konec umetnosti. Za popolno spoznanje goli razum ne zadošča, potreben je nekak, dejal bi, prirojen nagon in končno celo neka, ustvarjaljoča umetniški sili slična sposobnost, ki je sicer manj intenzivna, pa enakovrstna. To je sposobnost včutenja in celó nekakega reproduciranja umetnikovega stvariteljskega dejanja. Skratka: opazovalec, ki hoče uživati umetnino, mora biti do neke mere sam umetnik.

Z «Rodbinskim portretom» je France Kralj stopil na pot, ki je nova zanj. Podoba ni nova po obliki, čuvstvo je, ki učinkuje tako sveže, sproščeno in samosvoje. Umetnik spoznava, da mora umotvor učinkovati predmetno, ne razumsko. Oblikovati hoče življenje tako, kakršno je, vsem in vsakomur. Brez pretiravanja osebnega pojmovanja je v sliki že viden odsev tiste «nove stvarnosti», ki stremi za preprostostjo in poštenostjo. Ki ne vidi več najvišjega cilja v osebnem slogu, kateri brez zakonov, svobodno mojstruje naravo, temveč v vdanosti, ki je poglobljanje vanjo. Morda so v sliki še nedostatki, kot je neenotna kompozicija, ki prizor drobi v dve polovici, ali pa premalo izrazito podan kontrast med kipom in modelom, morda še motijo neke manirirane oblike in trdota v podrobnostih oblikovanja, ki je odvajeno naturalističnega opazovanja, — v celoti je kompozicija odločen in premišljen okret k pravemu cilju.

O Francetu Kralju kot risarju razstava ni povedala nič novega. «Kralj Matjaž» in razne risbe starejšega datuma so samo potrdile sloves njegove vprav kaligrafske risarske spretnosti, ki je pa mnogo več od artizma. Kiparska dela v lesu in v kamenu, kjer ne prevlada manira, so čuvstveno topla. Tak je «Žanjec», plemenit in čuda miren marmorni nagrobnik, tak je tudi zgneteni in originalno arhitektonsko komponirani «Sveti Frančišek». Isti motiv je na starejši plaketki rešen čisto drugače: slikovito in bolj prečuteno. Izraz njegove plastike se nagiba od slogovne slikovitosti in od iluzijonistične razgibanosti k tektonski izoblikovanosti, od zunanje simbolike k predmetni izrazitosti.

T o n e K r a l j na žalost ni pokazal novejših slik. Izmed tvorb iz dobe petih let se mi zdi najbolj zanimivo «Oznanenje», naivna, a koloristično bogata kompozicija. Ta najzgodnejša, še primitivna sličica vsebuje že ves umetnikov izraz. Silovitost, toplino in čuvstvovanje, versko gorečnost in neko čutno, skoro erotično naslado. To strastno življenje, ki je v ostrem nasprotju z religiozno predlogo, v prizoru bolj slutiš, nego razbereš iz razpaljenih, mamljivih barv. Obrabljen motiv, po svoje podan in krepak. Ta preprostost se v poznejših delih izgublja, mesto neposrednosti prihaja na površje misticizem in razumsko umetničenje. Oblikovna simbolika zamori iskrenost in šele v poslednjem času se zdi, da je umetnik premagal tudi to predstopnjo in da sledi bratu, ki se je obrnil v smer zdravega realizma. Vendar je Tone Kralj prepoln fantazije in strastnosti, da bi se lahko brez bojev vrnil k mirni predmetnosti.

V kiparstvu je njegova razvojna linija enaka bratovi. Včasih je razumski vpliv neomejeno gospodaril, tako da so starejše tvorbe le prečesto vplivale literarno. Pri novejših plastikah se je umaknil čuvstvenosti, ki se kaže v slikovitosti ekspresivne oblike, v večjih formatih pa v monumentalnosti, ki ni groba in neizrazita. Napram Francetu izraža njegova plastika bolj dinamiko, nego statiko. Najbolje pa je bila zastopana njegova grafika. Odlikovala se je serija študij za projektirane (žal neizvršene!) freske v dobrépoljski farni cerkvi, vrsta rafiniranih, obenem čuda preprostih ujedkovin. V njih je toliko resničnega občutja in doživljene dramatičnosti, da se je pozneje avtor le poredkoma dvignil do te jasne višine. Pri njegovih ujedkovinah ne občutiš motečega artizma, ki mnogim grafikom ne dá do svobodnega razmaha. Lahkotnost, jasnost in zmisel za lepoto linije ga usposablja za grafika. Nekaj novega po slikovitosti in po posrečeni vglobitvi v duha časa in miljeja, so njegove nove ujedkovine v cink. To so ilustracije k zbirki zgodb iz življenja sv. Frančiška «Fioretti», ki izide v slovenskem prevodu še letošnjo zimo v Gorici. Verski zanos in mistika najljubeznivejšega, obče človečanskega svetniškega duha sta našla v Tonetu Kralju izbranega tolmača. Tako so mogli nastati listi kot «Pridiga ribam» (sličen motiv med osnutki za omenjene freske), «Sv. Frančišek in volk» in «Pridiga bratom». S svojimi sladkotrpki stiliziranimi oblikami ujedkovine oživljajo nam tako daljni in nepojmljivi srednji vek. Ti listi so res dopolnilo in okras besedila, česar o večini slovenskih knjižnih ilustracij žal ni mogoče trditi.

Kraljema enak po moči izražanja, sicer pa pravo nasprotje njima, je V e n o P i l o n. Dve starejši sliki sta ga nepopolno in enostransko prikazovali. Zadostovali sta, da podasta vsaj eno njegovo značilno potezo: njegov na vnanjost obrnjeni realizem, ki je včasih poenostavljen do grobe primitivnosti. V portretih je ta brutalnost često docela neosnovana. Tak je «Portret sestre», ki pa še ne spada k najbolj brezobzirnim primerom te vrste. Slikarju ni za «lepoto», niti za izrazitost linij in barv kot takih, glavno mu je, da doseže krepak duševni portret. Kljub odstranjenju vsega nebitvenega je individualnost podana le bolj zunanje in prave osebnosti intimnosti v portretu ne najdeš, čeprav je podobnost pogostoma naravnost osupna. V kolikor je model duševno označen, je to storjeno predvsem v glavnih, grobih obrisih, to pa tako močno in dosledno, da je do karikature samo še stopnja. Da postaja umetnik s tem skrajno enostranski in njegovi portreti predvsem razumske tvorbe, brez odgovarjajočega čuvstvenega

obiležja, je jasno. Prav zato se pa pri njegovih portretih ne morem ubraniti vtisa, da je nanje nezavedno vplivala manira. Boljše se mi zde njegove pokrajine, tudi tihožitja, kjer je ta dosledni realizem lažje verjeten.

Zanimivejše so bile Pilonove grafike, poleg Kraljevih najosebnejše na razstavi. Serija ujedkovin iz časa florentinskih študij kaže socialne motive in pokrajine. Vodilna poteza je njegovo zanimanje za družabne probleme velikomestnih nižav. Vendar to niso dokazi sočuvstvovanja, temveč bolj nekaki dokumenti umetnikovega zanimanja za te nenavadne in bizarne pojave. Pokrajine so manj posrečene, svojstveni, tipični toskanski *genius loci* ni izčrpan. Za to je Pilonu, čeprav se je takrat komaj šele izvil impresijonizmu, primanjkovalo čuvstvenosti, katere se je pa tudi sramoval in ogibal. Ta tipično romanska črta njegovega sestavljenega temperamenta se že pojavlja v slikarstvu, še bolj tu v črno-beli umetnosti, kjer je razumu odprto široko polje. — V risbah iz zadnje dobe je toliko pariških odsevov, da je težko določiti točno, kaj je pristno njegovo in kaj je samo soobčuteno. Ti akti po svoji prekipevajoči bohotnosti spominjajo sicer v moči in zasnovi na znamenite sodobnike, so pa risani s tako nepri-siljeno gladkostjo in kažejo toliko študija po naravi, da jim ni mogoče odreči lastnega življenja. Videti je, da predstavljajo poskus izhoda iz brezkončnega stilističnega ponavljanja, kamor je zabredel ekspresijonizem.

Slike *bratov Vidmarjev* se med seboj težko ločijo. Ali je ta nenavadna podobnost posledica sličnih značajev ali morda rezultat zavestno gojenega vzporednega hotenja obeh slikarjev, ne vem. Vendar ni dvoma, da je starejši brat Nande umetniško jačja osebnost, ki vodi mlajšega. Nadvse značilno za njuna dela je očitvidno poudarjanje intelektualnega momenta in iz njega izvirajoče omalovaževanje prirode in danih oblik ter pomanjkanje čuvstvene vsebine. Nadaljnji izliv te usmerjenosti je izrazita primitivnost v liniji in še bolj v barvi, ki je suhoparna in zamolkla ter se le skrajno redko povzpne do lastnega življenja.

Vse njuno prizadevanje je prav za prav samó borba za doseg svojih forme. Za poglobitev in dognanje doživljanja jima doslej ni bilo. In ker so oblikovne prvine izposojene, kar pri tako mladih slikarjih drugače biti ne more, njune slike niso prepričevalne. Oblikovni primitivizem kakega Picassa ali Déraina je hotena in premišljena odpoved prenasičenega, formalno in tudi po zamislih neizmerno bogatega mojstra, dočim so šibkejši epigoni pridobitve teh izmehanizirali in iz njih napravili šablono. Vse

delo obeh bratov in še nekaterih njihovih tovarišev nosi znake prerano ostarele, izmučene in starčevsko otožne generacije.

Ta absolutni kult oblike je pri Vidmarjih, ki ne razpolagata niti s čuvstvenim preobiljem, niti vsaj z bogato fantazijo, zamoril, kar je v njih prirojenega slikarskega talenta, obenem pa jima ni mogel ustvariti njunega ideala: lastne oblikovne individualnosti. Doživetja, ki jih oblikujeta, so preskromna in premalo globoka, da bi podala dušo predmeta. Njun napor preko površine ne prodre. Kot daljnja posledica izgrešenega pojmovanja primitivnosti se pojavlja uniformnost, ki ne pozna več raznoterosti, katero kaže vsaka oblika življenja v toliki meri. Zato se tudi stalno ponavljata. Tako sta brata Vidmarja postala izključna teoretika in predstavitelja programatičnega slikarstva. Če pravčasno ne spoznata usodne napake, da umetnost ni razglabljanje, temveč ustvarjanje živega življenja, jima preti nevarnost, da obtičita v maniri, v katero se njuna strastna intelektualnost razvija. O njuni vztrajnosti in resni volji ne dvomim.

N a n d e V i d m a r je razstavil več slik, dvoje portretov, «Stari oče» in «Jela», ga dobro označuje. Posebno v prvem je modelov značaj živo oblikovan, čeprav je pojmovanje nekam trezno in enostransko grobo. Slikarsko boljša, toda notranje praznejša in bolj konvencionalna je «Jela», ki je očitvidno močno vplivala na bratove portrete. «Portret kmeta», ki pa ni portret, temveč shema, je iz najnovejšega časa. V celoti je podoba zanimiva, dasi trd in hladen poskus, ki mu nedostaja določnosti in osebnega poudarka. Podrobnosti se s celoto ne skladajo in so problem zase. Če bi bila ta slika naslikana pred desetimi ali petnajstimi leti, bi bila dogodek. Danes je samo še spomin, čas jo je prehitel in nam nima več kaj povedati. Oblikovno ne more več zanimati, vsebinsko je pa votla.

V primeri s starejšim bratom je D r a g o V i d m a r še manj izdelana osebnost. Značaj mu je nekam nerazvit, umetniška sirovina, ki čaka dleta. Temperamenta je še hladnejšega in treznejšega, zato je pa v izvajanju njune teorije še doslednejši. Tudi v kompoziciji je znatno okornejši, tehnično prav tako manj izpopolnjen. Portretu manjka duševnosti in življenja, pokrajine so pa brezčuvstvene in čisto sintetične, od prirode še bolj oddaljene. «Ženski portret» (1926) sedeče dame v črnem baržunu je še najmanj mrtev in hladen ter kaže že poskuse, podati notranje življenje.

F r a n S t i p l o v š e k je osebnost, ki v mlajši generaciji zavzema položaj nekako med Kraljema in Vidmarjema. Ne raz-

polaga sicer z vsestransko idejno neizčrpnostjo, niti z borbeno silovitostjo prvih, ni pa tudi tako sam vase zakrknjen in trezno računajoč značaj, kakršen je ideal bratov Vidmarjev. Njegova osnovna črta je nekoliko bleda in skoro žensko nežna čuvstvenost, ki ne ljubi dramatičnih zapletljajev in bruhajoče strasti. Lestvica njegovih čuvstvenih doživetij je sicer precej omejena in so zato njegova dela zelo slična med seboj, toda priznati je treba, da imajo svoj poseben in oseben značaj. Tudi kompozicijsko se rad ponavlja. Ali je to posledica malo bogate fantazije ali pa izvestne metode, ne vem. Gotovo je, da ima za posamezne umetnostne oblike določeno ustaljeno obliko, ki jo stalno lahko opazujemo. Moškim portretom na primer redoma nagiblje glavo in jih podaja v nečistem profilu, z obrazom proti levi, ženske slika spet frontalno v neki pozi, ki se zdi svečana in otrpla obnem. Pri tem igrajo posameznosti (recimo: roke) vedno isto, zelo važno vlogo. Samo da je ta preveč očitna, da bi bila dovolj učinkovita. Kolorist ni, barva je monotona, nerealna in se izpreminja le v stopnji jakosti. Podoba je, da tiči prava njegova moč v grafiki.

Med portreti, kjer je največ dosegel, je študija moške glave resno delo, ki tudi nekaj pove o modelu, še več pa o avtorju samem. Tudi «Portret župnika» se s svojo karakteristiko vtisne gledalcu v spomin. V «Portretu gospodične N.» je podan primer njegovih fino občutenih, nekam preveč slabokrvnih in včasih sentimentalnih ženskih podob. Velikega obsega, kakršna je skupina, nazvana «Starca», ne obvlada. To platno, ki je bilo med največjimi na vsej razstavi, je učinkovalo dolgočasno in neizrazito. Vsebinsko slika ne nudi ničesar, prazne in neizdelane ploskve, ki jih ne oživlja barva, pa vplivajo monotono. — V grafiki je Stiplovšek pokazal, da vé, kaj je njeno bistvo. Posamezni njegovi listi, ki so vsi bolj ali manj dekorativno občuteni, spadajo med najboljše, kar je bilo grafike na razstavi. Odlikuje jih svežost in neprisiljena živahnost, katero na slikah često pogrešamo. To velja za nekatere linoreze in še bolj za par res toplo občutenih lesoreznih listov iz serije «Stari Maribor».

Nov pojav med mladimi je D o m i c i j a n S e r a j n i k, ki je nastopil to pot prvič z večjimi deli. Kdor bi ga hotel označiti, bi poudaril njegovo realistično, čisto stvarno gledanje, katero skuša deloma podrediti slogovni zakonitosti, deloma pa dati mu duševne upravičenosti. Od ostalih naših ekspresionistov ni nanj nihče neposredno vplival, če smemo soditi samo po razstavljenih slikah. V poudarjanju čuvstvenega, mestoma romantično pobar-

vanega nastrojenja se razlikuje od Vidmarjev, od Kraljev pa ga loči tesnejša odvisnost od prirodnih predlog. Mesto Stiplovškove nežnosti in barvne neobčutljivosti je vidna krepka roka, ki ljubi lepo obliko in ubrano barvo. Morda še preveč, zakaj včasih nad zunanostjo skoro pozabi na važnejši del. Kajti kljub poskusom stiliziranja, ki se ponavljajo posebno v pokrajinah, je Serajnik v bistvu slikar istinite stvarnosti, ki ji je točen in svojstven izraz predmeta poslednji cilj. Zanj je važno v prvi vrsti vprašanje: kaj, šele v drugi ga zanima: kako. Zato včasih, skoroda iz nepazljivosti, zaide v konvencionalno dopadljive forme, ki niso njegove niti niso v skladu z njegovim bistvom. Močni temperament ga usposablja za oblikovalca ljudi. V ženskem portretu («Portret gospodične M. P.») je jasen, v kompoziciji premišljen. Slikarska obdelava telesa je na posameznih mestih še okorna. Osrednje pred drevesom sedeča figura je dobro vstavljena v prostor in se rožna barva obleke ugodno spaja z zelenim ozadjem gozda, ki je obdelan kot vzorec za tapeto. V portretu samem pa pogrešam resnobe. Preveč je v obrazu še bolj vnanje, lahkotne karakteristike, da bi bil nujno prepričevalen. Bolj izdelan in psihološko poglobljen je portret moža, ki igra čelo («Oče»). Izraz obraza je natančno preštudiran in bogat, več nego samo kopija narave, vteleseno muzikalno nastrojenje. Žal, da celotna izvršitev zaradi tehničnih nedostatkov ne dosega te skladnosti. Serajnik ima pred seboj še dolgo razvojno pot. Če se bo ogibal manire, ki se pojavlja včasih tudi pri njem (nesamostojne in zato neresnične pokrajine), postane lahko eden prvih našega povojnega umetniškega pokolenja.

K idejni skupini, ki jo tvorijo doslej navadeni izraziti ekspresionisti, spadata še slikarja Čargo in Zupan ter kipar Tine Kos. O prvem na podlagi razstavljenih grafik ni mogoče izreči končne sodbe. Slik *Ivan Čargo* ni razstavil, tudi razstavljeni grafični listi so vsi iz zadnjega časa, tako da razvoj ni viden. Njegove futuristične risbe so tako malo osebne in tako neznačilne, da se mi zde samo kot zavestna (morda celo hudomušna) gesta, s katero hoče potrditi svoje bojno geslo. Samó koga naj danes ta «*épater les bourgeois!*» zmrvi? Dobrih petnajst let po Marinettiju, ki ga je med nami že A. Černigoj prekosil? — Sem bi spadal *Louis Spazzapan*, ki je posebno v dekorativni grafiki, ilustraciji in karikaturi pokazal nenavadne zmožnosti. Razstave se ni udeležil, dasi je naveden v seznamu.

Fran Zupan je razstavil več starejših oljnih slik, kjer se kažejo še sledovi impresionistične šole, iz katere je izšel. Vse te

pokrajine so bolj hladne, preveč odvisne od predloge, ki jo skuša slikar po svoje oblikovati. Pri «Hišah v snegu» mu je to uspelo in pokrajina ima poseben, sicer malo izmučen izraz. Tudi «Pogled na Grad», ki je novejše delo, je enoten v pojmovanju, skladen v barvi in v obrisih. Manj posrečena in skoro osladna je «Pomlad». Vendar nobena oljnih slik ne doseže Zupanovih akvarelov. Vzrok je deloma oljna tehnika, ki mu je manj znana, predvsem pa posebnost njegovega nemirnega temperamenta. Kjer Zupan ustvarja naglo in sledi prvemu nagibu, tam je svež in presenetljivo prepričevalen. V strogo premišljeni kompoziciji postaja trd in mesto čustvene toplote, ki na drugih slikah tako blagodejno vpliva, prevladuje mehanično izvajanje, le prepogosto brezizrazen slog. Ta govori le očesu, ogreti ne more, ker mu manjka prave utemeljenosti in duševnosti. Sicer se je pa treba zavedati, da je za svobodno stiliziranje prvi pogoj silno obsežno in vsesplošno obvladanje naravnih oblik, ki ga more dati le dolgotrajno najvestnejše proučevanje narave.

Razstavil je Zupan same starejše akvarele. Izmed teh pokrajin so nekatere učinkovale s plastičnimi, druge z barvnimi sredstvi. Par jih je bilo res močnih. Take so bile znane «Tržaške hiše», notranje doživljena slika z otožne periferije velikega mesta. V akvarelni tehniki se je Zupan izkazal mojstra. V naše pokrajinarstvo je prinesel nove smeri, ki so bile dotlej neznane. Sicer je bil ta njegov vpliv morda predvsem formalnega pomena, vendar je temelj njegovega bistva preprosta, iskrena čustvenost.

Kipar Tine Kos je v bistvu naturalist, ki se pa poskuša v stilu in včasih celo v simboliki. Posebno vidni sta dve smeri: težnja po monumentalnosti in nova smer, ki zasleduje čustveno intimnost. Ker Kos zamenjuje velikost dimenzij z veličino umetniške ideje, njegove monumentalne plastike kljub pretirano velikim obsegom ne napravljajo vtisa veličastnosti. Ker silnim formam ne vdahne enako krepkega duha, ostanejo votle in brez moči. Splošno pa njegove sohe nimajo trodimenzionalnega življenja in so preračunjene za en slikovit (navadno sprednji) pogled. Portretna glava Stritarja je v zmislu napačno umevane monumentalnosti tako groteskno pretirana v podrobnostih, da prehaja skoro v karikaturo. Navzlic vidnemu naporu pisateljev značaj ni niti približno očitna. Najkrepkejše delo te vrste je «Sejalec», navzlic tujim, še živim reminiscencam in ponekod nerazumljivi stilizaciji. Vendar je ta moč bolj v zunanji silovitosti, nego v umetniškem objetju motiva. Poskus novejšega, osebnejšega načina je «Mati z otrokom», ki se pa ni posrečil. Oblika ni enotna

pojmovana, slog se meša z naturalizmom; rezultat je nezadovoljiv kompromis, kot posledica izključno vnanjega avtorjevega odnosa do dela. Ker ni duševne podlage, je motiv, ki nudi toliko možnosti čustvenemu izživetju, ostal neizrabljen, le površno obdelan. Boljših primerov svoje nove smeri, kjer je opaziti napredek (na pr. «Sedeče dekline»), ni razstavil. Če se bo hotel Kos razviti kdaj v močno osebnost, bo moral mnogo delati po modelu, opustiti pa vse težnje po originalnosti in lastnem slogu. Ta bo vzrasel sam, če je v njem kaj prvinske moči; s silo ga ni mogoče ustvariti.

Med petnajstorico članov Slovenskega umetniškega društva, tvorijo Jakac, Mušič, G. A. Kos in Napotnik skupino zase. V koliko jih loči bolj ali manj izrazito impresijonistično pojmovanje od ostalih strogih novostrujarjev, tu ne bom preiskaval. Jasno je, da je onim problem nove oblike za njihovo novo doživljanje važnejši od vsega ostalega. Ti pa se omejujejo na čim točneje podajanje prirodnih pojavov, katerim stoje nasproti bolj kot reproduktivni, nego kot stvariteljski tvorci. Dočim so oni pretrgali vezi s preteklostjo in hočejo graditi iz sebe samih, sledijo ti ustaljenim spoznanjem. Zato je tam podčrtana borbenost, tu umirjenost, ki sama sebi zadošča. Prave, notranje skupnosti pa med obema skupinama prav za prav ni.

Božidar Jakac je razstavil izključno dela, katera je zbral na svoji kolektivni razstavi letošnjo pomlad. Dodal je par starejših pastelov, ki so ga označevali z ostalimi pokrajinskimi slikami vred kot impresijonista in čustvenega slikarja. Novejše smeri so bile opaziti v njegovih grafikah. O Jakcu sem že letos na tem mestu obširno poročal. Če na kratko ponovim, kar sem ugotovil že tedaj, moram reči, da je v svojih zgodnjih delih pokazal mnogo iskrenosti in pristnega, na svoj način izraženega čustva. Mirno in harmonično nastrojenje, ki veje iz solčnih, nežno občutenih novomeških pejzažev, se je kasneje umaknilo iskanju in poudarjanju zunanjih, predvsem tehničnih problemov. Pod vplivom mode se je slikar pričel odtujevati pravi svoji naravi in jej skušal delati silo. Zato kasnejša dela manj neposredno učinkujejo. Njegov monotoni oljni «Portret pesnika M. Jarca» je obéšen poleg koloristično krepkih G. A. Kosovih podob, vplival znatno šibkeje. Dober vtis je napravila njegova grafika, posebno pokrajinski motivi iz poslednjega časa, kjer je s pridom uporabil razne moderne slogovne pridobitve, ki mu pa niso neobhodna potreba, temveč bolj koncesija časovnemu razpoloženju.

Iz Jakčeve šole je izšel Marijan Mušič. Pred petimi leti, ko je prvič javno nastopil, je pokazal zbirko nežnih pastelnih pokrajinic, ki so obetale mnogo za bodočnost. Doslej teh obetov ni izpolnil. Sicer je razstavljeni oljni «Portret očeta» razmeroma povoljno delo, ne zadovoljuje pa kot rezultat po tako presenetljivih začetkih. Pastelna študija, ki jo je tudi pokazal, je pa ubrana preveč na efekt, da bi mogla doseči čuvstveno harmoničnost. Napram početnim delom pomeni nazadovanje.

Osamljen položaj je med svojimi drugovi zavzemal G o j m i r A. K o s. Vendar je, dasiravno nekam tuja, njegova zbirka živopisanih oljnih slik močno delovala. G. A. Kos je izrazit kolorističen talent, ki ima izbran okus in zmisel za barvne vrednote. Tehnično je dovršen, tako da včasih rutina postane sama sebi namen. Kljub navidezni impulzivnosti se njegov pravi značaj le redko kdaj odkrije. Zato so mnoge njegove podobe brezosebne, občutek pa izražen na znan, preživljen način. Resnično čuvstvo je redko, kar velja osobito za starejše slike, medtem ko so zadnja dela kazala pot k poglobitvi in stopnjevanju izrazitosti.

Njegova moč leži v portretu, ki pa ni čisto brez žanrskih primesi. Sploh se mesto notranje podobnosti opaža mnogokrat, da slikar ta primanjkljaj skuša zakriti z zanimivo fabulo in slikovito barvno igro. Zanimivo je opazovati nastajanje portretista: od ekspresivnega, dekorativno vplivanega portreta («Portret filozofa») vodi evolucija k naturalističnemu, skoro impresionistično neposrednemu upodabljanju predmeta. Torej nekak narobezvoj. Vendar je ta sprememba očitno v njegovo korist, ker postaja slikar živahnejši in odkritosrčnejši, njegova dela pa bolj zaokrožena in bolj prepričevalna. Med najznamenitejša dela poslednje dobe bi uvrstil «Moža s papigo» (sijajno slikan, v ostalem pa precej trd portret) in še bolj «Oljke». Pokrajina vsebuje harmoničen nastroj, ki privlači tudi po večkratnem gledanju. Slična, še bolj vnanja je «Rastlina». Od starejših je ostala sveža kompozicijska študija za «Piknik» in čisto dekorativno, zgodnje delo «Voda». G. A. Kos je med mlajšim slikarskim rodом eden redkih umetnikov, ki je res in samo — slikar.

Plastika I v a n a N a p o t n i k a je pristni naturalistični barok, brez primesi literature in estetičizma. Njegovi kipi so neposredno doživljanje in izživljanje lepih oblik, živahnih kretenj, zdravja, moči in lepote. Kot baročnemu mojstru mu patos in teatralična gesta nista tuja, toda v njih je gibálo prirodne silovitosti. V njegovem kiparskem delu je vsebovano tisto, kar se dandanes med

kiparji tako redko najde, to je prava kiparska kvaliteta: prvinska potreba modeliranja, klesanja in rezbarjenja.

Ker je Napotnik v bistvu preprost kmečki človek, ki ga civilizacija še ni vsega oblizala, ljubi tudi človeško telo tako, kakršno je narava ustvarila, zdravo in močno. In ker je tip njegovih gornjancev stasit in široko razraščen, ceni tudi on telesa bujnih, celo bohotnih oblik. Njegova «Plodovitost», ta sočni lik matere z dvojico otrok, je primer take kmečke boginje, ki je bolj vtelesenje plodnosti, rasti in življenja, nego božica lepote, Venera. To je enostavno ženska plodnih bokov, s telesom, ki je zelo čutno, a ni rafinirano polteno. Telo prirodne ženske, ki se zaveda svoje animalične prabitne erotične privlačnosti. V «Plesalki» spet je rešen problem statike vitkega akta, ki je malce stiliziran, a tako, da stik s prirodnostjo ni prekinjen. Sijajno anatomijo kaže odlični kipec «Ženska pri toaleti», kjer je tudi lepi material izrabljen do skrajnosti. Napotnikove sohe so tako telesne, res otipljive in zaključene, da jih prekipevajoča fantazija tvorčeva včasih celo preobloži. To oblikovno preobilje škoduje kiparski učinkovitosti in umetniški resničnosti. Nekaj več velikopoteznosti, obrnjene na celoto, mu ne bi škodovalo. V ta nedostatek ga vodi nedvomno lesna plastika, ki jo predvsem goji in ki že s svojimi majhnimi formati zapeljuje v malenkostno podrobno izdelavo. V obdelovanju lesa je dosegel umetnik izredne uspehe. Zdi se, da se tu javlja v njem stari podedovani rezbarski zmisel, ki je bil gojen že bogve koliko rodov. Zato pomeni mala lesna plastika zanj vrhunec. Dvoje kipcev iz nepregledne vrste, «Putto» in «Boj za srce», je pričalo o tem. Pri velikih kompozicijah, ki jih kipar pripravlja, bo pa neobhodno potrebno delo po modelu, če noče zaiti v neko vodeno ponavljanje praznih oblik. Kiparju je stalni stik z naravo brezpogojno potreben.

Angelo Cerkvénik / Atentator

Mladi revolucionar Sila je sklical sestanek zarotnikov, da bi se pogovorili o atentatu na ministra notranjih zadev. Sestanek je bil sklican po vseh predpisih tradicije, t. j. v mrzlo sobo revnih študentov, v kateri je brlela slaba petrolejka. — Sklicatelj je pozdravil zbrane zarotnike kratko in jezgrovito, poudaril važnost dejanja in se zarogal brezplodnemu besedičenju. «Danes je prišel dan, ko bo ta zver končno dobila, kar je iskala. Atentat, ki ga je izvršil na pravice delovnega ljudstva, se more poravnati samo z atentatom na njegovo življenje.»

Da bi ne delal krivice tradiciji, je povabil na sestanek tudi mladega medicenca Krošlja, za katerega je pozitivno vedel, da bo že iz principa ugovarjal njegovim izvajanjem.

Kročelj je res prišel in tako je bilo zadoščeno evropski tradiciji atentatorjev.

Dejal je namreč, da se hudič ne dá izganjati z Belcebubom, da se vsak morilec, pa najsi se imenuje atentator, že a priori obsodi kot bedak, ki ne zna misliti in logično sklepati. In edinole človek, ki ume logično sklepati, more postati srečen. Učimo zatorej človeka misliti, ne pa blazneti, kajti, ko smo se prvič sestali — in še neštetokrat pozneje — smo trdili, da se borimo za srečo človeka in človeštva.

Sila ga je ognjevitobijal in prav tako tudi Varjačič, ki je začel Krošlja psovati. Konec debate je bil, da so Krošlja vrgli skozi vrata in mu zapretili s smrtno kaznijo, če bi kaj izdal.

Naposled so pristopili k zadnji točki programa: Kdo izvrši atentat?

Prijavili so se vsi, nihče ni hotel biti manjvreden. Tudi to je bilo po vseh običajih tradicije.

Ali naj jim tedaj zamerimo, če so potegnili listke in je usoda osrečila vprav najvnetejšega zagovornika teroristične akcije, Varjačiča?

*

Varjačič je bil književnik in publicist. V svojem življenju — bilo mu je komaj dobrih 25 let — je pretrpel mnogo krivic, videl trpljenje svoje matere in svoje sestre in bolj ga je bolelo njuno trpljenje kot njegovo lastno. Vse te krivice (v mislih jih je marsikrat tako povečal, da resnici niti podobne niso bile) in vse to trpljenje je vzbujalo v njem najraznovrstnejše maščevalne naklepe. Često je vzkipeł in v takih trenutkih bi bil pokončal človeka zaradi najneznatnejše neznatnosti. Samokres mu je bil najbolj priljubljena igračka.

Nosil je menda v pljučih že od rojstva kal jetike, ki ga je že skoraj popolnoma pokončala. Hodil je okrog upognjeno kakor stavec, mrko je gledal in neveselo ter koval v svojih bolnih možganih strašne načrte. V mislih je ubijal dolgo vrsto nevščernih mu znancev ter zastopnikov javnih oblasti in se opajal z mislimi o zmagi pravice nad krivico.

Kako željno in težko je pričakoval trenutka, ko bo kdaj mogel biti orodje pravice! Končno je vendarle pričakal ta dan, ko se je njegova želja uresničila.

Jutri vrže bombo... In potem? Kaj potem! Potem mora ubožati ali vsaj poskušati, da jim uide. Pa zakaj pobegniti? Zakaj se ne dá raje ujeti? Če bi jim pa vendar ne mogel uiti, tedaj bi se moral zastrupiti s ciankalijem...

Tako mu niti ta dan ni popolnoma utelesil njegovih želja in njegovega hrepenenja.

Kolikokrat je sanjal, kako stoji pred porotniki! Tam stoji, lica so mu udria (samo lahka rdečica glasno govori o plamenu njegovega srca), iz oči mu švigajo ognjeni bliski... Sodnik čita obtožnico, novinarji pridno beležijo, nekateri rišejo hitro in nervozno poteze njegovega obraza (srce mu močno utriplje ob misli na karakteristične poteze okrog ustnic), porotniki so vsesali svoje poglede vanj, vse občinstvo je zamaknjeno, kajti ne more se uživeti v to vprav neverjetno čudovitost, da je moglo to majhno, slabotno telesce izvršiti tako veličasten atentat!

Izpraševali ga bodo, mučili... Prav dobro sliši glas sodnika (na nosu ima naočnike, a gleda vendarle preko njih), sodnik pravi:

«Kdo je še sodeloval pri zaroti, a?»

(Venomer je čul nosljajoči glas sodnika; zakaj vprav nosljajoči, bi si ne bil mogel razložiti.)

In on odgovarja:

«Nisem bil sam, mnogo nas je bilo, še več nas je — in toliko nas bo, da —»

Povedal bo, da je bilo toliko in toliko sozarotnikov (ker on nikdar ne laže), z indignacijo pa bo odklonil vabljive in sladke besede sodnikove (kako ostudni so ti sladki priliznjenci, vsi našemljeni, z naočniki in nosljajočimi glasovi!), z elegantno gesto jih bo zavrnil... Povedal jim bo, da bi ne izdal prav nikogar izmed sozarotnikov, pa čeprav bi mu obljubili takojšnjo svobodo!

Ko bo državni pravdnik končal svoj govor in bo predlagal najstrožjo kazen, tedaj... tedaj bodo hoteli povabiti njegovega zagovornika, naj ga brani, a on se bo dvignil (dvignil se bo samozavestno seveda) in bo z odločno gesto odklonil plačano prepričanje plačanega zagovornika. (Sploh mu že dolgo časa obtežuje srce želja, da bi izbruhnil svoj srd nad nemoralnim poklicem, kakršen je odvetniški!)

Tedaj pride njegov trenutek!

Vsa krivica in vse gorjé, ki so ga pretrpeli v dveh desetletjih in pol on in njegova mati in njegova sestra in tisoči in tisoči ter milijoni trpečih, vsa krivica, vse gorjé, vse neizmerno trpljenje

bo izbruhnilo iz njegovega srca in bo kakor goreč vrelec obsvetlilo strahotne krivice strmečim očem.

Iz prsi bo jemal orjaški glas orkana, iz srca vročo ljubezen samega Krista, iz možganov pa najgrandioznejšo logiko, logiko Sokrata in Lenina, Marksa in Trockega... O, dvorana bo ječala pod udarci njegovega biča, porotniki se dvigajo s svojih sedežev (ne vedoč, da se dvigajo), love sapo, ker jim bo dih zastajal, sodniki oneme in ljudje jočejo!

To bo veliki trenutek njegovega življenja, trenutek, zaradi katerega blagruje usodo, ki mu je podelila življenje! (O, vendar je življenje tako sladko!)

To bo triumf!

Ko bo končal, se bo zgrudil...

Porotniki pojdejo v posvetovalnico in ko se vrnejo v porotno dvorano, bo sodnik razglasil njih sklep (ki ne bo mogel biti drugačen, ker so porotniki pač tako vzgojeni in sploh le slepo orodje v rokah oblasti): Kriv je!

O, saj on to hoče! Saj ne mara biti oproščen! Nikakor ne!

(Oproščen biti, bi pomenilo, da je njegovo dejanje bilo družbi prijetno, on pa sovraži to družbo!)

Trpeti hoče!

In vendar bo tedaj izpregovoril še eno besedo.

Rekel bo: «Mi umiramo in iz umiranja se poraja novo življenje... Kakor seme sem, ki se je samo žrtvovalo, da iz njega vzklije vojska osvobodilcev in bodočih junakov... Živela revolucija... Živela!»

Njegovo sliko bodo prodajali po tajnih sestankih.

Po vsej Evropi se bodo shajali n j e g o v i somišljeniki in bodo dolge noči posvečali njegovemu spominu. (Govornik bo po navadi končal z besedo «Slava mu!»)

Solza se mu je potočila preko lica od vzhičenja in nepopisne radosti, ker mu je sreča bila tako mila, da je vprav njemu naklonila enega izmed svojih najbogatejših deležev...

A tedaj se je kar naenkrat spomnil: Ah, in vendar se ne smem dati ujeti! Da bi morda vendarle ne izdal kakšnega tovariša. Kakšna škoda!

Čemu bi se ne smel dati ujeti?

Kaj pomaga sam atentat? Ali bodo vedeli, kdo je ubijal, in zakaj je ubijal? Ali se ne bi celó utegnila razširiti popolnoma napačna vest, da ga je, recimo, ubil kakšen njegov oseben so-

vražnik? Ali ni najvažnejše, da masa zve, kdo ga je ubil in zakaj ga je ubil? Ali ne bo morda vprav dejstvo procesa v prvi vrsti poglobilo zavest delavstva, ali ne bo vprav ta porotna obravnava pripeljala novih, ogromnih množic nezavednega, do sedaj hlapčevsko razpoloženega ljudstva v tabor zavednih borcev za pravico?

Ne, ne bo bežal, zbežati ne bo smel!

In čeprav bi morda pod pritiskom nasilja morebiti izdal svoje sodruge (česar pa si seveda ne more misliti), ali bi ne postala potem ta obravnava prav za prav še pomembnejši činitelj v zgodovini revolucionarnega pokreta?

Ne bo zbežal!

Čakal bo pri salonskem vozu. Tam bodo stali odlični funkcionarji: kraljevi namestnik, divizijski komandant. Dvignili bodo klobuke v pozdrav, enoglasno bodo zatulili (kajti to more biti samo tuljenje): živio, živio, živio! Minister izstopi, poda svojo belo roko debelušastemu in plešastemu kraljevemu namestniku (temu smešnemu domišljavcu) in prične govoriti... Komaj bo dobro izpregovoril nekoliko besedi... v tistem trenutku mu bo priletelo nekaj svetlega pred noge, v prihodnjem trenutku pa se bo z žvižgajočim pokom razletelo ter pomandralo ministra in štiri, pet odličnih funkcionarjev (da bi vsaj kraljevega namestnika ne zadelo; ta bedak ne zasluži njegove bombe).

On pa bo stal, roke bo imel ponosno prekrižane na prsih, okrog usten mu bo krožil samozavesten nasmeh.

Oficirji bodo planili z golimi sabljami nanj (saj je to njihova dolžnost; on jim tega ne zameri!), a on se ne bo zmenil, smehljal se bo — in vsi bodo obstali pred njim, roke se jim bodo kar same povesele...

Tedaj bo rekel (tako nekako): Prava reč! Ubijte me; glavno je, da ne morete tegale tirana obuditi od mrtvih.

Zaničljivo se bo nasmehnil...

Oficirji bodo zopet pobesnili; policaji in detektivi ga bodo komaj obranili pred njimi.

Potem ga popeljejo skozi mesto... Ljudje ga gledajo in občudujejo... Delavcem poskakuje srce od vznichenja in divjega ponosa... Električna njegovega dejanja je objela ves svet, elektrizirala silne, nepregledne množice... Časopisi pišejo, kolporterji kričé:

«Atentat... Varjači-i-i-č, znani književnik, ki je toliko obetal... izvršil atentat na notranjega ministra... Minister na mestu mrtev... Anarhistična zarota... Plačan od... (bogve od koga? Italije?... Kaj bi bilo najlepše?)... od Moskve...»

*

Pozno v noč je taval po ulicah razsvetljenega mesta. Podal se je končno na hribček nad mestom in se vsesal z očmi v meglovito morje pod seboj, skozi katero je brlelo neštivilno tavajočih plamenčkov...

Zrl je na mirno mesto in se vdajal blaznoopojnim mislim... Sladkost te opojnosti je bila tako omamna, da ni vedel, kdaj se je vrnil domov, kdaj je legel v posteljo.

Ko je že nekoliko ur ležal, se je spomnil, da ima še mater in sestro, da jima mora še enkrat pisati.

In jima je pisal.

«Mama moja in moja sestra!

Tvoj sin in tvoj brat je atentator! Ne veruj besedam, ki jih boš slišala, pa čeprav bodo prišle iz župnikovih ust (kajti tudi ta je eden izmed tistih, ki bi ga bilo potrebno uničiti!).

Res je, umoril sem ministra!

Ali nista še uvideli, da je bilo to potrebno? Ali ne čutita, da je nebo klicalo in iskalo osvjetnika!? Ali ne vesta, da je morala priti roka, ki je presekala nit življenja sili, ki je morila težko izmučeno in skoraj izkrvavljeno ljudstvo? Ali je kdo, ki je pošten — pa bi mogel še nadalje trpeti to početje samega učlovečenega satana?

Umorov mora biti konec!

Strup se more uničiti samo s protistrupom!

Vem, da me bosta razumeli!

Če me pa ne bi razumeli, tedaj me bodo umeli milijoni mater in milijoni sestra.

Če mati ne more umeti matere in sestra ne sestre, tedaj mati ni mati in sestra ni sestra, tedaj smo si samo telesno — le slučajno, mogoče matematično — v sorodstvu!

A jaz čutim in vem prav za trdno, da me moja mati umeje, da me moja sestra v tem trenutku ljubi, kakor me ni ljubila še nikdar.

Prepričan sem, da sta moja mati in moja sestra ponosni na svojega sina in na svojega brata, kajti verujta mi, malo je takšnih sinov in ni mnogo takšnih bratov.»

Tako je pisal in podobno.

Ali bi pisal tudi ljubici?

Ljubici?

Jezno je stresel z glavó! Kakšni vražji ljubici! Glupost! Atentatorji ne smejo v odločilnih trenutkih misliti na nekakšne ljubice; smešne sentimentalnosti! Da, včasih je mislil nanjo... A to je bila skušnjava samega satana. Da, nihče drugi... vprav kapitalizem in sploh tiranski absolutizem javnih oblasti je ustvaril to nepotrebno čuvstvo, prepotrebno zanje... da bi ž njim vkovali v svoje verige poslednjega posameznika. Ženska je veriga, lastnina je veriga, udobnost je veriga — žena in otroci pa smrt svobodi! Atentator bodi svoboden, prost vseh ljubezenskih, rodbinskih in lastninskih spon!

Proč z verigami! Vrag naj vzame ljubico! In ji ni pisal!

Vso noč se je nemirno premetaval sem ter tja. Tisoč malenkosti ga je zanimalo, tisoč znancev je šlo mimo njegovega spomina. Vsakega si je natanko ogledal... Smejal se je, ko je videl, kako se čudi zdaj ta, zdaj oni... n. pr. ta njegova gospodinja! A kaj ona! Njena hčerka n. pr., njena hčerka, ki si manikira nohte in hodi po buržujskih plesih (sploh pa tudi drugi plesi niso bogvé kaj prida!)... Ah, in Breznik... tisti nesposobni idiot, ki je tudi nekakšen literat in je bil včasih njegov prijatelj, a se je zdaj prodal in urejuje nekakšen literarni glasnik! Kako bodo pogledali... ah, saj ti idiotje sploh doumeti ne bodo mogli veličine tega čina. Obsojali in obsodili ga bodo. (Saj je to tudi potrebno, ker bi se drugače moral sam obsoditi, če bi ga oni odbravali.)

Šele proti jutru je zaspal.

Pa še tisti dve urici so ga mučile težke sanje.

*

Prav pozno v jutro je trdo zadremal. Zbudilo ga je močno trkanje po vratih. Ves preplašen je poskočil in hitel odpirat. Prišel je Sila. Menila sta se dobro uro, domenila sta se v vseh potankostih atentata, nakar je Sila odšel. Čvrsto mu je stiskal pri slovesu roko:

«Pazi, Varjačič,» je dejal. «Danes si boš priboril ime, če boš dovolj hladnokrven in če boš imel srečo. Spomni se Frica Adlerja... Veš, kakšne so bile posledice njegovega atentata; tvoj, prav za prav naš atentat utegne roditi iste uspehe. In najsi te pobijejo

na mestu, moraš vendar vedeti, da te ubiti ne morejo. Tvoje ime postane simbol neštetim množicam... Torej, kakor domenjeno! Če pojde vse po sreči, te pričakujem danes zvečer doma.»

Ko je Sila odšel, je Varjačiča postalo strah, kajti kamorkoli se je ozrl, povsod je videl same mrtvaške obraze. Leden mraz ga je stresal, le v glavi mu je gorelo. Pogladi se je po čelu in se zamislil v brezdanje tmine... Mehanično je vzel iz žepa uro in mehanično pogledal nanjo.

«Samo še dve uri!»

Začutil je, da mu je nekam slabo, da se mu tresejo noge. Slike, ki so se vrstile v pravkar pretekli noči pred njegovimi očmi kot najrealnejša resnica, so popolnoma obledele in se mu zdele le še kot prijetne sanje... Vendar pa sta ga samokres in bomba, ki ju je mogel vsak hip otipati v žepu, prepričala, da so bile sanje več kot nedolžne sanje.

Gospodinja mu je prinesla kavo, pogledala ga kakor običajno ter odšla.

Kaj me ta glupa ženska takó zijá?

Kave se ni mogel niti dotakniti. Že sam vonj, ki je jel nasičiti vzduh v izbi, mu je bil zopern.

Roka se mu je tresla, ko je segel po skodelici.

Prav dobro je videl, kako se mu roka trese in je zamrmral:

«Prekleta bolezen!»

Jel je hoditi po sobi, včasih se je mrzlično nekam zaletel in kar hipno obstal pri oknu ter se zagledal na trotoar široke ulice. Prazen tramvaj je vozil mimo in neznosno ropotal... Na oglu ulice je stal stražnik. Oblečen je bil v paradno uniformo. Nekoliko svetinj mu je viselo na prsih in dve dolgi vrsti zlatih gumbov sta delali moža naravnost neznosno strašnega. Ko je Varjačič tako premišljeval, ga je policaj pogledal... oziroma: pogledal je le v okno, mogoče le bežno in čisto mehanično... Varjačič pa je odskočil, kakor pred gadom, ko dvigne v čudnem kolobarju glavo in hoče vsekati...

Sesedel se je na divan in si venomer zatrjeval, da je norec, da nihče ne vé, ker nihče vedeti ne more. Kako morem biti vendar tako bedast? Ali je res, da se vprav mi, ki smo sušičavi, tako bojimo za življenje...

Ne, ne! Le trpljenja se bojimo.

Da, toda pogledal me je vendarle... in nasmehnil se je!

Zopet je pogledal na uro, zopet je pričel dirjati po sobi.

Po ulici so hitele v kožuhe zavite dame in se ljubko nasmihale. Neka po vidu znana mu gospa je vodila na vrvici krasnega

ruskega barzoja... Takšna čudovita žival! Kako se mu lesketa dolga svilena dlaka na hrbtu. Kako elegantno stopa... O, in ta ženska ga je uklenila v verižico... V tistem hipu je pridrvel mimo avtomobil in preden se je pes utegnil umakniti, mu je kolo presekal trup na dvoje... Kri je brizgnila in oškropila bližnje pasante, avtomobil se je ustavil, dama je jokala, brisala si solze in nekaj kričala, šofer je nervozno gestikuliral. V hipu se je nabrała okoli mrtvega psa gruča radovednežev. Policaj, tisti v paradi, je vzel v roke notes in beležil...

Varjačič je kriknil v svojem srcu in si zakril oči z rokami.

«O, te zverine! Takšno čudovito žival so povozili... te zverine, zverine!»

Najraje bi se bil zjokal. Jok, težak kakor svinčena kepa, mu je obstal nekje v grlu.

Vse njegove misli so v blaznem tekmovanju dirjale po obširnih, brezkrainih prostorninah... In vendar so bile vse te misli razbite, odkrhane, drobci... tam pol trupa, tam okrvavljena glava, nenadna eksplozija, kri... dama z jokajočim obrazom, policaj, gruča radovednežev...

V roki, ki jo je z neko brezumno silovitostjo tlačil v žep, je do bolesti stiskal železno kroglo.

«Moram ga, moram ga...» je sikal skozi zobe.

Pogledal je še enkrat ministrovo sliko, da bi si njegov obraz dobro vtisnil v spomin. Zagledal se je v nekaj, kar se je nepričakovano pojavilo v sobi... on je, on... potegnil je iz žepa bombo, zavihtel — in podoba je izginila...

Pomencal si je z roko oči... Ali norim?

Ven, ven!

Oblekel si je suknjo, previdno vložil v zunanji žep samokres in bombo in zdirjal na cesto, a mesto da bi se bil podal proti postaji, se je napotil vprav v nasprotno smer, kajti na oglu je stal stražnik. Dozdevalo se mu je celó, da gleda za njim, dà, da mu celó sledi...

Ni se upal ozreti.

Ali niso mogoče razpisali nagrade na njegovo glavo?

Čeprav je bilo mrzlo, ga je oblival pot in srce mu je močno udarjalo. Šele ko je stopil iz predmestnih ulic na polje, se je umiril...

Pogledal je na uro.

Samo še pol ure... Zakasnil bo...

Zopet se je zagnal kakor mlado, nerazborito živinče v tek mimo reke, ne da bi bil o čem premišljeval. Vedel je le, da mora

biti ob enajstih na postaji. Pred postajo je ugledal na levi strani Silo, na desni pa Krošlja. Z leve strani so pravkar prihajali v dvostopih stražniki. Bilo jih je kakšnih trideset. Vsi so bili v paradnih uniformah, vsem so se lesketale po dve vrsti pozlačenih gumbov. Pred postajo je stalo mnogo avtomobilov.

Sila je pristopil k njemu in mu pošepetal:

«Le nikar tako nerodno! Zakaj si tako rdeč? Hladnokrvnost, hladnokrvnost!»

Varjačič ni nič odgovoril, vzel je peronsko vstopnico, ki mu jo je bil kupil Sila, in nekako mehanično stopil mimo vratarja v notranjost poslopja in slednjič na peron.

Klobuk je potisnil na čelo, roke je krčevito tlačil v žepe.

Mimo je prišel njegov nekdanji sošolec Šegula, zdaj prometni uradnik.

«Servus, Varjačič, ali me ne vidiš? Hudiča, kakšen pa si? Saj menda vendar ne nameravaš streljati?» je dejal s porogljivim glasom in se zbadljivo smehljaj.

«Naj te vrag...», je zamrmral Varjačič in mu obrnil hrbet.

Zunaj, pred tirom, po katerem običajno privozi brzovlak pred postajo, se je zbrala večja skupina častnikov in ravnateljev raznih občekoristnih državnih in tudi privatnih ustanov, večja kopica odličnih zastopnikov javnih oblasti, poleg tega pa tudi nekaj manjvrednega občinstva, ki se je iz bogve kakšnih razlogov nateplo semkaj.

Med oficirji je stalo nekoliko močnih in lepo raščenih mož. Varjačiču je postalo neprijetno ob pogledu na te ljudi. Opazil je tudi, čeprav se ni niti enkrat ozrl, da mu venomer sledi nekakšno človeče, ki ga tako očitno zasleduje, da je izključen vsak dvom: detektiv je.

Zdi se mu, da je majhen, da ima droban obraz, prav neznamen nos, a pogledati se ga ni upal.

Ali ni možakar celó pristopil k nekemu mlademu policijskemu oficirju, ki je imel temne brčice in prav neokusne kotlete? Ni se upal ozreti v tisto smer. Noge so se mu tresle, po telesu ga je spreletavala neprijetna vročina, ki mu je povzročala čudno slabenje želodca... Pred očmi se mu je jelo megliti... Vsak trenutek se je zaustavljal in lovil sapo. Pred seboj je uzrl damo, ki je držala v roki velik šopek vrtnic in nageljčkov.

Bogvé, kako drago je to zdajle, v tem zimskem času, je pomislil. Ali bo še utegnila dati mu te prekrasne cvetlice? Če mu bo ponudila takoj, ko bo izstopil iz voza, se bo mogoče še utegnil

naslajati z opojnim vonjem vrtnic in s čudovito lepoto klinčkov, če pa ne... A sam Bog vé, če se ministri sploh kdaj opajajo in veselé... Ali se sploh zanimajo za takšne prismojene dame? Saj se najbrže venomer tresejo in bojé, da bi z desne ali leve ne priletela bomba ali kaj bombi podobnega.

Obstal je za damo in buljil v šopek. Kar nenadoma je zaslišal za svojim hrbtom pogovor dveh odličnikov. Govorila sta precej tiho.

Prvi je dejal: «Ah, ali misliš, prijatelj višji svetnik? Beži, beži! Česa bi se bal! Pri nas je bolj na varnem, nego doma! Saj smo Slovenci takšne ovčičke!»

Drugi pa mu je odvrnil: «Ovčičke, ovčičke (tako neokusno je nosljaj, da bi mu bil najraje vrgel bombo v neokusni obraz!), ovčičke, dragi gospod ravnatelj! Kaj to! Čeprav bi ne bili ovčičke, imamo pa zato policijo, prijatelj ravnatelj, policijo! Da ti po pravici povem (tu se je možakar ozrl na vse strani in samo še šepetal): naša policija je iz stare, še iz stare — avstrijske šole!»

«Pst!» Višji svetnik je ves vztrepetal. «Ne tako glasno!» In glasneje je dodal: «Da, da, naša policija je od hudičal!»

Tudi detektiv je stal prav v bližini obeh veljakov in se zadovoljno muzal. Varjačič ga pač ni videl, vendar pa je vedel, da se smehlja.

Vlak je imel že dvajset minut zamude.

«Vraga, to je neznosno... da bi vsaj bil že tukaj... drugače me utegnejo še razkrinkati in potem bi ne mogel več izvršiti svoje velike naloge...»

Množica je postajala nestrpna...

Gruča pričakovalcev se je vzburila. Glasen žamor je oznanjal, da se vlak približuje postaji. Odličniki in veljaki so se hitro zvrstili po veljavnosti in položajih, ki jih zavzemajo v javnem življenju. Varjačiču se je, kar sama od sebe, pojavila pred očmi nekakšna grafično predočena skala o porabi alkohola ali nekaj podobnega, kar je nekdam videl v nekem abstinentnem časniku.

Priključil se je desnemu krilu oficirjev; za njim se je nagnetlo večje število radovednežev, ki so ga porivali naprej. Kako se bom mogel tukaj svobodno gibati? si je mislil. Videl se je že zmrcvarjenega na tleh... Naskočili so ga, poteptali... bijejo ga s palicami, suvajo z okovanimi čevlji, pljujejo vanj in vpijejo. Težko je hropel... Iz očesa se mu je prikradla solza... Sam sebi se je zasmilil.

«Kaj se, vraga, prerivate tukaj,» je nahrulil policaj nekega železničarja.

«Menda ga bom vendar smel videti, saj je moje stranke.»

«A tako ... no, da ...» in policaj se je uklonil.

Varjačiča je množica nosila sem ter tja, kakor valovi čolniček. Na nasprotni stran je uzrl Silo, ki je bil precej oddaljen. Prišlo mu je na um, da se je zbal eksplozije in se umaknil tako daleč v ozadje. Kanalja, si je dejal, mesto da bi stal pri meni ... seveda, njegovo življenje je dragoceno za revolucionarno gibanje! Kanalja!

Krošelj pa je stal tik za damo s cveticami in mu posmehljivo mežikal.

«Pazite ... o, o ... pazite ... vlak!»

In že je prisopihal težak stroj, ki je počasi zavlekel vlak tako daleč, da se je voz, v katerem se je pripeljal minister, ustavil vprav pred oficirskim zborom.

Minister se še ni niti dobro pokazal, pa je bil že ves obsut s cveticami; gospodje so gromovito kričali in vihteli v loku svoje klobuke. Drug je hotel prekričati drugega, da bi vprav njegov pozdrav prišel gospodu ministru do ušes. Oficirji so salutirali po svojih predpisih. Tako se je prvi trenutek svečanega sprejema vršil po vseh preizkušanih metodah tradicije in resnične navdušenosti.

«Živio, živio, živio!»

Varjačič je otrpnil.

Naj najprej izstopi, si je mislil, naj se razgovori ... videti ga hočem! Če namerava človek koga ubiti, ga mora prej vsaj dobro videti! Potem, ko bo končan svečani sprejem, potem ga bom ... da, potem!

Govorili so drug za drugim: Najprej kraljevi namestnik (nerečnež se je tako nerodno spodtaknil, da bi bil telebnil, kakor je dolg in širok, če bi ga ne bil minister z izredno prisotnostjo duha rešil, zajel pri padcu), komandant divizije, predsednica nekakšnega društva (izročila mu je prelep šopek in zdeklamirala prečedno pesmico, sestavljeno ad hoc), ravnatelj tega zavoda, ravnatelj neke občekoristne stavbne zadruge itd. itd.

Največ se je pa minister menil s policijskim ravnateljem ...

Fotografi so posneli prizor z vseh strani ...

Sprejem je bil končan, vse se je izvršilo v redu, živahni živio-klici so se razlegali po dolgem peronu ... celó mednarodni potniki, ki so se vozili tod mimo z brzovlakom, so gledali skozi okno in se navdušeno smehljali.

Minister je že stopal proti čakalnici. Klici so postajali vedno jačji in navdušenejši...

Varjačič je vedel, da mora zdaj, vprav zdaj... Krčvito je stiskal v žepih roke... Množica ga je nesla s seboj. Tam daleč je še enkrat in prav v naglici opazil Silo ter se hitro obrnil proč. Z druge strani ga je zbadalo posmehljivo Krošljevo škiljenje. In tretja pošast — ta je pa bila najstrašnejša — detektiv je silil za njim in mu nepretrgoma gledal na roke.

Neki navdušeni oboževalec ministra je Varjačiča neusmiljeno sunil pod rebra:

«Neotesanec, čemu pa hodite sem, če se niti odkriti ne znate.»

In tisti oné za njegovim hrbtom je zasmehljivo zinil:

«Zebe ga, zebe... najbrž ima tisočake v žepu...»

Že je čutil roko pri svoji roki, že je nekdo hotel seči v njegov žep...

Silovito je izdrl roko iz žepa, pognal se naprej, zavihtel jo v zraku in pograbil za klobuk, mahal ž njim kakor obseden in zarjul trikratni živio!

*

Tako je rešil gotove smrti ministra in sebe, se pravi, da je z enim udarcem ubil dve muhi.

Dr. Ivan Lah / Jiří Wolker

(Nadaljevanje in konec)

Zisto duhovitostjo, polno globokih domislekov, trde, resničnosti in čarobne fantastike, so napisane Wolkerjeve bajke, ki spadajo po svoji jasnosti, preprostosti in idejni izrazitosti med najboljše svetovne stvari te vrste. («O milijonarju, ki je ukradel solnce», «O dimnikarju», «O knjigovezu in pesniku», «Bajka o pismonoši» in «Bajka o Jonyju iz cirkusa».) Vse to je mlado cvetje, ki je vzrastlo iz srca dvajsetletnega pesnika, ki «se je šel bit za pravičnost sveta». Vedno ista misel v čudovito zamišljenih novih oblikah. Morebiti je prvi začetek novih razodetij začudenje. In pri Wolkerju se začudimo. Odkod toliko lepote? Saj tu ni nič tistega prozaičnega komunističnega manifesta, to je sama poezija. Celó takrat, kadar se dotika najbolj trdih tal in najnavadnejših dogodkov, umazanih krajev in gnusnih beznic. Zanj je vse to življenje s svojo vrednostjo. Iz vsega blata in temnih zakotij vstaja človek, lep in resničen, vreden ljubezni in življenja — in on je, ki daje vrednost življenju. Wolker je

pesnik, zato se izpreminja pod njegovo magično silo v poezijo vse, česar se dotakne. In ne le v poezijo. Ta poezija ima svoj poseben okus. Je popolnoma drugačna, nego smo jo videli pri pesnikih prejšnjih generacij. To je poezija sedanjosti, te nelepe, realne, težke sedanjosti. Toda, ker je v nji vera, obdana z gloriolo človečanstva, se izpreminjajo ljudje in reči v višja bitja, ki so se odtrgala od zemlje in se vračajo k nji, da jo prenovijo po željah svojega srca. Tako rastejo iz teh drobnih malih ljudi, delavcev, mornarjev, propalih žensk, služkinj, jetnikov in bolnikov, ki vstajajo iz blata življenja, novi ljudje, nadljudje, obžarjeni z zarjo svojega trpljenja in mučeništva. Je na njih nekaj svetniškega, zato je Wolker pisal o nedeljski umetnosti.

Glavna sila Wolkerjevega dela je v njegovih pesmih. Wolkerjev čudoviti zmisel za lepoto in izrazitost verza skoraj onemogočuje podajati njegove pesmi v prevodu. Na videz preprost, je njegov verz tako zvočen in premišljeno zlit, da je mogoče v prevodu podati le malo njegove izvirne ubranosti. Iz vsake misli, iz vsakega stavka veje krepka življenska svežost, iz vsega diha duh ženijalnosti, da se skoraj ne upaš dotakniti besed, ki so ravnokar prikipele iz tako globokega srčnega prepričanja. Vse to je živa izpoved mladosti, ki je iskala zase in za svet najbolj resničnih besedi, da bi prinesla sebi zmago in svetu odrešenje. To je klic novega življenja iz starih razvalin. Njegova umetnost je sugestivna, zato vabi, opaja, omamlja. F. X. Šalda, znani češki kritik, je napisal v predgovoru k njegovim zbranim spisom:

«Z delom J. Wolkerja se uresničuje pred našimi očmi tipičen pesniški doživljaj: tipičen in prav zato zelo redek in izreden: prerojenje in prenovljenje sveta in življenja. Doživljaj, ki se dogaja le nekolikokrat v stoletju: ver sacrum pesniškega ustvarjanja.

Preden je prišel on, je ležal svet pred našimi očmi skoraj mrtev: star, okostenel, trhel, ustaljenih in trdnih oblik, razdeljen v pojme, zakone, konvencije, same meje, ograje, pregraje, prepovedi, tlaka in pritisk. Prišel je Wolker in glej, pod njegovim pogledom se vse taja, kaplja, teče in razliva; pod dotikom njegove čarobne palčice vse vre, kipi in šumi, brizga in vrši: samo vrvenje, žuborenje, samo kipenje in poplava. Iz mrtvih reči so nastala naenkrat ognjišča in žarišča svetlobe, usmiljenja, milosti in ljubezni. Stara trda oblika se taja in tali v izliv in val ljubezenskega poljuba... Skodrano jezero takih toplih poljubov je njegova prva knjiga.

Tak čaroben pogled je imel J. Wolker. Prav zato, ker je bil pesnik-tvorec. Tak pogled so imeli pred njim Shelley in Walt Whitman in ga bodo imeli do konca sveta vsi pesniški stvaritelji.

Zato smo mu hvaležni. Napravil nas je gledalce tega tajinstvenega preoblikovanja sveta in življenja. In več ko gledalce: postali smo soigralci in sotvorci. Ko smo ga poslušali, smo se sami preoblikovali v svojem temelju; stopali smo iz starega hladnega bitja, odlagali smo ga kot ponošeno obleko in se izpreminjali v nekaj novega, vročega, mladega, žarkega; za skeptično dušo smo dobivali dušo verujočo, za logično dušo dušo magično.»

Prve Wolkerjeve pesmi nosijo po obliki še znak dekadence, a po mislih že kažejo pesnika, ki gre oživljat in osvajat svet. Vemo, da je čital Cankarja in Ketteja, a vidnih vplivov ni, ako nočemo samovoljno opozarjati na znake Cankarjeve mladostne razposajenosti in Kettejeve šegavosti. A vse to je bilo v Wolkerju samem, ker je bil z njima istega rodu. Samo da je Wolker zaradi svojih let še bolj otroško lep in mladostno iznajdljiv. Sicer pa, kakor pravi Nezval, je mnogo teh pesmi ostalo v kovčegu in še več morda v srcu. Tudi drugi vplivi, ki jih našteva Nezval, so le daljni glasovi, ki so podobni Wolkerjevim le zato, ker je bila pod njimi enaka zemlja in nad njimi enako nebo, ter so se v Wolkerjevi samoniklosti izražali popolnoma po svoje. Wolker se sam v teh prvih letih imenuje «chlapec», kar je po naše deček, lahko pa bi rekli otrok. Lep otrok, ki si sanja in igra in poje po svoje. Z Bogom je še zelo domač, pozna se z zvezdami in mesecem in vsa drevesa, cvetlice in vsi kameni okoli njega so njegovi prijatelji. Pa tudi vse reči, ki ga obdajajo. N. pr.

Gaj.

Ko se oženim,
bom imel dvanajst sinov,
dvanajst sinov kot dvanajst brez,
moja žena bo izginila v njih kot bela kapelica
in jaz bom pred njo kot stolček z mahom obraščen.
Unučke družičke bodo poklekale name
in bodo molile s čistimi očmi.
A ko se zvečerí,
pride k nam Bog na večerjo.

Iz mlade ljubeče Wolkerjeve duše se je razlivala pesem na vse reči. Zato je pri njem malo ljubezenske poezije. Naslovi njegovih pesem so n. pr. Človek, Vejica s cvetoče jablane, Peč, Poštna skrinjica, Okno, Tlak, Nočni dež itd. V pesmi «R e č i» pravi:

Ljubim reči, molčeče družice,
zato, ker vsi delajo z njimi,
kakor da ne bi živele,
a one žive in nas gledajo
kot zvesti psi s pogledi uprtimi,

ker noben človek k njim ne izpregovori,
a prve izpregovoriti se bojé,
molče, čakajo, molče
in vendar
tako rade bi se malo porazgovorile.

Zato ljubim reči
in tudi ljubim ves svet.

Vsak trenutek se mu zdi velik čudež, dotaknil se je nenadoma njegovega srca kot velika boleost in velika ljubezen in nastalo je takoj vstajenje od mrtvih in mnogo reči je šlo na nebo —

«moje oči so videle ta čudež,
a so morale ostati zdolaj
kakor tisti apostoli,
ki so se potem razšli po daljnem svetu
in so vsakemu radostno pravili,
kako se jim je Bog pokazal kot človek.»

Rad bi povedal ljudem o tem čudežu, a njegove sile so pre-slabe.

žetev.

Solnce je velik pesnik, napisalo je krasno pesem z zlatim peresom na zemljo.	Možje goloroki, žene z rdečimi rutami, otroci na maminem krilu ves božji dan bero, bero, bero.
---	--

Na griču, nad poljem
bi tudi jaz to pesem rad pel
in klical,
da bi starci v vasi prihiteli na prag
in slišali, kar je napisalo solnce,
ali besede so tako velike,
da mi iz ust ne gredo
in jaz čutim samo, da sem
klas v vrsti,
črka,
klicaj!

Prva Wolkerjeva pesniška zbirka «Gost v hišo» je izšla l. 1920. Ima tri oddelke z značilnimi naslovi: Deček — Križano srce — Gost v hišo. Zaključuje jo veličastno preprosta pesnitev «Sveti Kopeček», kjer podaja v najnaravnejših barvah in besedah kraj in življenje svoje mladosti.

«Rumenkasta cerkev plapola vrh gore zelene,
to je prapor te pokrajine, tihe in posvečene,
to je Sveti Kopeček pri Olomucu, kraj za romarje in izletnike,
naselbina, ki daje delavce tovarni Kozmos in tovarni za žeblje...»

Sèm je prišel iz daljne Prage in rodnega Prostejova na po-
čitnice on,

«dozorel deček, študent in socialist,
verujoč váse, v železne iznajdbe in v dobrega Jezusa Krista.»

Pred njim se razgrinja vsa njegova mladost in prosi ta sveti
grič: «Pravično silo, otroške oči in ognjene jezike daj nam vsem,
da to, v kar danes verujemo, jutri izvršimo.»

Med tem je namreč pesnik odšel v svet.

Odslej hodi pesnik med ljudmi in oznanja ljudem ljubezen:

Jaz sem ljubezen v cvetu,
z rano odprto,
da bi vsi neverujoči,
od železnega življenja ubiti,
mogli prste vanjo položiti. («Križano srce.»)

Tako se je pripravil pesnik, da je prišel kot gost v hišo.
Zavedal se je, da je gost, a zavedal se je tudi, da mora iti v hišo
pripovedovat zgodbe o svetu in oznanjat svoj evangelij.

«Gostu» je sledila «T e ž k a u r a». Kriza. Prehod. Označuje
jo prva pesem z istim naslovom:

Prišel sem na svet,
da bi si postavil življenje
po podobi svojega srca.

Danes je moja težka ura,
deško srce mi je umrlo, sam nosim ga v rakvi,
trpeč z umrlimi, trpim tudi s tem,
ki se mi v prsih začenja roditi.
Danes je moja težka ura,
eno srce sem pokopal, drugega še nimam,
oslabljen od tesnobe, oslabljen od samote
zaman se branim hladnim stenam
svoje sobe
ubijajoče.

Pismo od ljubice, lampa, knjiga tovariševa,
reči, porojene iz ljubezni, luči in vere,
danes pri meni stojte, trikrat zvestejše bodite,
ker sem ostal na svetu sirota,
in zame molite,
da bi mi zrastle srce pogumno in nepopustljivo,
in danes zame verujte, da postavim
po svoji podobi
življenje človeka pravičnega.
Jaz nimam še pogumnega srca
sam v svoji težki uri,
zato ne verujem.

In to pogumno srce je rastle v njem. Bolehajoči in umirajoči pesnik postane fanatičen glasnik zdravja in življenja. Otrese se meglenosti in stopa k epiki. V narodnem tonu piše balade. Posega v najgloblje bolesi življenja, kot n. pr. v «Baladi o nerojenem otroku».

«Zaljubljeni so bogati ljudje,
zakladov imajo, da jih nihče naštetih ne vé:
roke, oči, prsi, usta.»

Tako sta se ljubila on in ona, saj:

Ljubezen je žena in mož,
ljubezen je kruh in nož.

A otrok se ni smel roditi, kajti:

«Stotisoč ljudi se je že ljubilo
in dete se ni iz njih porodilo,
tudi naše ne sme se roditi.»

In jo je peljal k zdravniku. Ko se je vrnila k njemu vsa bleda in slaba, je rekla:

«Jaz nisem žena,
jaz sem grob.»

«Kajti ljudje se na zemlji ljubijo, a ljubezen se ne porodi.» «Se ne porodi?» končuje pesnik z globoko zamišljenostjo nad uničenim življenjem.

Mogočno krepka je «Balada o sanjah». V umazani ulici v predmestju je živel mladenič Jan. «Imel je dobro srce in slabe pesti.» Ko je zvečer hodil po mestu, je spoznal:

«Tu so palače — tam so podstrešja,
tukaj so siti — tamkaj so lačni...
eni so sužnji — drugi diktatorji,
in vsi so bolni.
Svet je okrogel kakor srce
in če ga razrežeš na dvoje —
umira.»

Ponoči je mislil o tem, srce je v njem rastle. Zagledal je svet brez bede, delavce in inženirje, ki so gradili mostove,

«da bi zvezali deželo z deželo
in srce s srcem...»

Hotel je objeti ta lepi svet kot svojo ljubico, — pa se je predramil. A sen ga ni več zapustil. V predmestju je živela tudi šivilja Marija, ki jo je ljubil Jan. Pripovedoval ji je o svojih sanjah. In je končal:

«Ti, ki jim solnce ne sije,
morajo solnčne sanje ubiti,
drugače umrejo sami od njih.
Povej, moja mila,
kako bi ti sanje ubila?»

Ona je tudi prej sanjala o lepšem življenju, a zdaj ima njega, ima ljubezen, ima vse. Tako je premagala sanje. In Jan je vstal in stisnil pesti: «Ubijem sanje.» Delavci gredo iz fabrik in podstrešij, gredo, ker imajo ne le dobro srce, ampak tudi dobre pesti in vedo, da, ker gredo po svetu, si morajo postaviti na svetu svojo srečo.

«Svetniki drže v rokah lilije, možje kladiva in meče, ko se velike sanje ubijajo, mного krvi teče.	Mora se ubiti, mora se živeti, roke so orožja, srce je ščit.»
---	--

V «Baladi o kurjačevih očeh» pripoveduje Wolker o elektrarnskem kurjaču Antonu, ki je petindvajset let metal premog v peč in je oslepel, kajti,

«ker se le iz človeka svetloba rodi,
je vrgel s premogom vselej kos svojih oči
in te jasne oči, modre kot cveti,
v žarkih po žici nad mestom so plule...»

In ženi se je zdelo, da dobiva drugačne oči, a

«težko je ženo prav razumeti,
ima drugo resnico in vendarle prav.»

Tako je Anton oslepel in umrl, kajti

«Delavec je smrten — delo je živo,
Anton umira — žarnica poje.»

V «Baladi o ženi, bogu in možu» vidimo nuno Klaro, ki je zahrepenela po ljubezni in odšla na ulico, kjer je propala. Bila je:

«po svojem sreču podobna bogu,
po ranah človeku...»

Bila je kot pribita na križ. Pa se je zgodil čudež: prišel je mož in jo snel s križa, kajti:

«ljubezen v gredah nikdar ne cveti;
ljubezen veliko svetlobo želi,
in ves svet brez mej.»

In sta šla, da je pesem njiju korakov razbijala okna na ulici.

«Sva kladivo, žena in mož,
bojujoča se ljubezen...»

Istotako veličastna po obliki in vsebini je balada o mornarju, ki je šel za svojo nezvestobo pokoro delat na morski svetilnik.

V drugi zbirki je tudi par odmevov iz naših primorskih krajev. Pesnika vidimo na bakarskem kolodvoru in je žalosten, ker odhaja. Pokrajina okoli kolodvora ima v svojih očeh bolešt tujcu brez doma. Noč ga nese s seboj «v črnih vagonih, ki jim zvezde bijejo v pohod».

V pesmi «Morje» stoji pesnik na otoku Krku in gleda morje — a ga ne najde — šele sedmi dan, ko je v krčmi našel mornarje-delavce, je videl morje, ne kot letoviški gost, temveč brat med brati delavci, kajti

«svet so le ti, ki ga žive, da bi iz njega živeli,
morje smo mi, delavci valovitih mišic, tujci in domačini,
mi, edina resničnost, resničnost najresničnejša.»

Tudi na zagrebškem «Mirogoju» se ustavi in sliši vprašanje padlih vojakov:

«povej mi ti, živi,
zakaj sem umiral?»

In pesnik sprejema njih vprašanje:

«O vi, v dlan mi polagate dediščino groba in krvi,
jaz molim nad njo, da mi v pesteh oživi,
naj se v kruh in vino razcveta,
in vprašanje vaše težko in slavno kot zvon
kar najvišje v prsi obesil si bom,
na božji ukaz živi,, jaz z živimi živel jo bom,
živo vprašanje vaše — o mrtvi z vseh front sveta.»

Tako je šel Wolker «na božjo pot k svetemu svetu». Bil je romar med romarji, a ker je imel lepši in glasnejši glas, je pel lepše in glasneje od drugih. Hotel je dati vere vsem malovernim, saj se je takrat zdelo, da nastaja nova vera novega človeštva in da stopa pred novimi verniki sam Jezus Krist v beli halji z vencem rdečih rož na glavi, kakor ga je postavil Blok v svojih «Dvanajstih». Wolker je glasnik vseh novih gesel novega velikega sveta bratskega človeštva, združenega v veri in ljubezni. Vsi niso enako pojmovali njegovega evangelija. Politični voditelji in delavske mase so ogrožale mlado republiko. Nastali so «črni petki». Naravno je, da se je meščansko in socialistično časopisje borilo proti preteči nevarnosti in da je obsodilo one, ki so stali na čelu mas. Med temi je bila literarna skupina «Devčitsil» in Wolker. A težko je bilo z literarnega stališča obsojati pesnika, ki je žarel v lepoti svoje mladosti in velike vere. Toda on, ki je prišel na svet, «da bi postavil življenje po podobi svo-

jega srca», je imel še daleč do svojega «svetega sveta», čeprav se mu je zdel tako blizu. Zato je bil v stalni borbi sam s seboj in s svetom, kakor vsi, ki so bili glasniki svojih src. In Bog ve, ali sta se razumela s svojo potjo? In kam bi bil šel on, če bi ga bila razočarala «najresničnejša resničnost»? In če je imel prav ubogi Jan, ko je rekel, da «sanje uresničujemo s tem, da jih ubijemo», ali bi bil potem srečen? Toda za to ne gre. Mi govorimo o Wolkerju pesniku. Njegovi sobojevniki iz «Devčtsila» so šli svojo pot in kam so prišli? Ko je letos Miroslav Rutte poročal o Nezvalovi knjigi «Manjši rožni vrt», je napisal: «V knjigi je par pesmi, iz katerih govori nekaj resnega in človeško bolestrnega, kar je znamenje, da se bliža reakcija proti poetistični teoriji, da prihaja somrak neodgovornega in samemu sebi namenjenega formalizma, kakor je pred tremi leti prišel obračun z dogmati proletarske poezije. Poetizem se vidno umika zopet poeziji in ostane v zgodovini naše povojne poezije samo epizoda, reakcija, ki se je dvignila proti tendencializmu, da bi vrnila pesništvu pravice do njegove lastne inspiracije.

V zadnji knjigi se čuti jasno, da prihaja čas zorenja, da se oglašča kriza, ki se poraja predvsem iz nedostatkov življenske vsebine, na čemer je od začetka trpela povojna poezija; njeni prevrati, prelomi in revolucije so bili večinoma le revolucija poze in njeno razmerje do življenja je bilo v vseh fazah pred vsem artistično. Teoretiki poetizma so opazili s svojo bistrovidnostjo to slabost in so jo izpremenili v temeljni nauk, s katerim naj bi se premagala kriza po fiasku socialne poezije: zavrgli so vsebino in povišali besedni in predstavniki artizem na glavni tvorni princip. Kar je manjkalo njihovi poeziji na življenski sili, so prikrili z nihilističnim posmehom, s pojmovnim akrobatstvom, z manifesti in spretno dialektiko. To vse je imelo svojo življensko opravičenost, dokler je vladal pri nas še vojni kaos, ki je bil prava podlaga teh eksperimentov. Toda doba sedmih let po vojni je marsikaj izpremenila: groteskni posmeh in pisani ognjemet ne zadostuje več sodobnemu človeku, ki išče zopet v poeziji njeno metafizično podlago in ne zadostuje niti onim iz mladih, ki so res pesniki.

V tem je torej ognjišče krize, ki ga preživlja sodobna mlada poezija, da išče, dasi podzavestno in nepriznано svojo lastno vsebino, da čuti sama, da zeva neka praznota pod njeno blestečo zunanostjo, in da poezija ne more biti samo vprašanje tehnike. Manija, ki je prevzela po vrsti vse panoge umetnosti, češ, da je

treba umetnost «osvoboditi» od sovislosti s človekom in jo izpremeniti v vprašanje specijelne tehnike, se bliža očitvidno svojemu koncu, kajti to «osvobojenje» je vodilo v še težje suženjstvo, v hegemonijo formule nad vitalno pesniško resničnostjo.» Tako se je zgodilo, kot je zapisal Wolker: Manira je smrt poezije... In ker je take poezije danes že mnogo, ne vpliva več. Manjka ji tudi one magične pesniške sile, ki odseva iz Wolkerja — zato je tudi v tem ostal on sredi svoje generacije sam, mlad in večno živ. Glasniki češke moderne predvojne generacije so izvršili veliko delo revolucije češke narodne in kulturne psihe. Večinoma še žive. Machar, Dyk, Sova, Karasek, Březina, Bezruč in mnogi drugi. Mnogi iz njih so umolknili, ker so povedali, kar so imeli reči svojemu času. Doživeli so prevrat in ga radostno pozdravili. Drugi se oglašajo še. Zdi se jim, da še niso vsega povedali. Pišejo svoje spomine in odgovarjajo tudi na sočasne dogodke. Tako si odpevajo sami sebi in odmevajo iz lastne preteklosti. Hočejo dokazati, da so v njih še žive mlade sile. In so še, kar je dokaz, da so preživeli svojo dobo. Toda orači starih polj niso mogli preravati svojega lastnega. Zato so bili poklicani novi ljudje. Med njimi je Wolker zarezal v češko kulturno polje najglobljo brazdo.

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

(Nadaljevanje)

VIII.

Tisto noč je Stana prvič spoznala, kako težko breme je velika skrb. Pred leti, ko je ležala mati na smrtni postelji, je bila ona še dete; vedela je, da ji ne more pomagati; v svoji brezumni boli si tudi ni utegnila zadati vprašanja, kaj naj stori, kako naj odvrne prihajajoče gorje in kaj bo z njo, ako ostane sama na svetu. To pot pa je bilo drugače. Striček Hilarij, njen edini dobrotnik in prijatelj, edina njena opora sredi tujih ljudi, je vpricho nje omahnil pod udarcem, o katerem ni vedela, kakšen je in kaj pomeni. Sesedel se je na stol, udaril z glavo ob mizo ter izgubil za nekaj minut zavest. Ko ga je s kisom, mrzlo vodo, stresanjem in klicanjem zdramila iz omedlevice, je najprej stekleno pogledal okoli sebe; nato je uprl oči v pismo, ki je ležalo pred njim, segel ponj, hoteč ga nemara skriti... in zdajci dvignil roke na obraz ter zastokal, kakor še ni čula zastokati človeka. Stani je srce zamrlo od sočutja in strahu.

«Striček!» Z glasnim vzkrikom se je vrgla k njemu na kolena. «Ubogi striček, kaj se je zgodilo? ...»

Njen vik ga je osvestil. Z naporom se je spravil na noge, odrinil jo in krenil od mize, kakor da hoče v spalnico. Toda bil je menda trenutno slep; namestu da bi šel proti vratom, se je zaletel v predalnik.

«Pardon!» je zamrmral s čudnim, ubito žvenkečočim glasom. «Ali sem neroden ...»

«Striček,» je ihtela Stana, loveč ga z razprostrtimi rokami, da bi mu prestrigla pot, «za Boga, povejte mi ...»

«Nič, nič,» je odrezal Hilarij Pernat že na pragu. «Ce n'est rien. Nič ni, le pusti me ... Pusti me, pravim! ...»

In se je zaprl v spalnico ter obrnil ključ.

Trkala je, klicala, plakala v ključavnico; profesor se ni oglašil. Vabila ga k večerji — vse zaman. Iz zaklenjene sobe ni bilo odgovora; da ni slišala vzdihov, sopenja in pritajenega siganja, bi bila mislila, da je stric Hilarij umrl.

A tudi tako je bilo dovolj nevarno. Stana si je pristavila stol in sedla k vratom, tresoč se od nepokoja, ki je lezel nanjo iz temin. Striček je bil star; lahko bi mu počilo srce od žalosti, ali pa bi ga od razburjenja zadela kap. Lahko bi se mu zmešalo. Lahko bi si kaj storil, obupan kakor je bil ...

Šele pozno, ko je bila že trudna od drugih, bolj neodložljivih misli, ji je prišlo na um, kaj bi ji bilo storiti, ako bi se zgodilo to ali ono ali tretje ... Šele tedaj je pomislila, da ne bi bilo uro po stričkovi smrti zanjo več mesta v Vrtni ulici ... in da se ne bi imela pod milim Bogom kam obrniti ... Šele tedaj, ko so bile solze na njenem obrazu zdavnaj posušene in ji je zaspanec že dolgo pritiskal na veke, se ji je zazdelo, da je vzlic dobroti strica Hilarija vendarle sirota in nesrečnica na tem svetu ...

Toda Stana ni bila vajena veliko misliti nase. V tem trenutku je bila taka misel nedvomno greh. Sredi svojega strmenja nad profesorjevo boljo, sredi skelečega usmiljenja z njim in sredi grenke zavesti, da mu ne more dati ne pomoči, ne tolažilne besede, ker ji ni hotel odkriti svojega gorja, je naposled zaspala, zavita v veliko volneno ruto, z glavo naslonjeno na vrata, za katerimi je po malem usihal njegov bedni starčevski stok.

Ko je Hilarij Pernat proti jutru stopil iz svoje sobe in jo je našel tako, ga je prevzela velika, dobredejna nežnost, tolažilnejša od vsega, kar bi mu bila mogla reči z besedami. Obstal je, zamislil se, sklonil se k njej ter jo rahlo poljubil na lase ...

«Milana Kantorja ni več in zame je vse izgubljeno, vse končano in pokopano...» Tak je bil neizprosni zaključek starčevega premišljevanja. Nit življenja je bila odrezana pred njim in za njim; le on je še ostal, trhel drobec v vrtincu občega ginevanja, ki ga je v čedalje ožjih krogih vlekel v temo brez dna...

Groza te gotovosti je bila prevelika za dobo enega dne. Hilarij Pernat je čutil, da ga bo prevzemala počasi, od jutra do jutra, in mu bo tiščala na prsi noč za nočjo, vse do poslednje noči njegovega življenja. Obenem pa je čutil še nekaj: to, da je v gorju meja, onkraj katere so vsi ljudje enako klavrni. Do te črte je bil zdaj dospel. Ves ponos ga je puščal na cedilu. Tudi on je bil nesrečen; tudi on je bil oče, ki je izgubil sima; tudi on je potreboval človeka, da bi mu potožil svojo izgubo, srca, da bi mu odkril svoje obupano srce...

In kje je bil tak človek? Pomislil je na Stano, ki ga je sama prosila, naj se ji izpove. Toda Stana je bila dekle; bila je ženska, v nekaterem pogledu še neizkušen otrok; če bi ji povedal vso svojo zgodbo, bi zapravil njeno spoštovanje, in če bi ji povedal samo pol resnice, bi bilo boljše, da bi si obesil mlinski kamen na vrat... Pomislil je na Blanko; toliko da ni zavpil od studa. Mislil je na svoje tovariše, na notarja Kolovratarja, na doktorja Balanta, na sodnika, na tega, na onega, na vse: ali je bila med njimi duša, ki bi ga razumela? Ni je bilo.

«Tedaj sam?» si je dejal, sloneč ob zakurjeni peči. «Nu dobro, pa sam. Treba je stisniti zobe.»

Stisnil jih je in zaškrtal z njimi; a v tem naporu, da bi se storil močnega, je le začutil, kako brezmejno je šibak...

Toda igral je svojo vlogo. Prišel je v kuhinjo, vprašal zastran večerje in oštel Moniko kakor vsak dan vsaj enkrat; nato je sedel v obednico, razgrnil pred seboj časopise in velel Stani, naj mu prinese vina. Ko se je oglasila Blanka pl. Nagerthova z Aliso, ju je sprejel, zatrjujoč, da sta mu «izredno dobro došli».

«Ei, ei, Onkel Hilarius,» je zapela trafikantka, spakljivo žugaje z mršavim kazalcem, «kaj vidim? O belem dnevu pri steklenici?»

«Kakopak,» se je izvolil pošaliti, «vino pellite curas, pravi sveto pismo. Pellite curas, non vi, sed saepe cadendo. A kaj bi to tebi, ki ne znaš latinski!»

Ponudil je tudi njima, velel Stani, naj postreže, ter se naslonil vznak kakor živa zadovoljnost. Klopotca Nákrtovih dam sta stekla, pecivo je zahrustalo pod željnimi zobmi, kava in mleko

Časih ga je pograbilo, da bi stopil k Stani in bi jo spodil iz hiše. Ostal bi sam, smel bi ždeti v kakem kotu, biti z glavo ob steno in ječati in škripati z zobmi!

«Fej, nehvaležnež!» se je ošteval nato. «Kaj bi bilo s teboj, da ni nje? Poginjal bi kakor volk v gošči... Ali mar ne trpi z menoj, da rodno dete bolj trpeti ne more? Ali mi ni srce vztrepetalo od ganjenosti in... vzlic vsemu... od nekakšne sreče, ko sem jo zjutraj našel pred svojimi vrati?...»

Da, vsekako ji je moral biti hvaležen. Zdelo se mu je, da njena vdanost vendarle odganja najhujši obup. A tudi brez najhujšega je bilo dovolj hudo!

Nesrečno pismo je ležalo na pisalni mizi, kakor je včeraj prišlo. Naj je profesor še tako begal z očmi, naj se je še toliko trudil, da bi gledal v strop, v zid ali skozi okno, njegove oči so se venomer vračale na ta ovoj, v katerem je ležalo vse njegovo kesanje in vse njegovo upanje pozne sreče, zavrnjeno in zavrženo po večni roki Usode...

«Pogrešen dne 5. VI. 1916!» je bilo zapisano pod prečrtanim naslovom. In kolikorkrat je profesor pomislil na ta usodni dan, tolikokrat ga je obšel privid krvave borbe v Galiciji in Volinji. Dan 5. junija 1916 je bil drugi dan Brusilovljeve ofenzive! Ta dan je v peklenski toči granat, v pljuskanju človeških valov drug preko drugega, v kriku in metežu borbe na nož brez sledu izginil sin Hilarija Pernata, ne da bi vedel za ljubezen svojega očeta!

Profesor ni bil izmed tistih, ki se oklepajo čudežnih možnosti; najbližja razlaga je bila zanj vedno tista, ki se je zdela najbolj naravna. In kaj je bilo dne 5. junija bolj naravno od smrti?

«Zgodi se, da raztrga človeka granata ali mina,» je ugibal sam pri sebi. «Prileti, udari med ljudi in ostavi za seboj jamo, da bi hiša izginila v njej, in kose teles, razmesarjene do neverjetnosti in razmetane kdo ve kako daleč na okrog. In trešči druga tu, tretja tam; ko mine boj, ni ne ljudi ne trupel, samo strašni, ničemur ne podobni ostanki človeške koline... Kdo jih utegne sestavljati, kdo dožene, čigavi so? Nestalo jih je toliko in toliko; tiste, ki jih najdejo, vpišejo med mrtve, o tistih, ki so izginili brez duha in sluha, pa pravijo, da so 'pogrešeni'...»

«Ni se manjkalo takih primerov. Mladi Jan, suplent na gimnaziji, je bil 'pogrešen' že štirinajstega pri Lvovu; čez poldrugo leto dni so se oglasile priče, ki so ga videle, da je stal na kraju, kamor je 'ne delj ko tri sekunde potem' udarila težka granata. 'Pogrešen' je pomenilo 'mrtev', kar moči temeljito mrtev!

«Milana Kantorja ni več in zame je vse izgubljeno, vse končano in pokopano...» Tak je bil neizprosni zaključek starčevega premišljevanja. Nit življenja je bila odrezana pred njim in za njim; le on je še ostal, trhel drobci v vrtincu občega ginevanja, ki ga je v čedalje ožjih krogih vlekel v temo brez dna...

Groza te gotovosti je bila prevelika za dobo enega dne. Hilarij Pernat je čutil, da ga bo prevzemala počasi, od jutra do jutra, in mu bo tiščala na prsi noč za nočjo, vse do poslednje noči njegovega življenja. Obenem pa je čutil še nekaj: to, da je v gorju meja, onkraj katere so vsi ljudje enako klavrni. Do te črte je bil zdaj dospel. Ves ponos ga je puščal na cedilu. Tudi on je bil nesrečen; tudi on je bil oče, ki je izgubil sima; tudi on je potreboval človeka, da bi mu potožil svojo izgubo, srca, da bi mu odkril svoje obupano srce...

In kje je bil tak človek? Pomislil je na Stano, ki ga je sama prosila, naj se ji izpove. Toda Stana je bila dekle; bila je ženska, v nekaterem pogledu še neizkušen otrok; če bi ji povedal vso svojo zgodbo, bi zapravil njeno spoštovanje, in če bi ji povedal samo pol resnice, bi bilo boljše, da bi si obesil mlinski kamen na vrat... Pomislil je na Blanko; toliko da ni zavpil od studa. Mislil je na svoje tovariše, na notarja Kolovratarja, na doktorja Balanta, na sodnika, na tega, na onega, na vse: ali je bila med njimi duša, ki bi ga razumela? Ni je bilo.

«Tedaj sam?» si je dejal, sloneč ob zakurjeni peči. «Nu dobro, pa sam. Treba je stisniti zobe.»

Stisnil jih je in zaškrtal z njimi; a v tem naporu, da bi se storil močnega, je le začutil, kako brezmejno je šibak...

Toda igral je svojo vlogo. Prišel je v kuhinjo, vprašal zastran večerje in oštel Moniko kakor vsak dan vsaj enkrat; nato je sédel v obednico, razgrnil pred seboj časopise in velel Stani, naj mu prinese vina. Ko se je oglasila Blanka pl. Nagerthova z Aliso, ju je sprejel, zatrjujoč, da sta mu «izredno dobro došli».

«Ei, ei, Onkel Hilarius,» je zapela trafikantka, spakljivo žugaje z mršavim kazalcem, «kaj vidim? O belem dnevu pri steklenici?»

«Kakopak,» se je izvolil pošaliti, «vino pellite curas, pravi sveto pismo. Pellite curas, non vi, sed saepe cadendo. A kaj bi to tebi, ki ne znaš latinski!»

Ponudil je tudi njima, velel Stani, naj postreže, ter se naslonil vznak kakor živa zadovoljnost. Klopotca Nákrtovih dam sta stekla, pecivo je zahrustalo pod željnimi zobmi, kava in mleko

sta jeli curljati iz starih porcelanastih ročk v skodelice. Uro ali dve je zdržal Hilarij Pernat, nato pa mu je sredi najlepšega pripovedovanja gospe Blanke mahoma vzdrgetal ves obraz; stresel se je, pogledal okoli sebe, kakor bi vpraševal, ali bedi ali sanja, in ponevedoma zastokal od notranje muke. Stana ga je prestrašeno pogledala in trafikantka je malone znorela od skrbi.

«Gott im Himmel, onkel Hilarius, kaj pa je to?» je zavpila. krileč z rokami. «Ja zdaj šele vidim, kako ste blede... Sie sehen so elend aus, kamen bi se ga usmilil! Ali niste opazili, Fräulein Stana?» se je s poudarkom obrnila k rejenki.

«Onkel Hilarius je bolan!» se je vznemirila tudi Alisa. «O Bog, o Bog, kaj nam je storiti?»

«Sollte man nicht... po doktorja Balanta?...»

«Brž v posteljo, striček!... Skodelico vročega čaja... und die kapljice, wissen Sie, Stana... in baldrijan... in obkladke!...»

Profesorju je bilo, kakor da se njegova hiša izpreminja v blaznico. Blanka ga je vlekla v to stran, Alisa v ono; ta mu je tiščala nekaj pod nos, druga mu je z nečim drgnila čelo; dali sta mu nekaj piti in vmes sta izlili nanj dobršen korec krokodilskih solzá. Stana je komaj ubranila, da ga nista končali.

«Ah, onkel Hilarius, v vaših letih mora biti človek tako previden,» je jaskala Blanka pl. Nagerthova z dramatičnimi prelivi glasu. «Nesreča se zgodi tako hitro... in striček ne misli ne nase ne na druge ljudi! Kaj bi počeli midve, če bi... was Gott verhüte!...»

Tedaj je prišel obupani onkel do sape in si je dal duška v zelo nebrzdanih izrazih.

«Kaj bi vidve, če bi Pernat umrl?» se je zagrohotal srdito kakor še nikoli ne. «Podedovali bi, raca na vodi! Podedovali, ali res ne mislita na to?... Tak nehajta že, prokleti avši...» Planil je iz naslanjača, pahnil ju od sebe in obstal sredi sobe z izbuljenimi očmi, ves tresoč se od togote. «Pustita me! Pustite me vsi! Niti zastokati človek ne sme...» Pri tej besedi so mu solze zadušile glas. Puhnil je skozi nos, mahnil z roko, stekel iz sobe in besno zaloputnil vrata za seboj.

Gospa Blanka si je v znak grenkega razočaranja zakrila obraz z rokami. Alisa je pisano gledala predse. Nekaj minut so molčale vse tri. Nato se je trafikantka zdajci obrnila k Stani.

«Pojasnite mi, draga... To je vendar unheimlich, taka razburjenost! Če ni bolan, kaj bi utegnilo biti?... Ali ga je kaj užalostilo? Nemara ste mu vi kaj — —»

Ta domneva je pognala Stani kri v glavo. Izpozabila se je.

«Prav nič nisem!» je odgovorila z drhtečimi ustnicami, trdo gledaje trafikantki v obraz. «Drugачe se ne bi upala sestiti za njegovo mizo, gospa. Saj veste, da sem sirota in da se me ni vredno ogibati!»

Blanka pl. Nagerthova je prezrla ta udarec, čeprav jo je hči pod mizo dregnila z nogo.

«Kaj je potem?» je povzela vstajaje. «Povejte mi odkrito. Nemogoče je, da ne bi vedeli.»

«Zdi se mi, da je dobil slabo novico,» je ušlo Stani, ki od nestrpnosti ni več vedela, kaj govori. «Zdi se mi...»

«Slabo novico? Der Arme!» Trafikantka je okroglo pogledala in sklenila roke. «Kakšno novico? Od koga, o kom?»

«Ne vem,» je odrezalo dekle. «Ničesar ne vem. Morda se motim... morda ni dobil nikake novice...»

Vse prigovarjanje je bilo zaman. Nákrtovi dami sta se morali zadovoljiti z gotovostjo, da je profesor zvedel nekaj, kar ga je storilo globoko nesrečnega. Toda trafikantka je slutila med zlo novico Hilarija Pernata in med svojimi računi pomembno zvezo, če ni bilo celò nasprotje. Pozno v noč je sedela tisti večer z Aliso ter si belila glavo.

«Onkel Hilarius je prevelik filozof, da bi ga, na primer, skelala izguba denarja,» je rekla že v postelji. «Poslovne sitnosti bi ga utegnile raztogotiti, a ne mogle bi ga pripraviti do tega, da bi stokal vpričo drugih ljudi... Morda so bili Francozi tepeni? Saj veš, da je ein halber Hochverräter.»

«Poldrugi, mama! A to je izključeno. Rudi pravi, da ni nikjer ničesar novega. In tudi...»

«Če bi bili Francozi, bi bil profesor divji, ne pa žalosten. Ali pomniš, kako je pihal, ko smo vzeli ‚Stadt und Festung Belgrad‘? ... Po tem takem je vzrok...»

«Ein Mensch!» je zmagoslavno vzkliknila gospodična pl. Nagerthova. «Srce ga boli zaradi ne-ko-ga.»

«Če ima koga toliko rad, da ga zaradi njega boli srce, ga ima tudi toliko rad, da bi mu kaj...»

«Zapustil! Prav to sem hotela reči.»

«Še tega bi se trebalo!» Trafikantko je kar zamrazilo od ogorčenja. «Le kdo bi bil dieser Inrigant?...»

«Išči ga!...»

Blanka pl. Nagerthova ga je sklenila najti. Že drugo dopoldne se je odpravila k svoji znanki, soprogi šolskega svétnika in gim-

nazijskega ravnatelja Filipa Rožiča, ter je ostala pri njej dokaj dolgo. Popoldne je v Vrtno ulico ni bilo; namestu nje se je pojavil ravnatelj Rožič. Rdeč in debel je z vodoravno štrlečim trebuhom priracal v profesorjevo sobo, sočutno utripaje s kratkovidnimi očmi. Hilarij Pernat se je malone razveselil njegovega poseta.

«Kaj je s teboj, amice?» je vprašal Filip Rožič, ko je telebnil v naslanjač ob pisalni mizi. «Ni te več videti, skrivaš se kakor... onga, na primer... In glas gre o tebi, da si kar najslabše volje. Zaskrbelo me je; prišel sem, da vidim...»

«Nu, le poglej.» Profesor se je blede nasmehnil. «Posebnosti, mislim, ne boš našel... Črv, ki nas kljuje, se skriva znotraj, ne zunaj.»

«To, to,» je modro pokimal ravnatelj, «baš to bi bilo treba podrobneje raziskati. Kateri črv? Kakšen črv? Kod kljuje in zakaj? Da kljuje, vidimo že davno.»

Hilarij Pernat je skomignil z rameni. Tedajci pa je opazil, da ima svétnik črno obleko in črno ovratnico in da je videti vobče nekam turobno svečan. Začudil se je.

«Kaj pomeni ta črnina?» je vprašal, pozabljuje samega sebe. «Ali ti je kdo umrl?»

«Ne veš?» je malone užaljeno zategnil gost. «Nu da, kako bi... Objavili še nismo in ti ne prihajaš k nam...» Glas mu je oslabil, oči so mu zamežikale. «Sin,» je rekel nato komaj slišno. «V Italiji...»

«Marijan?» je osupnil profesor. «Bože moj! Štiri tedne še ni, kar je bil na dopustu... Ubogi Rožič, pomilujem te iz srca. Moje globoko sožalje...»

«Edinec!...» je zaihtel ravnatelj, stiskaje mu roko. Posmrkal je, zakašljaj in se ozrl, ali ga kdo ne sliši. Ko se je uveril, da sta sama, je stokaje nagnil glavo Hilariju Pernatu do ušesa in zašepetal: «Prokleta vojna!...»

«Siromak,» je ponovil stric Hilarij, čuteč, kako ga obhaja sočutje z brezmejno močjo. «In zdaj si tako rekoč... o, vem, kaj je to!...»

Filip Rožič je prisluhnil sredi svoje boleti. Spomnil se je namena, zaradi katerega je bil prišel, in si je dejal, da mu Pernat nehote sam ponuja pravi konec niti.

«Kako moreš vedeti!» je vzdihnil nato s premišljeno trpkobo. «Kako, ti srečni človek, ki nimaš otrok!»

«Kaj veš?» je pridušeno vzkliknil profesor. Glas mu je trepetal in črte njegovega obraza so se žalobno raztegnile.

Tako mu je ušla prva beseda, ne da bi bil utegnil premisliti. In za prvo je morala priti druga, zdaj ni bilo več dvoma o tem. Vso noč ga je dušila zavest, da nima duše, ki bi se ji smel odkriti. In zdaj je bila taka duša tu, pred njim, in je komaj čakala njegove izpovedi...

Hilarij Pernat je pomislil, da je ravnatelj sicer bedak, a drugače dober človek. In, kar je bilo glavno: tudi on je bil oče brez sina, tudi on je izgubil vso svojo srečo in ves svoj starčevski up!

«Zdaj ali nikoli,» je rekel sam pri sebi. «Njemu ali nobenemu...»

In je naslonil glavo med dlani ter začel pripovedovati svojo težko povest...

Ko jo je končaval, sta se nehote sprijela za roke. In kmalu ni bilo čuti v kabinetu ničesar več razen tihega tikanja ure in pridušenega hlipanja dveh starčevskih glasov.

«Oh da, razumem,» je izpregovoril Rožič čez dolgo časa. «Tebi je še huje nego meni... se pravi, v kakem pogledu... A kdo bi si mislil!... Nu da. Bog naju potolaži. Tudi nama dvema se bliža odrešenje...»

Nekaj trenutkov sta se oba trudila, da bi z veseljem pomislila na smrt; toda njiju razboleli srca sta obupno kričali po življenju in po izpolnitvah, ki niso bile več mogoče... Sredi tega skelečega občutka se je ravnatelj iznova spomnil, zakaj je prišel.

«Nu da,» je zastokal, «tako torej vidimo...» Pogledal je na uro in vstal. «Pogum, ubogi prijatelj. Nosiva in potrjiva!...»

Hilarij Pernat je čutil, da mu izpoved ni razbremenila srca. V duši ga je tiščalo nekaj grdega, kakor sram po nečistem grehu. Vse, vse okoli njega je bilo sovražno, odurno in tuje. Še večer, ki se je delal onkraj zamrzlih oken, je bil umazan.

Prav tistega umazanega večera pa je Blanka pl. Nagerthova zvedela, da je imel «der arme Onkel Hilarius» sina, dediča, ki so ga na srečo ubili Rusi...

Kolikšna nevarnost je šla mimo nje!

(Nadaljevanje in konec v prihodnjem letniku.)

Bratko Kreft / Špijon

1914.

Tonček, trinajstletni župaňov sin, je prisopihal s paše in zakričal očetu, ki je čital časopis na pragu: «Špijon! Špijon! Špijon!» — Oče župan je snel naočnike in odložil časopis.

«V gozdu smo ga videli. Glasno je govoril sam zase. Ničesar nismo mogli razumeti. Oblečen je v žensko. Po laseh smo ga

spoznali. Prav nič jih nima. Kratko je ostrižen. Kakor jaz. Ko je stopil iz gozda, si je privezal žensko ruto na glavo.» Tako je sopihajoč oddajal poročilo njegov sin.

Županova hiša je bila od usodnega Vidovega dne prepleskana z raznobarvnimi lepaki, ki so kričali vse mogoče stvari na mimosidoče ljudi. Izmed vseh največji in najbolj svež je bil tisti o špijonih. Tako se je poročalo tam, da je treba v tem težkem času paziti na vsakogar. Domovina ni samo v nevarnosti pred zunanji, javno oboroženimi hajduki, še bolj je v nevarnosti pred tihimi Efijski in vsakovrstnimi špijoni.

Tuja beseda je sedla v srca ljudi in oče župan, ki je bral mnogo časopisov, je iz njih izvedel marsikaj o visoki politiki, generalih in priležnicah ruskega carja in o špijonih. Odredil je ponočne straže mladih, za vojno še negodnih fantov in onemoglih starcev. (Vse drugo je bilo odšlo.) Kajti to je gosposka priporočala in gospod župan je bil veren župan. Zato so ponoči blodile pisane patrolje mladih fantičkov in osivelih mož s koli in lovskimi puškami. Ustavljale so avtomobile, vozove in neznanе potnike, zakaj nikdar človek ne ve dobro, kdo je oni, ki se šopiri v avtomobilu ali na vozu, še manj, kdo je oni, ki si upa v teh strašnih časih sam s popotno palico na pot. Orožnika sta bila samo dva za vseh devet vasi. Nista zmogla vsega. Nočne straže so jima bile v pomoč. Kaj zato, če je že takoj v početku izginila tu in tam kakšna kokoš več, kakor prej v rednih časih. Ali kaj zato, če se je ta ali oni pritožil, da mu je setev pohojena, grede okradene. Bili so pač neredni časi in nočne straže je postavil gospod župan. Tako je priporočila gosposka in tako je bilo tudi po drugih občinah.

Tako so hodili ponoči in podnevi, v večnih skrbih, z večnim strahom in pričakovanjem nečesa zmerom hujšega. In njihov spremljevalci so bile tiste čudne, v domači jezik pomešane tuje besede, ki so bile tiskane na lepkih in mnogokdaj podpisane od cesarja samega.

Izmed vseh najtežja, še podnevi strah in nezaupanje vzbuja joča pa je bila tista o špijonih.

Oče župan je stopil po suknjo in, ko se je vrnil, je že zagledal trop ljudi s palicami in biči, ki so se valili proti njegovi hiši.

«Hehe! Špijon! Špijon! Hehe!» so kričali in gospod župan, čigar hiša je bila vsa zalepljena z uradnimi lepaki in čigar možgani so bili v večnem strahu in hlapčevski ponižnosti pred

gosposko in njenimi naredbami, je s težkimi koraki, poln skrbi za obrambo domovine, stopil na cesto, kjer se je ustavila podivjana tolpa. Kajti ni bežal samo Tonček, vsi pastirji so se razkropili po domovih in v trenutku je po vseh ušesih zabrnal glas: «Špijon! Špijon! Špijon!» In tisti fantje in možje, ki so hodili ponoči na straže, so pograbili uradne kole, kakor vojak puško in bajonet v trenutku alarma. V nekaj trenutkih je bil špijon obkoljen od preplašenih ljudi, ki so v skupnem nastopu bodrili drug drugega, prikrivajoč bojazen in strah, ki sta bila v njih notranjosti.

«Ne mara govoriti,» je dejal nekdo iz tolpe, ko je stopil župan pred špijona. Od pete do glave je švignil s pogledom, kajti dobro ga je treba premeriti.

Majhno, šibko telo je bilo oblečeno v napol raztrgane cunje, ki so grozile vsak trenutek, da se odluščijo z zamazanega telesa. Obraz je bil zagorel in neprijazen. Grd. Oduren. Oči tope, nemirne, usta široka, slinasta. Na glavi je imel staro žensko ruto. Kdo je to?

«Špijon!» je šinilo skozi županove možgane. Ukazal je poklicati orožnike. Iz tolpe se je iztrgal mlad fant in oddirjal.

«Poglejte jo, mrcino pasjo, kako spretno se je skrila v ženski robec!» je z zadovoljstvom zaklical Franček, rekrut, in potegnill neznancu ruto z glave, da je glas začudenja preletel tolpo.

In župan je vprašal:

«Odkod si in kaj delaš tukaj?»

Molk. Vse čaka. Toda človek s kratkimi lasmi, s krastami po temenu molči. In solnce mu sije v obraz. Tuj, grd, ostuden. Samo oči, tiste motne, trudne oči gledajo župana, Frančka, vse.

«Boš odgovoril?»

Nekdo ga je sunil v hrbet. Špijon se je opotekel proti županu. In župan je odstopil in dvignil desnico, stisnjeno v pest. Špijon se je obrnil.

«Pazite, da ne uide!»

Župan vprašuje dalje. In zopet samo pogled, nemiren, začudeno prestrašen, bežen, begajoč od obraza do obraza, ki je bil vsak hujše spačen od groze in strahu, kakor njegov, ki ga je opeklo solnce in tolkla pest potepuškega življenja.

Zato se je razsrdil župan in udaril po zagorelem licu. Zakaj ni bilo časa izgubljati z zakrknjenim človekom. Hitro ga je treba zaslišati, soditi in obsoditi. V deželi so nemirni časi.

In ko je udaril in je votlo zadonelo, je tolpa oddihaje se z odobravanjem zakričala in ni bila samo županova pest, ki se je dvigala proti njemu. Vsi so jih imeli pripravljene, četudi ga niso mogli doseči in ga je udarila samo županova roka.

On pa je od bolesti in začudenja široko odprl usta.

«A-a-a-a!» Samo to. Nič drugega. In to jih je razkačilo še bolj.

«Mutastega se dela! Falot! O, saj vemo! Saj smo čitali! To ni kar tako! Udari ga po gobcu, da ne bo jecal kakor žival! Vrag vedi, odkod se je priklatil! Gotovo je ušel! Falot!»

In so suvali naprej, nazaj, on pa venomer samo a-a-a — — Vedno bolj proseče, vedno bolj žalostno in vprašujoče: Kaj sem vam storil, ljudje božji! Nihče ni razumel njegovih glasov, nihče zaznal težkega vzdih, nihče sprejel vase njegovega pogleda. Vsi so ga videli, kakor je bil, pisan v svoji pisanosti. Črno zagorel, cunjasto opravljen, z zamazano malho prepasan, suhega telesa, mrtvih prsi, kratkih las. Da, ti kratki lasje! Če bi ne bil špijon, bi vendar ne imel kratkih las in ne bi bil tako čudno našemljen.

V ljudeh so bili lepaki in na lepakih sta bila strah in skrb. Zato so vzbudili v njih radovednost, spoznati in doživeti bistvo človeka, ki je špijon in ki škoduje in skrivaj izpodkopava temelje velike domovine. Zato so kričali vanj in ga suvali. In ko je on ostal trdovraten, izgovarjajoč večno samo neme, enolične glasove, je nekdo skrčil pesti, skočil proti njemu, nemo govorečemu, in ga udaril, da se je zvalil v cestni prah.

Vse je komaj čakalo tega udarca. Nihče ni vedel, kdo ga je zadejal. Saj je bil pripravljen v vseh. Planili so po njem, razjarjeni in zmešani od tujih besedi in njegovih glasov. Kričali so na vso moč. Vpraševali in brcali so na vse strani. Sredi njih je bolestno ječalo, a izječati ni moglo. Prehud je bil krik podivjanih. Srd je planil iz njih in roke in noge in koli so udarjali po njegovem hrbtu, glavi, kjerkoli. Nihče ni videl krvi, ki se je pocedila iz nosu in ust. Vsevprek in vse dalje so leteli udarci po njem. Cunje so se trgale iz kotajočega se telesa in cestni prah se je mešal s potno srago bolesti in s krvjo. Otroci so pobirali z veselim krikom kamenje in ga metali med tolpo.

«Špijon! Špijon! Špijon!» In kamen se je sprostil iz drobne roke. Kaj zato, če je ta ali oni zgrešil svoj cilj in zadel župana ali koga drugega. Nihče ni čutil, nihče ni imel časa misliti na otroke. Vsakdo je hotel tolči, brezkončno tolči. Vsak udarec jim je bil užitek.

In v to drveče vrvenje je prisopihal fant, ki so ga poslali po orožnika.

«Stražmojster gre!» Začeli so odstopati. Sivolasi stražmojster, ki se je nekoč tolkel z bosenskimi vstaši, je vrgel kolo v jarek, pograbil za puško in stopil k ljudem.

Župan mu je napravil prostor in stražmojster si je ogledal špijona. Po obrazu je bil ves krvav in iztolčen, cunjasta obleka je bila razcapana. Prsi so bile odkrite in tudi levo stegno se je krvavo prašilo. Spodnja ustnica je bila počena in kri je curljala po bradi in vrata preko prsi ter se odcejala za umazano bluzo.

Vse je molčalo. Kakor da z orožnikom pregleduje kos za kosom špijonovo telo.

In ko se je stražmojster sklonil, se je naenkrat telo streslo, kakor da se hoče dvigniti. Oči so stopile iz zakrvavelih globlin in ga pogledale z velikim, belim pogledom. Orožnik se je vzravnaval. Telo se je streslo, glava omahnila in se ni več ganila. Le oči, tiste motne oči, ki so se zbelile, so bile odprte in večno gledale orožnika, župana, Frančka, rekruta, vse. Vse, ki so stali okrog.

Stražmojster se je ozrl in preletel spačene obraze.

«Kaj ste storili?»

Oči vseh so se uprle vanj. Groza ga je bila spačenih lic in pošastnih oči. Ozrl se je sedaj na tega, sedaj na onega, Nihče ni odgovoril. Nihče ni vedel, kaj naj odgovori. Vsi obrazi so bili enaki, vsi prepojeni z grozo. Tako se je zapisala tuja beseda v njih meso in kri in tako so ji dali duška v trenutku, ko je stopil pred njih obzorje tuj, sumljiv, neznan človek. Človek v ženskih cunjah, ostriženih las, topega pogleda in nemega govora.

«Gospod župan,» orožniku je šla težko beseda iz ust, «gospod župan! To ni špijon!» In oči vseh so se vsesale vanj.

«Beračica je! Poznam jo!» Skozi vrste je šel nemir in začudenje.

«Kako, ženska? Saj nima las!» To je dejal župan in vse je bilo veselo njegove besede. Nejeverno so čakali stražmojstra, kaj bo odgovoril. Ta pa je z mirno roko snel z bajonetom nasajeno puško z ramen in začel brskati po mrtvem truplu. Cunjo za cunjo je brskal in kretnjo za kretnjo so mu sledili. Še malho je premetal, da sta se izvalila iz nje roženkranc in plesniv košček kruha.

In ko je izbrskal, je obležalo pred ljudmi izsušeno, zaprašeno, iztolčeno, zverženo truplo človeka, ki je radi večnih uši bil postrizen, ki ga je poznal stražmojster in ki je bil — beračica.

Golo truplo.

Možje so obstrmeli. Ženske so se s studom obrnile stran. Otroci so se v krohodu razbežali.

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Knjige Vodnikove družbe. Vodnikova družba se je ustanovila 15. februarja l. l. z namenom, da bi zanesla poljudno slovensko knjigo med tiste sloje preproste ljudstva in polizobraženstva, katerih Družba sv. Mohorja iz kakršnihkoli ozirov v sedanjem času ne more prikleniti v svoj krog. To je gotovo hvalevreden namen. Tudi če bi se Vodnikova družba ustanovila z izrecnim konkurenčnim namenom, bi njeni ustanovitvi ne mogel ugovarjati nihče, kdor odkritosrčno ljubi slovensko knjigo in slovensko kulturo. Družba sv. Mohorja ima po svojih tradicijah dovolj globokih korenin v slovenskem narodu in zagadelj tako stalen in siguren kader svojih članov, da ji Vodnikova družba ne bi mogla zlepa škodovati ali jo celo uničiti. Pač pa se z ustanovitvijo te družbe utegne razviti med obema ustanovama plemenito tekmovanje, ki ne bo škodilo nikomur, temveč bo edinole v prospah slovenski knjigi.

Odklanjati bi bilo treba novo družbo samó, če bi kdaj jela namenoma propagirati neresno, nizkotno in nevredno čtivo. Tega ji spričo publikacij, s katerimi se je predstavila prvo leto, ni mogoče učitati. Knjige, ki jih je vzlic kratkemu času, ki ji je bil na razpolago, izdala v obljubljenem roku, razodevajo gotovo mnogo hib in nedostatkov, vendar pa vse očitujejo resno prizadevanje, nuditi slovenskemu preprostemu človeku dobrega čtiva v poljudni obliki.

Za leto 1927. je izdala družba štiri knjige. Dve leposlovni deli: Vl. Levstika «Pravico kladiva» in J. Kozaka «Beli mecesen»; tri poljudno-znanstvene in eno potopisno črtico pod skupnim naslovom «Iz tajnosti prirode» ter končno «Veliko pratiko».

Obema leposlovnima deloma se pozna, da je bila njiju izdaja nekoliko forsirana.

Levstikova povest «Pravica kladiva» skuša biti slika vojnih slovenskih razmer, kakor so se zrealile v borbi za samostojno jugoslovanstvo. Slično snov je pisatelj obdelal s krepkim zanosom in veliko objektivnostjo že v «Gadjem gnezdu». V «Pravici kladiva» pa se je avtor podal na nevarna politična tla, kjer more po moji sodbi uspevati samó satira. «Pravico kladiva» bi priznal kot satiro, to pa je po eni strani mračna in pretresljiva slika nizkotnih instinktov, kakršni se razbesné pod hudim pritiskom in v demoralizirajočem ozračju vsakega zaslužjenega naroda, po drugi strani pa podoba idealno svetlih borcev. Oba svetova loči samó meja političnega naziranja. Preostro poudarjena tendenčnost zagadelj (Aleš je kakor Shakespearjev Jago propalica po svoji naturi in ne zaradi svojega političnega pripadništva) celotno vrednost dela občutno kvari. Povest je umetniško neprečiščena. So strani v knjigi (zlasti začetna poglavja in nekatera pred koncem), nad katerimi leži dih velike izčrpanosti, so pa prizori, iz katerih bruha vsa pristna Levstikova tvornost. To je lik kovačev, posebno pa orožnik Vodička, razmerje med Lucijo in Krištofom ter njuno slovo, prizor v ječi in na morišču. V teh prizorih se beseda pisateljeva razkipi in razpeni, da poje, joče in kolne. Ne, to ni zgolj retorika! V nji je pisatelj, ki je po Cankarju poleg Župančiča danes najjačji klesar slovenske besede. V teh poglavjih bo delo obstalo in govorilo potomstvu o dobi, ki je bila, veličastni v svojih strahotah in v svojem upanju. Obstalo pa bi v celoti, če bi se snov v pisatelju umetniško zadostno

objektivirala, kakor se je n.pr. Cankarju v njegovih satiričnih «Hlapcih». (Podrobnejšo literarno-kritično oceno te povesti priobči «Ljubljanski Zvon» v februarški številki prihodnjega letnika izpod peresa J. Kelemine.)

Temelji, na katerih je zgrajena Kozakova povest «Beli mecesen», bi zahtevali širšo izvedbo. Fabula, v kateri spremlja avtor svojega junaka od njegove najbujnejše mladosti do njegove smrti, potrebuje epičnih širin, kakršnih se je poslužil Kozak v svoji šentpeterski epopeji, ki je zato umetniško bolj uspela. Ta zgolj zunanja omejenost bi zahtevala silne notranje strnjivosti in zgoščenosti, osredotočenosti na glavno dejanje. Ta dramatična konciznost se je Kozaku v nekaterih osrednjih prizorih posrečila, pogosto pa ga zavaja njegova ljubezen do slikanja situacij v pripovedovanje stvari, ki so z glavnim dejanjem komajda v rahli zvezi. Zato je mnogo poglavij nujno moralo trpeti, da se čitajo kakor neizveden osnutek. Ta tehnična neuravnovešenost čitatelja često moti, da si ne more ustvariti jasne slike in gubi nit pripovedovanja, posebno se mu je težko orientirati v uvodnem pripovedovanju.

Poglavitna moč Kozakovega peresa tiči v črtanju prizorov. Njegova situacija je trdno zasidrana in nazorno oblikovana. Manj nazoren je pisatelj v formiranju značajev. Njegove postranske osebe (oba pravdača Bos in Smrekar ter njegov sin Tone) so šibkeje očrtane. Najresničnejše so tiste, ki so vidno zajete iz življenja; to sta posebno Balant in Revež, ki sta oba posebneža svoje vrste. Več moči razodeva pisateljevo pero pri črtanju ženskih značajev, dasi tudi lik Katarine ni vedno jasen. Veliko nežnosti pa je pisatelj položil v Lizo.

Vsa pisateljska sila avtorjeva je osredotočena seveda v glavni osebi, Martinu, ki veže vse dejanje. On, sin dolinskega kmeta, ne more vzdržati v zatohli tesnobi nižin. Ni rojen, da bi oral, sejal in žel. S svobodno gorsko prirodo se čuti eno. Nevarnosti ga mamijo in izzivajo. Beli mecesen na osameli nedostopni gorski planoti mu je rodni brat in prava podoba njega in njegovega življenja. Tam stoji sam, visoko pod nebom, in usiha brez sence... Prizor, kako se povzpema Martin do te svoje podobe, je osrče vse povesti in med najboljšim, kar sem doslej čital izpod Kozakovega peresa.

Svojevrstno elementarno animaličnost tega divjega lovca je pisatelj obsvetlil s krepkimi in rezkimi barvami, tako da mu čitatelj tudi kak prekritičeč in neuglašen izraz rad odpusti. Proti koncu pa se ta napeta črta prelomi. Martin ustrelj razvratnega Lizinega sina. On, svobodni sin prirode, poslušen samo zakonom svoje krvi, postane spokornik. Strahovi ga mučijo. Ta prelom v duši je nezadostno pripravljen. Zamislek vzbuja literaren videz.

Pisateljev izraz v tej povesti stremi po preprostosti, sočnosti in lapidarnosti. Vendar se še ni našel. Ta slog še ni čist in uglašen. V pripovedovanju se kaotično mešajo slike iz vulgarne realnosti in transcendentnosti. Ko bo avtor še intenzivneje zaživel s snovjo, bo tudi njegov izraz kakor tekoče zlato. «Beli mecesen» je še preveč koncept, ki pa priča, da gredo Kozakove težnje za dramatskim oblikovanjem življenja.

Naravoslovne črtice v knjigi «Iz tajnosti prirode» so zasnovane nekako v Bölschejevem duhu. Najboljša je nedvomno prva, Vidova «Pravljica o lakoti», ki pa ji preprost in neuk čitatelj ne bo mogel slediti. Takemu čitatelju bo, mislim, najbolj pogodi Severjeva «Iz pradavnih dni», ki je pisana zares poljudno in nazorno. Poljančeva «Med ledom in snegom», ki se v bistvu dotika iste snovi, je mnogo šibkejša. Damjanovo poročilo o odkritju severnega tečaja bo priklenilo preprostega čitatelja.

«Veliko pratiko» je uredil A. Debeljak. Nedvomno je ureditev take knjige nekaj nadvse težavnega. Urednik mora dobro poznati potrebe in zanimanje čitateljev, ako naj knjiga zares služi njih pouku in zabavi. Taka pratika ni samo ohlapna zbirka, ki nudi seznam svetnikov, nekaj životopisov, nekaj politike (ki jo danes itak vsakdo pozna), par podobic in malo medlega leposlovja, idealna naloga pratike je — ljudska čitanka.

Debeljak je v principu obdržal dosedanjo našo koledarsko tradicijo, ki pa jo je spretno osvežil z raznimi sodobnejšimi članki (kot so posebno Nardinove črtice), kakršnih doslej nismo bili vajeni v naših koledarjih. Urednikovo prizadevanje pa bo moralo biti, da bo zunanja pestrost v resničnem skladu z notranjo tehtnostjo. Nekaj dobrega in izbranega leposlovja bi tudi taki knjigi ne škodovalo. —

Temelji so postavljeni in zdaj bo treba graditi dalje. Družba sama se nedvomno zaveda, kako težko in odgovorno nalogo si je nadela. A vendar: kakšna bo zgradba, ne zavisi zdaj več toliko od družbe, tudi ne od kakršnihkoli političnih konstelacij, ki jih naše do bolesi ljubosumno strankarstvo igrava, to zavisi predvsem od slovenskih pisateljev. Tem je treba reči: evo vam torišča, kjer lahko svojemu narodu govorite neposredno in odkrito, brez hinavstva in licemerstva, s svobodnim srcem in svobodno vestjo! *Fran Albrecht.*

S R B S K O - H R V A T S K A D E L A

Ranko Mladenović: Dramske gatke II. Daća. Izdanje S. B. Cvijanovića. Beograd 1926. Strani 32.

Umrlemu na čast so prirejali stari Slovani bojne igre na grobu in slovesne pojedine, ki so se imenovala strava. Časi in usode so te slovanske običaje v marsičem preobličili; bojne igre so izginile, pojedine pa so ostale. Mladenović je v «Daći» očrtal pogrebno pojedino pri Srbih, ki so v dobi despotstva pod silo turškega navala duševno in gmotno propadali.

Ob solnčnem zatonu težkega poletnega dne se vrši po pogrebu na domu umrlega «sebra» (neplemenitnika) «grozna i surova daća». «Posle se pilo, pilo, pilo... To je bila uteha onih, koji još dišu, koji su ostali, da još čekaju na smrt.» Kdo naj odkrije ikono na zidu, zagrnjeno radi smrti v hiši? Pogovor se suče o pokojniku in vražarskih mrtvaških obredih. Soseba očita brezbožnemu sosedu pijanost. On: «Imam i zašto da sam pijan; voleo sam ga kao brata.» Ne pijani menih ne drugi ne morejo odkriti ikone, vsi so preveč grešni. — Grobar odide na ulico in povabi na pojedino pijanega hajduka, ki se je v gostilni do srajce slekel in jaše nato v sprevedu pijanih otrok nag po ulici na govedu. «Stare se žene gadile, a mlade su krišom gledale požudno golog čoveka i drhtale i od strasti i od stida.» — Pijanega meniha, ki je na pojedini zaspal, polože na posteljo, kjer je bil pokojnik izdahnil. «Mnogo je pio za pokoj duše. Neka je Bogu hvala...» Nagi hajduk prijaše na govedu. Vse se zdrzne, on skoči na tla, si nadene srajco, ki so jo prinesli za njim, sede tak na menihovo mesto in mahoma «svi oseče, da je on jedini još uvek slobodan, snažan, močan i svet, i ako nečovečan i smešan. Svi duboko oseče da' je on došao da ih od nečega spase, o n još jedini!» Sosed se tudi sam ponudi v hajduke. Sprejmo ga, če bo jačji od smrti, večji od mržnje in sirovejši od življenja. Hajduk odkrije ikono, vsem odleže in smejo se raziti.

Ta mrtvaška orgija je napol pripovedovanje, napol razgovor v treh slikah, polna odvratnih, gnusnih podrobnosti (muhe, donavski komarji, smrad po vinu, pijana deca, vročina, zadržnost, skozi razpoke v stropu na mizo padajoče

miši, sirovi pogovori, smrdeče kosti). Na dvajsetih straneh besedila stoji skoro štiridesetkrat beseda «pijan». A čeprav se vsa ta družba vede napol blazno, se človek ne more ubraniti vtisa, da je «dača» naslikana po resnici in da je res moralo biti tako tisto življenje, ki je porajalo uskoke in hajduke.

Slovani so menda precej dovetni za skrajnosti. Pred leti so listi poročali, da je ruski naturalizem in verizem korenitejši od zapadnega in se ne pomišlja postaviti na oder osebo, opravljajočo telesno potrebo. Mladenović ne zaostaja preveč za tem ruskim okusom. Opravičuje ga nekoliko divja resnoba njegovega dela, ki ga človek bere, kakor bi v kakem pragozdu prisostvoval divjaškimi prizorom prirodnih ljudstev. Zanimiv poskus — toda ali se obnese?

A. Budal.

Ivan S. Šajković: Novi prorok. Stihovi. Helsingfors. 1926. 64 str.

Skoro polovico knjige zavzema obširen uvod «O novom proroku», ki ga je napisal V. de Tillo. V tem uvodu pripoveduje zgovorni tolmač o mistiki, o apokaliptični dobi sedanjosti, o krščanstvu, o veliki tajni križa, o edini rešilni poti iz kaosa dvajsetega veka, o veličini Šajkovićeve pesnitve, o novodobnem herojstvu «Novoga proroka», o novem življenju itd. — skratka že ta uvod ti nadomesti toli povečano pesnitev, ki je prav za prav verzificirana modrost, zelo zgovorna in patetična, toda nepesniška in abstraktna. Takih božanstvenih pesnitev je v prvih letih po vojni kar deževalo v vseh literaturah. Zbujale so vsaj pozornost, dasi več tudi te ne zaslužijo, ker so po večini vsa ta «videnja» zgolj metrična didaktika, ki naj rešuje izgubljene duše. Značilna za tako pesmovanje so premnoga retorična vprašanja, ki so najjasnejši dokaz nepristnosti lirike te vrste. Tudi je večina verzov abstraktnih, razumsko narejenih, skrajno medlih. Pridigar se ne razlikuje dosti od takega «proroka». Ne vem, čemu sploh verzificirati različne teorije in izkustva srednjeveških in novodobnih mistikov. Kako prisiljen, kako lažniv je tak verz!

Drugi del zbirke nosi naslov: «U osvitku». Te pesmi samo potrjujejo sodbo, ki sem jo izrekel o pesniku. Mestoma se mi zazdi, da čitam prvence nadebudnega mladeniča, kakor: «O, sestro zvezdo, što radosno sjajiš, / i mesto svoje vasionsko znaš, / molim te, sestro, odgovor da daš / i malom bratu tajne, da ne tajiš!» itd.

Morda je pisec te zbirke odličen pristaš kake teozofske ali slične družbe in mu je pričujoča knjiga uspešna legitimacija za njegovo tozadevno delovanje.

Miran Jarc.

Stanislav Vinaver: Čuvari sveta. Izdanje C. B. Cvijanovića. Beograd. 1926.

Vinaver je med najmlajšimi znan pisatelj, ki se je že uveljavil s svojimi knjigami, kakor «Varoš zlih volšebnika» (stih), z zbirko esejev «Gromobran Svemira», «Nemačka u vrenju» itd.

Toda njegova najnovejša knjiga «Čuvari sveta» ne zadovoljuje. So to utrinki brez naslovov, nekake beležke mrkih trenutij iz borbe za spoznanje in razsvetljenje, uporni kriki trpljenja. Toda preveč jasno opaziš, da je tej poeziji kumoval razum in da je bila emocija šele sekundarno gibalno.

Sploh se vobče v slabejših potencialih sodobnih pisateljev opaža močna težnja, vsiliti v umetnost umničenja, kar je dokaz šibkosti tvorne sile. Umetnost je vendar popolno nasprotje analizi, razklanosti, abstrakciji. Tam, kjer je Vinaver izrazil doživetje, ki ga je prevzelo ob resničnem dotiku z življenjem, se mu je posrečila res pesem. Toda vse bogatejši so stih, ki spominjajo na paradokse, kakor:

Što propušta Bol i Svest
 ne propušta Mutni san...
 (Još? ... več?)...
 bruji gorka Vest
 koju ne zna (ne zna?!)
 ... Dan ...

Niso redka tudi epiteta: Simfonija Světa, Bogovi, Sonata opus 111, Duh, Krug, Sve, Velika Reč itd., ki so slabo znamenje poezije. *Miran Jarc.*

KRONIKA

DOMAČI PREGLED

† **Zofka Kvedrova.** — Slovensko kulturno ženstvo sta v zadnjem času zadela dva težka udarca. V kratkem razdobju nekaj tednov je izgubilo dve svoji najmarkantnejši kulturni zastopnici: pisateljico Zofko Kvedrovo in slikarico Ivano Kobilčevo. Obe sta po svojih zmožnostih in svoji razviti duševnosti visoko nadkriljevali povprečni nivô sodobne slovenske žene.

Po svojem notranjem ustroju pa sta si naravnost živo nasprotje. Ivana Kobilčeva, hči prejšnjih generacij, je notranje uravnovešena, z rahlo francosko skepsjo, a s pristno slovensko skromnostjo, apolinično mirna in dionizijsko vedra hkratu — Zofka Kvedrova pa, zastopnica ženske generacije ob prelomu stoletja, notranje razgibana, impulzivna, nemirna, s silno željo po aktivnosti, naravnost prototip moderne intelektualne ženske. Vzlic temu pa je obe, zlasti v njuni mladosti, družilo isto nagnenje: obema je bil tesni domači svet preozek, obe je palila želja po notranji samostojnosti, zato sta obe hoteli preizkusiti svoje moči tudi na širokem svetskem torišču. Kobilčeva razstavlja v Franciji, Nemčiji, Italiji, — Kvedrova pa piše razen v svojem materinem tudi v nemškem, češkem, srbohrvatskem jeziku.

Za to prizadevanje je zlasti Ivana Kobilčeva našla v tujini več razumevanja in priznanja, nego ga ji je mogla nuditi domovina.

*

V preteklem stoletju se je udejstvovala slovenska žena v domači literaturi, ki je bila vedno siromašna na samoniklih ženskih talentih, predvsem kot diletantka. Med prvimi, ki se je posvetila izključno pisateljskemu poklicu, je Zofka Kvedrova.

Rojena v skromnih razmerah (22. aprila 1878. v Ljubljani), z nezadostno šolsko izobrazbo, prične pisateljvati že kot preperosta stenotipistka. Hkratu se oglašja v nji želja po svetu, po razširitvi duševnega obzorja. Odpravi se v tujino, poseča univerzitetna predavanja v Zürichu, Bernu, Pragi, Berlinu. Udejstvuje se kot žurnalistka in pisateljica.

Njena prva knjiga «Misterij žene» (1900) pomenja za tedanji čas pogumno, naravnost predrzno gesto. Knjiga je izraz velike odkritosrčnosti. Nato se pozikusi v dramatskem oblikovanju (enodejanke «Ljubezem», 1901), izda knjigo črtic «Odsevi» (1902), «Iz naših krajev» (1905), «Iskre» (1905), socijalno dramo «Amerikanci» (1908), roman «Njeno življenje» (1914) in je razen tega stalna sotrudnica «Ljubljanskega Zvona» in «Slovana». V češkem in srbohrvatskem jeziku izda več del, deloma prevodov, deloma originalov (Vlada a Marja, Nada, Povídky, Vesnice povídky, Slovenske novele, Unuk kraljeviča Marka, Arditi na otoku Krku i. dr.). Vrhu tega ureja od 1917. do 1921. «Ženski svet»

(pozneje «Jugoslovenska žena»), ki je bil nedvomno doslej najboljši jugoslovanski ženski list, ter od 1904. do 1914. slovenski družinski list «Domači prijatelj», kjer je bila pisateljica vzpodbujajoč mentor mladim in «nadebudnim» slovenskim literatom. V resnici je bil «Domači prijatelj» pod njenim uredništvom za tedaj doraščajočo pisateljsko generacijo najboljše literarno vezbališče, list, kakršnega bi Slovenci potrebovali še danes.

Današnji čas ni primeren, da bi mogel povsem pravilno in pravično preceniti vse pisateljsko delo Zofke Kvedrove. Njena celokupna stvaritev, razkosana na tri jezike, se odteza sintetični sodbi. Nesporno pa je, da je tičal v pokojnici krepak pisateljski talent, ki je bil zmožen ustvariti tudi trajno pomembno delo. Ta talent je bil, žal, premalo obrzdan in discipliniran. Zato je njena proza v umetniškem pogledu dostikrat preohlapna, premalo koncentrirana, vihrava in včasih naravnost žurnalsko pobarvana, pisateljica se ni povzpela do zadnje dognanosti umetniškega izraza. Tudi so preredki v svetovni literaturi vzgledi, da bi kak avtor mogel ustvariti kaj trajnega in pomembnega v drugem, razen v svojem materinem jeziku.

Boljše od širokih konceptov so njene kratke črtice. Najlepša, neposredno učinkujoča pa so njena pristrčna intimna opažanja iz rodbinskega kroga. V teh finih izcizeliranih miniaturah bo Zofka Kvedrova živeła.

To plodno, bogato in bujno življenje se je nenadoma prekinilo dne 21. novembra t. l. Pokojnica je umrla v Zagrebu. «Ljubljanski Zvon» ohrani svoji zvesti sotrudnici veren in svetel spomin.

F. A.

Spominu † Ivane Kobilčeve. — So ljudje — in med njimi tudi umetniki — ki vse svoje življenje stoje sredi najhujšega vrveža, ki jih pozna vsakdo in katerih ime se čuje vsak dan. Toda, ko zatisnejo oči in jim preživeli skušajo oživiti njih delo, se premnogokdaj pokaže, da je ostalo le malo trajnega in še živega od vsega njihovega prizadevanja. So pa spet drugi, ki v življenju ostajajo skoro neopaženi od velike množice, a ko pride dan končnega obračuna, se odkrije dedičem bogata in nepričakovana žetev. Med take plodne značaje spada tudi I v a n a K o b i l č e v a. Dočim je ostalo širši naši javnosti njeno življenjsko delo skoro nepoznano, je šlo njeno ime preko slovenskih meja. Saj je bila ona edina izmed vseh naših upodablajočih umetnic, ki se je povzpela do svetkega priznanja, kakršnega je bil tudi le malokateri slovenski umetnik deležen.

Ivana Kobilca je bila rojena dne 20. decembra 1861. leta kot hči ljubljanske meščanske rodbine. Prve slikarske nauke je prejela od slikarice Ide Künlove. Svojo pravo umetnostno izobrazbo si je pa pridobila na dunajski akademiji in kesneje v Monakovem, kjer je obiskovala sprva umetnostno-obrtno šolo in nato študirala na akademiji pri slikarju Erdtelu, ki je tačas slovel kot portretist. Tu si je ustvarila tisto svojo solidno tehnično podlago, ki jo je vse življenje štela pred praznim eksperimentiranjem in jo naučila ceniti resnične slikarske kvalitete. Sledilo je nato daljše bivanje v Parizu, kjer si je uredila lasten atelier. Slikala je tudi v tedanji Meki impresionistov, v Barbizonu. To delo v naravi je zapustilo vidne sledove v njenem ustvarjanju in postalo odločilnega pomena za njen nadaljnji razvoj. Iz tega časa izvirajo prvi njeni uspehi, ki so ji prinesli tudi zunanja odlikovanja. Tačas je nastopila s svojimi deli tudi doma v Ljubljani in žela priznanja. Toda ni je vzdržalo doma. Preveč jo je vabil lep svet in potovala je po Italiji, študirala v Florenci, nato pa spet delala dalje časa v Sarajevu, dokler se ni preselila v Berlin, kjer je sredi ustvarjanja preživela osem let. Malo pred izbruhom vojne se je vrnila v Ljub-

ljano, kjer se je stalno naselila. Tudi tu ji niso potekala leta v brezdelju. In ko se je pripravljala, da priredi svojo kolektivno razstavo, ji je smrt prekinila življenje, ki je bilo en sam niz dela in tvornosti. Samo dva tedna sta manjkala do petinšestdesetletnice, ko je dne 4. decembra t. l. zaprla svoje lepote žejne oči.

Ivana Kobilčeva je bila ena izmed najodličnejših osebnosti naše stare umetniške generacije, ki je tudi nova doba s svojimi težnjami ni mogla omelkuziti. Značilno za njeno notranjo uravnovešenost je dejstvo, da se ni nikdar povsem predala časovnim maniram in modi. Čeprav je imela med vsemi slovenskimi vrstniki največ prilike opazovati stvaritelje francoskega impresionizma in neposredne bližine in dasiravno ji je tujina postala drugi dom, kjer je našla znancev in prijateljev, je njen umetniški razvoj jasen in dosleden.

Mogel bi kdo trditi, da njenemu delu manjka moči in osebnega, silnega temperamenta. Toda v kolikor je to res, toliko je v njenih tvorbah mirne ljubeznivosti in iskrenega, nepotvorjenega čuvstva, ki je ženskonežno in plemenito, nevsiljivo. Solzava sentimentalnost in osladna, igrana naiavnost, ki običajno zmami ženske — umetnice, ji je ostala tuja. Pozna se ji, da je izšla iz dobre šole, kjer se je naučila več nego samo šablonskega ponavljanja ganljivih nastrojenj. Za njeno malce trezno in naturalistično poudarjeno pojmovanje je bila nenavadna tehnična dovršenost nujen predpogoj.

Slikala je Kobilčeva mnogo in razne motive. Najznačilnejše so zanjo žanrske slike, pa tudi v portretu je ustvarila mnogo nadpovprečno dobrih in umetnostno preživljenih del, ki lahko zdrže tudi vsako neslovensko, absolutno merilo. Pokrajini, vsaj brez štafaže, skoro ni slikala. V poslednjih letih je gojila poleg portreta posebno še tihožitje. Njene cvetlične kompozicije, v katerih je dosegla veliko spretnost, spadajo med dela, ki so zanjo najbolj značilna, dasi nekdanjih žanrskih podob kvalitativno ne dosegaajo. — Slikala je predvsem z oljnimi barvami, obvladala je pa prav izvrstno tudi pastel, kjer je izvršila posamezne res kabinetne komade. Sprva se je naslanjala na priučeno monakovsko oljno tehniko. Uporabljala je temne, globoke barve in močna nasprotja. Proučevanje prirode in bivanje na deželi jo je približalo novim slikarskim strujam, kjer je takrat zavladal pleinairizem. Skala njenih barv postaja svetla, prično jo zanimati problemi luči in zraka. Vendar je nova smer ni prevzela toliko, da bi se bila povsem prepustila valovom mogočne impresionistične struje. Pustila pa ji je ta šola zmisel za skupen ton in živahen, topel kolorit, ki je zamenjal prvotno, na kontrastih temelječo slikarsko tehniko.

V Ljubljani je Ivana Kobilčeva razstavila prvič leta 1889., in sicer sama. Udeležila se je potem prve slovenske umetnostne razstave v Mestnem domu leta 1900. Po vojni je prvič spet razstavila na božični razstavi leta 1924. nekaj cvetličnih tihožitij. Par starejših, izbranih portretov je pokazala na lanski portretni razstavi, ki so spadali med najboljša dela moderne dobe. — V inozemstvu je razstavljala prav pogosto, prvič leta 1888. v dunajskem «Künstlerhausu», že prihodnjega leta v monakovskem «Glaspalastu». Leta 1891. je v Parizu razstavila svojo «Pomlad» in bila nato imenovana članom «Société Nationale des Beaux-Arts». Udeležila se je še mnogo razstav na Dunaju in v Monakovem, potem v Zagrebu in Beogradu, v Pragi, v Dresdnu, Berlinu, v Budimpešti in Benetkah. Izmed znamenitih osebnosti, s katerimi so jo vezale prijateljske vezi, naj imenujem samo dvoje imen: največjo še živečo nemško umetnico Käthe Kollwitz in slovitega francoskega freskanta, mojstra Puvisa de Chavannesa.

Od njenih slik so posebno znane «Poletje» in «Branjevka», ki sta obe v «Narodni galeriji», dalje «Likarice» in «Pri kavi». Za mestno občino ljubljansko je naslikala portret župana Ivana Hribarja, veliko podobo vladike Strossmayerja in alegorijo «Slovenija se klanja Ljubljani», ki visi v občinski zbornici. Njene slike se nahajajo še v ljubljanskem muzeju, v javnih zbirkah v Zagrebu in Budimpešti, več cerkvenih kompozicij v Sarajevu. V zasebni lasti so pa raztresena dela njenih rok po vsej Evropi.

Ker je Ivana Kobilčeva živela večinoma izven domačih mejâ in je zelo redkokdaj razstavljala pri nas, je ostalo širši javnosti njeno delovanje skoro nepoznano. Še bolj je pa njena prirojena skromnost, ki jej ni dopuščala, da bi se bila silila v ospredje, vzrok, da se komaj zavedamo, kaj smo izgubili z njo. Njen odhod znači za slovensko umetnost izgubo nadpovprečne potence iz prve naše umetniške generacije, v kateri se je pokojnica uveljavila po svojih absolutnih slikarskih kvalitetah. V zgodovini našega slikarstva ostane njeno ime svetel pojav in visoko stoječ izraz dobe, ki jo je med nami tudi ona odločilno pomagala oblikovati. Kolektivna, zdaj, žal, posmrtna razstava, katero je malo pred smrtjo še sama nameravala prirediti, nam pokaže še morda neznane strani njenega umetniškega obraza, njenega pomena, katerega niso zmanjšala leta, ne bo mogla odločilno izpremeniti. Pokazala pa bo točnejšo in popolnejšo sliko plodov bogatega in harmonično uravnovešenega življenja, ki je bilo veren odraz pokojničinega ljubeznivega značaja in žlahtnega, res zlatega srea.

Slovenska umetnost pa ohrani Ivano Kobilčevo kot največjo upodabljačo umetnico, kar se jih je rodilo med nami, v trajnem, častnem spominu. *K. D.*

Cankarjev «Budalo Martinec». Pod tem naslovom je objavil g.dr. Fr. Vidic v 5. letošnji številki «Doma in sveta» članek, v katerem podaja nekoliko zgodovinskih potezic o tem, kako je prišel svoj čas prevod Cankarjeve črtice «Budalo Martinec» v «Oesterreichische Rundschau». Naj mi bo dovoljeno, da povem tudi jaz, kar mi je v tem pogledu znanega.

Mislím, da je bilo nekako meseca septembra 1904., ko se je zglašil pri meni ko takratnem uredniku «Ljubljanskega Zvona» od konzorcija, ki je nameraval izdajati novo revijo «Oesterreichische Rundschau», tajnik Junker ter me skušal pridobiti za sodelovanje pri tem listu. Obenem me je prosil, da bi mu svetoval, do katerih slovenskih pisateljev naj bi se še obrnil zaradi sotrudištva. Imenoval sem mu tega in onega in ga kajpada še posebno opozoril na Cankarja, ki je bil v tistem času glavna opora «Ljubljanskemu Zvonu». Pripomnil je, da so mu Cankarja tudi že drugi priporočali.

V pismu z dne 29. novembra 1904. pa mi piše Cankar: «...Zdaj pa še nekaj. Od nove dunajske revije ‚Oesterreichische Rundschau‘ sem bil indirektno naprošen, da bi na kak način ‚repräsentiral‘ v nji slovensko literaturo. Pa ne s kako staro rečjo, temveč s črtico ali novelo, ki bi bila prevedena iz manuskripta ter izšla ob enem v originalu in prevodu (ki ga oskrbi dr. Vidic). Jaz bi najrajši, da bi ta črtica, ki se bom posebno potrudil zanjo, izšla v ‚Zvonu‘. Dolga ne bo — za eno številko. Ob svojem času bi Vam povedal rok, kedaj naj bi najboljše izšla. Imenovana revija je zares odličen list — zbrala se je v nji elita avstrijskega nemštva; izhaja šele od oktobra.

Blagovolite mi pisati o tej stvari! —>

Kaj sem Cankarju odgovoril na to pismo, se v podrobnosti ne spominjam več. Vsekakor pa sem mu naznanil, da sem pripravljen, sprejeti original za devne črtice v «Ljubljanski Zvon».

V dopisnici z dne 15. decembra 1904. omenja Cankar: «V nedeljo prejmete mojo naznanjeno ‚Muster-črtico‘(?). Naslov: ‚Budalo Martinec‘».

Meni so se vzbudili pozneje glede vse stvari nemara kaki pomisleki, ki sem jih sporočil Cankarju, ker mi piše v pismu z dne 20. decembra 1904. takole: «Da, črtica, ki jo pošiljam, je namenjena za ‚Zvon‘ in za ‚Oesterreichische Rundschau‘. Razume se, da ne sme iziti v ‚Zvonu‘ pozneje nego tam. Obvestim Vas vsaj 15 dni pred dotičnim rokom. Prosim Vas pa, da mi to pot poveste, kaj mislite o črtici; pokazati sem jo hotel Zupančiču, pa je bilo prepozno. Upam, da se blamiral ne bom.»

Jasno je, da mu v odgovoru na to pismo nisem poguma jemal. Tem manj, ker mi je bila črtica vobče všeč. Pač pa sem imel občutek, da bi bil Cankar z marsikatero drugo svojo stvarjo Nemcem še vse bolj imponiral kot baš s to črtico.

V pismu z dne 1. januarja 1905. piše: «... O Almanahu ne govorim nič več, ta bedarija mi je do grla.

Pač pa nekaj žalostno-smešnega. ‚Budalo Martinec‘ sem Vam poslal tako hitro, da ga niti prepisal nisem. Nikoli še nisem prepisaval svojih reči, in tako sem tudi to čisto navadno pozabil prepisati. Doli je pač ne bi nobeden prepisaval, torej mi jo blagovolite vrniti za dva dni. Ne bo se ji zgodilo nič — pač pa se bo najbrž zredila za dve strani.»

Jaz sem menda nekaj ugovarjal, boječ se nemara, da ne bi črtica v «Oesterreichische Rundschau» prej izšla kot v «Zvonu», na kar mi je Cankar o stvari, in sicer na dopisnici z dne 14. januarja 1905. iznova pisal: «Saj sem Vam bil natanko sporočil, da sem pisal ‚Budalo M.‘ za ‚Zvon‘ in za revijo ‚Oesterreichische Rundschau‘. Treba je torej prevesti (to oskrbi dr. Vidic) in zato rabim prepis. Zdaj je vendar jasno. Rabim pa ga hitro zaradi honorarja. Vrnem z obratno pošto.»

Jaz se sedaj seveda nisem več ustavljal, temveč sem Cankarju izpolnil njegovo željo. Vrnil mi je rokopis v pismu z dne 9. februarja 1905.: «Tukaj Vam vračam ‚Budalo Martinec‘ ter Vam pošiljam referat o Trdini; upam da Vam bo ugajal...»

Z dopisnico z dne 5. maja 1905. mi Cankar naznanja:

«Budalo Martinec‘ je izšel v ‚Oesterreichische Rundschau‘, — brez moje krivde. Prevod je izročil dr. Vidic, pa saj ste tudi sami govorili z Junkerjem. Naposled mislim, da to itak nič ne škoduje, ker te dunajske revije ne bere najbrž niti troje ‚Zvonovih‘ naročnikov. Vsekakor prosim, da objavite original čim prej, ker je mnogo boljši od prevoda. Izdajatelj ‚Oesterreichische Rundschau‘ vladni svetnik Glossy me je naprosil, da naj mu napišem — svojo biografijo! In zelo obširno. Jaz bom to storil, pa na originalen način.»

Iz vsega je razvidno, da je bilo dogovorjeno, da se morata original in prevod črtice sporazumno ob istem času natisniti, pa da me je uredništvo «Oesterreichische Rundschau» prehitelo. No, nesreča ni bila tako velika, vendar mi je bila stvar tistikrat malce neljuba!

Dr. Vidic navaja ob koncu svojega tozadevnega spisa nekatere razlike med rokopisom črtice «Budalo Martinec», ki je služil njemu za prevod in ratiskom v «Zvonu» in poudarja, da so bile dotične izpremembe v «Zvonu» nepotrebne in da so predrugačile tekst na slabše. K temu moram pripomniti, da dotičnih izprememb gotovo nisem jaz povzročil. To so stvari, ki mikajo bolj jezikoslovce... Jaz sem si kot urednik vedno resno prizadeval, da bi

se izognil očitkom, kakršni so se svoj čas po pravici izrekli proti uredniku Bežku, ki se ni kar nič plašil, izpreminjati pisateljem celo zmisel in napraviti iz belega črno in obratno, ako je tako bolje odgovarjalo njegovemu naziranju. Sicer pa so vse tiste izpremembe, kakor dr. Vidic sam pravi, malenkostne in res ne vem, zakaj naj bi bile predrugačile tekst na slabše. Da bi na strani 474., 18. vrsta, v «Zvonu» stalo bolje «zazvonilo» kot «pozvonilo», priznavam, vse drugo pa je pač brezpomembno. Sicer pa ni izključeno, da se je Cankarju, ko je original naglo prepisaval, sama od sebe vrnila kaka druga beseda, kot je bila v originalu. Vsekakor se Cankar ni pritoževal, da mu je «Zvonovo» uredništvo pri tej črtici kaj pokvarilo, dasi je bil precej občutljiv in mi je n. pr. 10. marca 1909. pisal: «Prosim Vas tudi, nikar ne izpreminjajte moje ortografije; saj toliko slovenščine že znam, kakor...»

Da pa je bilo treba sem ter tja tudi Cankarju kaj malega popraviti, pričajo gorenji citati iz njegovih pisem, kjer n. pr. redno piše «rabim» namesto «potrebujem». —

Končno naj še omenim, da me je redakcija revije «Oesterreichische Rundschau» s pismom z dne 8. aprila 1905., ki ga je podpisal vladni svetnik dr. Glossy, ponovno povabila, da bi sodeloval pri tem časopisu ter me ob enem naprosila, da bi ji staval konkretne predloge glede sočasne objave prevodov v «Zvonu» natisnjenih novel v «Oesterreichische Rundschau». Jaz pa se v to nisem podal. Prvič zaradi tega ne, ker se tisti čas v naši literaturi ni produciralo dosti takega, s čimer bi se bili mogli ponašati pred svetom, še bolj pa iz tega vzroka ne, ker bi bil imel kot «Zvonov» urednik preveč vezane roke in bi ne bil nikdar vedel, kdaj smem v «Zvonu» kaj natisniti in kdaj ne. Eden prvih pogojev za uspešno redigiranje kateregakoli lista je, da more urednik z gradivom, ki se mu ga je posrečilo dobiti, svobodno disponirati! Tako je vsa stvar zaspala. —

Dr. Fr. Zbašnik.

Náš igralski naraščaj. (Konec.)

Eno je gotovo: brez šole danes ni več mogoče h gledališču. Brali in občutili smo že premnogokrat, da so danes zahteve časa tako narasle, da je treba novemu igralcu poleg talenta še tudi malo v to umetnost spadajočega znanja. In sicer takega znanja, ki mu ga dá lahko v potrebni meri samo dobra dramatična šola.

Prvi in prav za prav edini faktor, ki bi prišel tukaj resno v poštev, bi bila država. «Če so gledališča že enkrat v državni upravi, je dolžnost iste oblasti, da nudi človeku, ki bi mogel ali hotel tem zavodom služiti, kar le mogoče visoko izobrazbo.»³ To je, česar naša ministrstva ne morejo razumevati.

Veliki kulturni in posredno tudi zunanje-politični pomen svojih gledališč priznavajo vsi evropski narodi. Tako je nedavno dejal avstrijski prosvetni minister dr. Schneider tele besede: «Es gebietet doch mein eigenstes Lebensinteresse, dieses Burgtheater in reger Schaffenskraft und Schaffungsmöglichkeit zu erhalten, denn sein Schicksal ist unser Schicksal. — Es ist die Weltgeltung unseres Kunstlebens eng verknüpft mit der Weltgeltung unseres Staates.»⁴

Tako je češka vlada uvedla vsakoletne nagrade za režiserje, igralce in ensemble. In povedati je treba, da smo Slovenci tudi na gledališkem polju

³ H. Eulenberg, *Mein Leben für die Bühne*, Berlin, 1919.

⁴ Dr. E. Schneider, *Zur Hundertfünfzigjahrfeier des Burgtheaters*, Wien 1926

pasterki v državi. Ne samo, da ima ljubljansko gledališče relativno mnogo manjšo podporo od zagrebškega in beograjskega, je znano tudi to, da v Zagrebu in Beogradu vlada dramatično šolo podpira, dočim za ljubljansko šolo še ni dala niti beliča. Ni mi doslej tudi znano, da bi podelila država le enemu izmed članov naše drame kakšno študijsko podporo ali ustanovo. Vse tozadevne prošnje so bile redno odbite. Prav tako ničesar ni dala doslej gledališka uprava, razen tistih mesečnih 500 Din, ki jih je dajala Udruženju eno leto, potem pa jih tudi zaradi nizkega budžeta ukinila. Po mojem mnenju pa bi morala država, ki podpira srednje, gozdarske, vojaške, visoke itd. šole, podpirati z isto dolžnostjo tudi gledališče, to je gledališke šole. In če naša državna gledališča še ne uživajo ugleda, kot bi ga morala, je kriva tega v nemali meri država sama, ker jim sama pripisuje manj cene in važnosti, kakor pa bi jo v resnici zaslužila.

Drugi faktor, ki bi bil poklican skrbeti za naš naraščaj, je Dramatično društvo. To je poleg Udruženja tudi edino, ki je v zadnjih letih za naše igralce v resnici nekaj storilo. Vendar je ta pomoč in sploh razmerje Dramatičnega društva do našega naraščaja tako zagonetno in v tajinstvene megle zavito, da se bomo morali k temu še posebej vrniti.

Tretji faktor, ki se je največ in prostovoljno briga za naš naraščaj, ne da bi bil v to le malo poklican ali dolžan, pa je bilo Udruženje igralcev. Postanek te šole, njen potek in žalosten konec sem v kratkih potezah opisal že zgoraj. Čeprav se z njenim načrtom nisem strinjal, vendar priznavam njeno dobro lastnost, da je vsaj deloma kultivirala svoje gojence in jim dala prve pojme o sistematičnem šolanju in pobude za nadaljne gledališke študije. Kakor rečeno, pa ne smatram niti najmanj za potrebno, da vzdržuje Udruženje dramatično šolo. To ne spada v njegovo območje. Udruženje — posebno naše — ima prvič še toliko opravka z lastno notranjo organizacijo, da mu je treba za to delo vseh sil, drugič pa tudi ni navada, da bi igralci na lastne stroške skrbeli za prirastek državnim gledališčem. (Tudi naraščaja tehnikov in tehnike ne vzdržuje Udruženje inženjerjev!)

II. Kakšen naraščaj se nam obvladajočem stanju šolskih razmer obeta za najbližjo bodočnost?

Jasno je, da se bo naš igralski stalež ob teh pogojih sestavljal še tudi v bodoče iz rokodelcev, nižjih uradnikov ali v najnovejšem času kvečjemu iz visokošolcev. V enem ali drugem primeru je igralska izobrazba minimalna, to se pravi, da je sploh ni. Da človek v današnjih razmerah ne more več enostavno stopiti od rokodelske mize ali uradniških aktov na gledališki oder in nam predstavljati Shakespearja, Ibsena, Strindberga, Shawa ali karkoli že, je gotovo brez vsega očitno. Pri študentih pa je komaj za las boljše: najsi bo že srednješolec ali visokošolec — dober kos splošne izobrazbe prinese sicer seboj, toda v gledaliških ali igralskih zadevah vé navadno prav toliko kakor rokodelce. Tudi če bi dosegli v tem oziru skrajno možnost in bi bili pri gledališču že sami doktorji in profesorji, je s tem gledališču v bistvu zelo malo pomagano, ker gledališče rabi dobrih in talentiranih igralcev ter režiserjev, ne pa učenih profesorjev.

Še bolj verjetno pa je seveda, da se nam je bati v nevarni meri pritoka tudi iz kadra tako zvanih in znanih izgubljenih eksistenc.

V zadnji stiski pa se bo ponovila ista poteza, ki se je ponavljala vedno tudi doslej: intendantce bodo v pomanjkanju domačih moči segle po ruskih, čeških, poljskih, hrvaških itd. igralcih (ali igralcih na «razpoloženju»), nad vse časten in razveseljiv konec žalostne komedije pa bo potem ta, da se Slovenci nikdar ne bomo priborili do svojega, iz lastne kulture in lastnega naroda zraslega gledališča.

III. Kako bi se dalo nedostatkem šolanja najhitreje in vsaj za prvo silo najpametneje pomagati?

Dejstva so: svojih kvalificiranih učiteljev nimamo, svojih učnih knjig (v kolikor so potrebne) tudi ne; poglavitno pa je, da primerne državne podpore tudi še nimamo in je najbrže tudi letos še ne bomo dobili. Če vse to do dobra pretehtamo, pridemo do malo čudnega, pa vendar za zdaj edino umestnega zaključka: s takimi sredstvi, s kakršnimi razpolagamo trenutno, otvarjanje lastne dramatične šole sploh nima pomena. Ker pa naraščaj na noben način ne sme ostati brez vsake izobrazbe, je naša dolžnost, da ga pošiljamo študirat v tujino, in sicer tako dolgo, dokler ne bomo zmožni osnovati si dobro domačo šolo. Ministrstvo prosvete, oziroma gledališka uprava naj bi razpisavala za vsako leto primerno visoko ustanovo, s katero odide vsako sezono eden ali dva mlajša člana gledališča v tujino, kjer obiskuje štipendist igralsko šolo ali akademijo. Enako štipepdijo naj bi istočasno razpisovalo tudi Dramatično društvo, da tako še nadalje upravlja zaupano mu dediščino. Vse take štipepdije bi se morale razpisati javno, ne pa tako, kakor doslej, da vedo zanjo samo nekateri izbranci. Prav tako bi morala biti objavljena imena prosilcev, ki so ustanovo ali podporo dobili. Dalje bi se morali štipepdisti seveda zavezati, da bodo po končanih študijah služili nekaj časa v enem izmed državnih gledališč. Take šole v tujini imajo predvsem te vrline, da uvajajo gojenca polagoma v sistematično in splošno dobro govorno tehniko, v razne teoretične predmete, razen tega pa imajo še ta pomembni plus, da se nahajajo v velikem mestu, kjer ima gojenec neprestano priliko opazovati močno razvito gledališko življenje, zlasti dela svetovnih gledališč in umetnikov.⁵

Nedvomno je v zvezi s tem načinom šolanja tudi velik minus, ki ga trpi gojenec ob pomanjkanju pouka v slovenskem jeziku. Vendar se nam je za prva leta odločiti za alternativo: ali sploh brez šole ali pa vsaj tuje. Mislim pa, da bi tako v tujini izšolanega igralca dramaturg lahko tekom enega leta pošteno naučil pozorniške slovenščine.

To bi bil po moji sodbi uporaben predlog. Na vsak način moramo najti v tem vprašanju, če ne končno veljavno, pa vsaj zasilno izhodišče. Naraščaja ne smemo pustiti brez šole na cesti! Mislimo naprej, sicer se nam bodo vse današnje zamude čez leta hudo maščevale! Brez ureditve tega vprašanja je vendar, nesmisel, govoriti o bodočnosti slovenskega gledališča, ker bomo

⁵ Vse take podpore in štipepdije pa bi bilo treba podeljevati dogovorno z gledališko upravo, da ne bi prihajalo v primerih angažiranih članov do kakih neprijetnih komplikacij, kakor so se deloma močno pojavile v pretekli sezoni.

po sedanjem načinu ostali z našo gledališko kulturo prav tam, kjer smo danes, to je, da bomo nazadovali! Preudariti in razjasniti je treba, kaj bi bilo umestno in kaj ne.

Ciril Debevec.

I N O Z E M S K I P R E G L E D

«Jugoslavie» v Topičevem «Sborniku». Letošnja julijska številka znanega Topičevega mesečnika je v celoti posvečena naši kraljevini. V beletrističnem delu prinaša prevode del B. Lovrića, Vl. Nazora, G. Krkleca, R. Fr. Magjera, potopisno skico L. Kube o Ohridu in tri članke; Dr. Prohaska piše o kulturni orijentaciji moderne srbskohrvatske literature, K. Strajnić o umetnosti pri južnih Slovanih in A. Dobronić o njih muzikalni kulturi. V sklepu svojega članka konstatira Prohaska, da ga je napisal v ta namen, da bi pokazal češkemu bravcu, kako zelo se misli predstavitelj obeh narodov še razlikujejo, da se bodo strnile mogoče kedaj v neskončnosti, kakor vzporednice, da pa se danes še vedno gibljejo v svetlobi tujih luči. Vkljub širini naslova se tudi Dobronić giblje skoro samo med Hrvati in Srbi. Jugoslovanski godbi prorokuje lepo bodočnost; pravi, da bo s svojimi specifičnimi prednostmi zavzela poleg produkcije ostalega slovanstva skromno, a vendar pomembno mesto, ravno tako pa bo dala godbi zapadnega sveta novih vrednot, pred vsem sveži in oživljajoči element notranje dinamike. Najgloblje je segel s svojim člankom K. Strajnić. V uvodu pravi, da ni mogoče govoriti o kaki enotnosti specifičnih potez v jugoslovanski umetnosti; tega sta po njegovem kriva ne samo težka politična preteklost, ampak tudi pomanjkanje smisla za večjo politično in kulturno koncepcijo. Poskusi, da bi se umetniki vseh štirih narodov zblížali (n. pr. v društvih «Lada» in «Medulic») niso prinesli lastne umetnosti s homogenim značajem. Tudi povojne razmere za take tendence niso ugodne; saj je jasno, da imamo n. pr. v naši kraljevini troje izrazitih umetniških središč. Današnja umetnost pri južnih Slovanih kaže vse znake raznih struj, ki so se v zapadni Evropi pojavile v teku zadnjih desetletij, vse od starega dunajskega akademizma pa do zadnjega francoskega kubizma in neoklasicizma. Ob tujih vzorih je večina upodabljaljajočih umetnikov dosegla vsaj to, da dela v zapadnem, modernem duhu, le redki so, ki so se dokopali do samobitnega umetniškega izraza. «Jugoslovanska umetnost, ki je brez trajnih domačih tradicij, je morala čakati prihoda osebnosti, ki z vehemenco svojega talenta krčijo pota originalni umetnosti. Na srečo ima taki osebnosti zadnje čase v kiparstvu in arhitekturi. Ivan Meštrović in Josip Plečnik sta duhovna očeta jugoslovanske skulpture in arhitekture. Ona sta tudi položila temelj umetnosti z izvirnim jugoslovanskim licem. Brez njunega direktnega vpliva se ne da misliti umetniški razvoj jugoslovanskih plemen in postanek izvirne jugoslovanske umetnosti.» Strajnić podrobno analizira razvoj slovenske umetnosti in posebno poudarja pomembnost «Zbornika za umetnostno zgodovino». — Med drobžem nahajamo člančič o Daničiču in skoro za polovico daljšega o — seveda! — Rudolfu Franjinem Magjeru! Med ilustracijami se nahaja tudi starinska, vsaj starinsko učinkujoča fotografija blejske cerkvice.

J. A. G.

NOVE KNJIGE

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

- *Dickens Charles, David Koperfeld. Prepričala za mladež Alisa Čekson. Preveo s engleskega Dušan Bogosavljević. Beograd. S. B. Cvijanović. 1927. 147 str. Cena 50 Din.
- Eisner Paul, Volkslieder der Slawen. Leipzig. Bibliographisches Institut. 1926. 52* + 560 str. Cena 4-25 M. (Meyers Klassiker Ausgaben.)
- Grošeljva Marija, Čebelica brenčelica. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1926. Cena 50 Din.
- Grošljeva Marija, Šale za male. Slikanice. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1926. Cena 52 Din.
- Korban Josip, Iz mojih temnih dni. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1926. 140 str. Cena 28 Din.
- Maupassant Guy de, Povesti iz dneva in noči. Preložil Janko Tavzes. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1926. 157 str. Cena broš. 50, vez. 40 Din. (Prosveti in zabavi, 14.)
- Meško Ksaver, Naš život. Se svolenim autorovým přeložil ze slovinštiny Antoš Horsák. Ilustroval Rajko Šubić. Brtnice. J. Birnbaum. 1926. 164 str.
- Nevistić Ivan, Lirika na bespuću. Impresije o srpsko-hrvatskoj modernoj lirici. Zagreb. Izdanje «Vijenca». 1927. 47 str.
- *Nušić Branislav, Put oko sveta. Čudnovati doživljaji Jovanče Micića Jagodina, u deset slika s pevanjem i igranjem. Beograd. S. B. Cvijanović. 1926. 158 str. Cena 25 Din.
- *Poljanski Ve Branko, Tumbe. Beograd. «Zenit.» 1926. 52 str.
- *Radulović Jovan, Za utehom. S predgovorom Sime Pandurovića. Beograd. S. B. Cvijanović. 1926. XVI + 107 str. Cena 20 Din.
- Razprave. III. (Vsebina: 1. Avgust Musić: Negacija ni. — 2. Petar Skok: Lat. Caisar = Caesar. — 3. Fran Kidrič: Prešernove odklonjene prošnje za advokaturu. — 4. Anton Breznik: Slovenski slovarji. — 5. Ivan Prijatelj: Ustanovitev «Ljubljanskega Zvona» in celovškega «Kresa».) Ljubljana. Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. 1926. 253 str. Cena 100 Din.
- Serbec Josip, Spomini. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1927. 111 str. Cena broš. 56 Din, vez. 46 Din.
- Staroslav, Gostilne v stari Ljubljani. Ljubljana. «Jutro.» 1926. 51 str. Cena 15 Din.
- *Strajnić Kosta, Svetosavski hram. Javni apel zvaničnim faktorima srpske crkve i jugoslovenske države. Beograd. S. B. Cvijanović. 1926. 57 str. Cena 15 Din.
- *Zmaj Jovan Jovanović, Odabrane pesme. Priredio Jaša M. Prodanović. Beograd. Geca Kon. 1927. XVII + 147 str. (Školski pisci, 8.)

RAZPIS NAGRAD E

Ob svoji desetletnici razpisuje Tiskovna zadruga
v Ljubljani kot založnica Ljubljanskega Zvona

deset tisoč dinarjev nagrade

za najboljšo izvirno povest, ki jo priobči v letu 1928.
Ljubljanski Zvon. Povest mora obsegati vsaj deset
tiskanih pol Zvonovega formata.

Gg. pisatelji, ki se bodo potezali za nagrado, naj
oddajo svoje rokopise najpozneje do 1. oktobra 1927
knjigarni Tiskovne zadruge v Ljubljani. O dodelitvi
nagrade bo odločal poseben odbor. Pisatelj, čigar
spis bo nagrajen, prejme poleg nagrade še običajen
honorar, ki ga plačuje Zvonovo uredništvo.

V LJUBLJANI, dne 1. novembra 1926.

TISKOVNA ZADRUGA

ZA LETOŠNJI BOŽIČ

so izšle sledeče **nove knjige** v založbi
TISKOVNE ZADRUGE V LJUBLJANI:

Iv. Tavčarja zbrani spisi. IV. zv.
(Grajski pisar. 4000. V Zali. Izgubljeni Bog.)
Broš. 84 Din, v platno vez. 100 Din, pol-
francoska vezava 106 Din.
Shakespeare - Župančič: Kar hočete.
Broš. 24 Din, vez. 32 Din.
Boccaccio - Budal: Dekameron. III.
S slikami. — Broš. 56 Din, v platno vez.
72 Din, luksuzna izdaja 100 Din.
Maupassant-Tavzes: Povesti iz dneva
in noči. Broš. 30 Din, v platno vez. 40 Din.
Jos. Serbec: Spomini. Uvod napisal
dr. Iv. Prijatelj. Broš. 36 Din, vez. 46 Din.

Kunaver: Zadnja pot kapitana
Scotta.
S slikami. — (Odkritje južnega tečaja.)
Broš. 36 Din, vez. 44 Din.

Marija Grošljeva: Čebelica bren-
čelica. — Slikanica za otroke.
Broš. 30 Din.

Marija Grošljeva: Šale za male.
Slikanica za otroke. — Broš. 32 Din.

Hartley Mannens - Šest: Peg, srček
moj. — Veseloigra v 3 dejanjih.
Broš. 18 Din.

Naročila sprejema knjigarna Tiskovne zadruge
v Ljubljani, Prešernova ulica šte. 54, nasproti Glavne pošte.

„GROM“
D. Z. O. Z.

CARINSKO-
POSREDNIŠKI IN
ŠPEDIČIJSKI BUREAU

Obavlja vse v to stroko
spadajoče posele
točno in kulantno

LJUBLJANA
Kolodvorska ulica 41

Naslov brzojavkam: „Grom“
Telefon interurban šte. 454

Čevlji tovarne

Peter Kozina
& Ko.

iz najfinejšega ševro, boks in
lakovega usnja z usnjatimi pod-
plati v zalogi po dnevnih cenah

L J U B L J A N A

Breg 20 in
Aleksandrova cesta 1

JADRANSKA ZAVAROVALNA DRUŽBA

Ustanovljena leta 1838.

(RIUNIONE)

Ustanovljena leta 1838.

Generalno zastopstvo za Slovenijo

v Ljubljani, Beethovnova ulica št. 4, v lastni palači.

Direkcija za Jugoslavijo v Zagrebu, Hatzova ulica 10, v lastni palači.

Akcijski kapital Lit. 100,000.000.—

Rezervni kapital čez Lit. 384,000.000.—

Izplačane škode iz leta 1924:

požar, vlom, steklo in transport čez Lit. 54,389.000.—, življenje čez Lit. 11,400.000.—

Sprejema:

zavarovanje zoper požar, zavarovanje zoper vlom, zavarovanje proti razpoki stekla, zavarovanje zvonov, zavarovanje transportov, zavarovanje zoper točo, življensko zavarovanje, in sicer: dosmrtno zavarovanje, zavarovanje na doživetje, zavarovanje starostne rente, posamezna nezgodna zavarovanja, nezgodna zavarovanja otrok, jamstvena zavarovanja itd.

Podružnice v Jugoslaviji:

(Direkcija Zagreb)

Bečkerek, Beograd, Ljubljana, Novi Sad, Osijek, Sarajevo, Split, Subotica, Sušak.

Glavna zastopstva in zastopniki v vseh mestih in večjih krajih Jugoslavije.

**SVOJO KULTURNO DOLŽNOST
DO SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI
IZPOLNJUJE VSAK SLOVENEČ**

le tedaj, ako knjig ne čita samo, ampak jih tudi kupuje!

S TEM, DA KUPUJE KNJIGE

omogoča slovenskim pisateljem in založnikom nadaljnje delovanje.

DRAGINJA NI VEČ IZGOVOR

odkar smo znižali cene večini svojih izdanj pod lastne nabavne stroške. Primeri:
Res: Dante, prej 160.—, sedaj 80.— Din; Dostojevskij: Zločin in kazen I./II., prej 110.—, sedaj 60.— Din; Ivan Cankar: Mimo življenja, prej 30.—, sedaj 15.— Din.

NOVE ZNIŽANE CENE

najnovejših del iz naše založbe:	Broširano		Vezano	
	prej	sedaj	prej	sedaj
	dinarjev		dinarjev	
Aškerc: Primož Trubar, epska pesnitev			30.—	15.—
Badjura: Smučar			40.—	30.—
Baumbach-Funtek: Zlatorog. Planinska pravljica		10.—	22.—	12.—
Bonsels-Levstik: Prigode čebelnice Maje	32.—	16.—	40.—	20.—
Burnat-Provins: Knjiga za Tebe		10.—	32.—	16.—
Cankar Ivan: Mimo življenja	20.—	10.—	30.—	15.—
Dostojevskij: Zločin in kazen. Roman. I./II.		40.—	110.—	60.—
Doyle-Mihajlovič: Zgodbe Napoleonovega huzarja		25.—	65.—	32·50
Feigel: Pol litra vipavca	20.—	10.—	30.—	15.—
Kraigher: Mlada ljubezen. Roman		25.—	60.—	32.—
Kunaver P.: Po gorah in dolinah. I. dijaška leta. 40 slik		20.—	50.—	25.—
Leblanc Maurice-Levstik VI.: Arsène Lupin		15.—	40.—	22.—
Levstik Vladimir: Gadje gnezdo		10.—	30.—	18.—
Marryat: Morski razbojnik		15.—	36.—	24.—
Mazzini-Gradnik: Dolžnosti človeka	24.—	20.—		
Meško Fr. Ks.: Ob tihih večerih. 11 povesti		15.—	40.—	25.—
Pavčič: Našim malčkom. (Za klavir)	40.—	25.—		
Podkrajšek H.: Veliki slovenski spisovnik			80.—	60.—
Prešeren Franc, dr.: Poezije. Ljudska izdaja	20.—	12.—	30.—	15.—
Res Al., dr.: Dante ob šeststoletnici. (Eleg. vez.)			160.—	80.—
Rostand-Župančič: Cyrano de Bergerac		25.—	65.—	32·50
Rozman Ivan: Nova erotika, disonance in akordi		12.—	30.—	15.—
Tagore-Gradnik: Ptice selivke			20.—	10.—
Tolstoj-Levstik VI.: Hadži-Murat. Roman		15.—	32.—	20.—
Tominšek: Slovensko-nemški slovar			28.—	20.—
Tominšek: Nemško-slovenski slovar			90.—	60.—

Popolni cenik vseh izdanj z navedbo prejšnjih in novih cen pošljemo vsakomur na zahtevo. Naše knjige se dobe pri vseh boljših knjigotržcih, kakor tudi v naši lastni knjigarni

IG. KLEINMAYR & FED. BAMBERG

DRUŽBA Z O. Z.

LJUBLJANA, Miklošičeva cesta 16.